

“ER HEERSCHTE SLAPHEID EN LAUWHEID IN
ALLES”

*Representaties van nationale stereotypingen in relatie tot economische en
artistieke moderniteit in Frits Millioen en zijne vrienden (1869) van A.L.G.
Bosboom-Toussaint*

Bachelorscriptie Moderne Letterkunde

Nederlandse Taal en Cultuur

Student: Corinne Hendriks

Studentnummer: 5491274

Begeleider: dr. Saskia Pieterse

Inleverdatum: 14 februari 2019

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1 Theoretisch kader	4
1.2 Methode	4
1.3 Relevantie	4
1.4 Een korte introductie aan de hand van historische tijd en moment van publicatie	5
2. Ruimte en representaties van nationale stereotyperingen in <i>Frits Millioen en zijne vrienden</i>	6
2.1 Ruimte	6
2.1.1 Het stadje E.....	6
2.1.2 Amsterdam.....	7
2.1.3 Den Haag	7
2.1.4 De duinen in Nederland	8
2.1.5 Het buitenland.....	8
2.2 Representaties van nationale stereotyperingen.....	9
2.2.1 Nederland en de Nederlanders	9
2.2.2 België en de Belgen	10
2.2.3 Engeland en de Engelsen.....	11
2.2.4 Frankrijk en de Fransen	11
2.2.5 Rusland en de Russen.....	11
2.2.6 Indië en de Indiërs.....	12
3. De vertegenwoordiging van de <i>Bourgeois modernity</i> en de <i>Aesthetic modernity</i> in Frits Rosemeijer en Piet Snibs	13
3.1 De twee moderniteiten van Calinescu	13
3.2 Frits, Piet en de drievoudige dialectische beweging	13
4. Het verband tussen de representaties van nationale stereotyperingen en de twee moderniteiten in <i>Frits Millioen en zijne vrienden</i>	15
4.1 Frits en Engeland, Piet en België, Frankrijk en Rusland	16
4.2 Nederland als de plaats waar het conflict tussen de twee moderniteiten ‘opgelost’ zou kunnen worden	17
5. Conclusie	17
Literatuur.....	18
Bijlage 1: Een samenvatting van <i>Frits Millioen en zijne vrienden</i>	20
Bijlage 2: Representaties van nationale stereotyperingen in relatie tot ruimte, personages en vertelinstantie	22

Bijlage 3: Personages en vertelinstantie over landen/nationaliteiten op basis van impliciete en expliciete beweringen en handelingen	50
Bijlage 4: Traditie en economische en artistieke moderniteit	53

1. Inleiding

Het werk van Geertruida Bosboom-Toussaint (1812-1886) bevat veel tegendraadse elementen die lang over het hoofd zijn gezien. De dissertatie van Annemarie Doornbos laat zien dat Bosboom-Toussaint er vooruitstrevende ideeën op na hield wat betreft emancipatie als men tussen de regels doorleest.¹ Bosboom-Toussaint lijkt echter ook een scherpe blik gehad te hebben op de stand van zaken in Nederland in haar tijd met betrekking tot het politieke klimaat en de lust (of het gebrek daaraan) tot vernieuwing, tot moderniteit.

Een nu nog veel gehoorde opvatting over het Nederland in de negentiende eeuw is dat het in vergelijking met de rest van Europa achterliep (Mathijssen 2002: 10). Industrialisering en romantiek kregen er later dan elders in Europa voet aan de grond en dan nog veelal in een gematigdere vorm. Dit beeld komt ook naar voren in Bosboom-Toussaints roman *Frits Millioen en zijne vrienden* uit 1869. Frits Rosemeijer en Piet Snibs, de twee hoofdpersonages in de roman, worden respectievelijk succesvol als industrieel en als kunstenaar. Maar dat succes vergaren zij alleen in het buitenland. In Nederland is er weinig waardering voor hen en hun ideeën.

Zowel romantiek als industrialisatie speelden een cruciale rol in de ontwikkeling van het Europese nationalisme. Rond 1869, als *Frits Millioen* verschijnt, zijn de Europese naties verwickeld in een vooruitgangswedloop. Op wereldtentoonstellingen proberen landen hun internationale aanzien en status te vergroten door te tonen wat zij hebben bereikt op het gebied van (kunst)nijverheid, industrie en sociale verhoudingen (Waaldijk 6). In Nederland heerst er op dat moment een gevoel van malaise en er ontstaat een roep naar een zelfbewust nationalisme (Aerts 390). In *Frits Millioen* wordt dit idee van machtige en vooruitstrevende buitenlandse mogelijkheden tegenover het kleine verstarde Nederland weerspiegeld. Nederland is te klein voor de ‘grootheden’ Frits Rosemeijer en Piet Snibs. Dit roept vragen op over de representatie van nationale stereotypen in relatie tot zowel economische als artistieke moderniteit in de roman en dat is wat ik nader wil onderzoeken. Mijn vraagstelling luidt dus:

‘Hoe zitten de representaties van nationale stereotypen in elkaar in de roman *Frits Millioen en zijne vrienden* (1869) van A.L.G Bosboom-Toussaint en wat is de rol van de kunstenaar en de industrieel hierin?’

Om tot een conclusie op deze centrale vraagstelling te komen, zal ik eerst de volgende drie deelvragen beantwoorden aan de hand van analyses:

1. Welke representaties van nationale stereotyperingen komen er voor in *Frits Millioen en zijne vrienden*, wie – personages of vertelinstantie – doet welke beweringen daarover en welke rol speelt ruimte hierin?
2. Hoe zijn de *Bourgeois modernity* en de *Aesthetic modernity* vertegenwoordigd in de personages Frits Rosemeijer en Piet Snibs?
3. Wat is het verband tussen de representaties van nationale stereotyperingen en de twee moderniteiten in *Frits Millioen en zijne vrienden*?

¹ Zie voor een tegendraadse lezing van *De graaf van Devonshire* (1837), *Het Huis Lauernesse* (1840), *Mejonkvrouwe de Mauléon* (1847), *De vrouwen van het Leycestersche tijdvak* (1849-1850) en *Majoer Frans* (1874) het academische proefschrift van Annemarie Doornbos, *Mear denckt meer dan gij leest, En leest meer dan er staet* (2011).

1.1 Theoretisch kader

In *Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters : a critical survey* worden stereotypen van Europese volken en naties in kaart gebracht en de historische ontwikkeling ervan geschetst, waaronder ook die van Nederland en de Nederlanders en andere nationaliteiten die in *Frits Millioen* voorkomen. Aan de hand van dit werk wil ik analyseren in hoeverre de nationale stereotyperingen, zoals Bosboom-Toussaint die geschetst heeft, overeenkomen en verschillen met bestaande representaties van nationale stereotyperingen. Dat zal ik doen door zowel het impliciete als het expliciete discours over nationale stereotyperingen in de roman in kaart te brengen. In het eerste geval kijk ik hoe personages van een bepaalde komaf neergezet worden, bijvoorbeeld Nederlandse, Vlaamse, Engelse en Indische personages. In het tweede geval bekijk ik wat de vertelinstantie en de personages over elkaar en de ‘ander’ zeggen. Ik zal daarbij letten op signaalwoorden en de organische structuur van de tekst. De resultaten breng ik samen in een tabel.²

Het idee dat Nederland pas laat op gang is gekomen als het gaat om moderniteit is onderdeel van het Nederlandse nationale zelfbeeld. Al in de negentiende eeuw werd het beeld gecreëerd dat de romantiek, een manifestatie van artistieke moderniteit, in Nederland hooguit flakkerde, maar nooit een hoge vlucht genomen heeft (Krol, *Imagology* 143). In economisch opzicht bleef Nederland tot laat in de negentiende eeuw een agrarische en handelseconomie; de industriële revolutie kwam er, in tegenstelling tot in België, pas laat op gang (Kuipers 21). Daarom is het van belang om nader te bekijken hoe Bosboom-Toussaint Nederland verbeeldt in verband met moderniteit. Die moderniteit is, zoals uit het voorgaande blijkt, dus niet eenduidig, maar wordt uitgediept op zowel economisch als artistiek vlak. Dat wil ik doen aan de hand van de theorie van Matei Calinescu, die stelt dat deze moderniteiten dialectisch op elkaar inwerken. De moderniteit als geheel is weer een tegenbeweging tegen het traditionalisme. Frits is als industrieel een representatie van de economische moderniteit (*Bourgeois modernity* in de termen van Calinescu), maar als hij nog kunstenaar is, vertegenwoordigt hij de oude tradities in de schilderkunst. Piet vertegenwoordigt de artistieke moderniteit (*Aesthetic modernity*, Calinescu). Beide moderniteiten kunnen in *Frits Millioen* in Nederland geen voet aan de grond krijgen, maar wel in het buitenland.

1.2 Methode

Ik zal dus kijken naar nationale stereotypen in *Frits Millioen*, maar altijd in relatie tot vertelperspectief en personages. Daarbij speelt ook ruimte een cruciale rol; het staat in verband met in- en uitsluitingsmechanismen die Bosboom-Toussaint blijkbaar heeft opgemerkt in Nederland en Europa. In *Literair mechaniek. Inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten* wordt de functie van ruimte in verhalen beschreven. Aan de hand van dit boek zal ik de functie van ruimte in *Frits Millioen* verder analyseren door *close-reading* toe te passen.

1.3 Relevantie

Doornbos heeft inzicht gegeven in een kant van Bosboom-Toussaint die we nog niet kenden met haar onderzoek naar genderrepresentaties in het werk van de auteur. In *Frits Millioen*, een nog weinig onderzochte roman van Bosboom-Toussaint, komt weer een nieuwe kant van haar naar voren die ook om meer onderzoek vraagt. Niet alleen op man-vrouwpatronen heeft zij tussen de regels door kritiek gehad, maar ook op het nationale zelfbeeld en het gebrek aan vooruitgang, moderniteit dus, in Nederland. Op een scherpzinnige manier heeft Bosboom-Toussaint met *Frits Millioen* haar kritiek op Nederland en de toenmalige samenleving geuit.

² Zie voor de tabellen die ik gebruikt heb de bijlagen.

Helaas is deze roman, die zo duidelijk weergeeft hoe de negentiende-eeuwse Nederlandse maatschappij in elkaar stak en toont waar het volgens critici aan schortte, waardoor er malaise en stilstand zou heersen, in de vergetelheid geraakt, zoals met zoveel romans uit de negentiende eeuw is gebeurd. “Er is geen moderne uitgave van Potgieters werk verkrijgbaar, geen roman van Bosboom-Toussaint, nauwelijks iets van Jacob van Lennep, geen recente uitgave van de poëzie van De Génestet of Tollens,” zegt Marita Mathijssen hierover. “Om daar verandering in te brengen moeten nieuwe invalshoeken geëxploreerd worden. Een niet geïnterpreteerde tekst uit het verleden is als een onuitgepakt cadeau. Men weet niet wat erin zit. Het wordt hoog tijd om die literaire cadeaus van het verleden uit te pakken” (2004: 88). Ik sluit me hier volledig bij aan. Met dit onderzoek wil ik dan ook een bijdrage leveren aan een herwaardering van Bosboom-Toussaint als kritisch en onconventioneel auteur en de roman *Frits Millioen* in het bijzonder meer aandacht geven dan deze tot nu toe gekregen heeft.

1.4 Een korte introductie aan de hand van historische tijd en moment van publicatie

Geertruida Bosboom-Toussaint is vooral bekend geworden om haar historische romans. De roman *Frits Millioen en zijne vrienden* valt niet helemaal onder dat genre. Doornbos schaaft het boek onder de eigentijdse romans die Bosboom-Toussaint in haar latere leven geschreven heeft (437). *Frits Millioen* gaat over “Frits Millioen als de negentiende-eeuwer die zijn weg moet vinden in de moderne samenleving” (Doornbos 385). Voor ik begin met de analyse, is het van belang te bepalen in welke tijd het verhaal zich precies afspeelt en in welke tijd het boek geschreven is. Daar zitten namelijk verschillen in die voor lichte verwarring kunnen zorgen. De historische tijd, de tijd waarin de geschiedenis zich afspeelt (Van Boven en Dorleijn 270), beslaat drie periodes in de negentiende eeuw en de roman is op basis daarvan opgedeeld in drie delen. Het eerste deel, waarin de jeugd van Frits Rosemeijer, Piet Snibs en in mindere mate Claudine Verburg wordt beschreven, speelt zich af in 1823 en een paar jaar daarvoor. Het tweede deel, waarin de belangrijkste ontwikkelingen plaatsvinden voor Frits, Piet en Claudine, vindt plaats in 1831, een jaar na de Belgische afscheiding. Het derde deel, waarin toegewerkt wordt naar een *happy end* voor alle drie de personages, speelt zich rond het jaar 1845 af.³

De roman werd uitgegeven in 1869; het verhaal gaat dus over de veertig tot vierentwintig jaar daarvoor. Voor het boek als geheel geldt dat we met vier periodes in de negentiende-eeuwse vaderlandse geschiedenis rekening dienen te houden: de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in deel 1, de periode van de Belgische opstand in deel 2, de woelige jaren 1840 in deel 3 en de jaren 1867-1869, wanneer het boek geschreven en uitgegeven wordt. Nederland is dan in de ban van een dreigende inval van Pruisen door de Luxemburgse kwestie. Deze jaartallen en periodes kunnen van invloed zijn geweest op beweringen die personages en vertelinstantie in de verschillende delen van de roman doen, waarbij de visie van eind jaren zestig het meest domineert in de terugblik op de recente geschiedenis die beschreven wordt.

³ Alleen in het tweede deel wordt het precieze jaartal vermeld: “Wij zijn in de lente van het jaar 1831,” begint de vertelinstantie dit deel (Bosboom-Toussaint 102). Voor deel 1 en deel 3 kan met wat rekenwerk geconcludeerd worden in welke jaren die zich ongeveer afspelen. Zo zegt de vertelinstantie op dezelfde pagina waar het jaartal 1831 genoemd wordt: “Acht jaren zijn er verlopen sedert dien lentemorgen toen onze held zijne geboortestad verliet.” Dus moet deel 1 zich in 1823 en daarvoor hebben afgespeeld. In deel 3 antwoordt Frits op een vraag over zijn leeftijd: “Zoo om en bij de veertig! Ik was zes en twintig jaar toen ik het land verliet” (Bosboom-Toussaint 358). Hij verlaat het land in 1831, wat betekent dat deel 3 zich dus rond 1845 afspeelt.

2. Ruimte en representaties van nationale stereotypingen in *Frits Millioen en zijne vrienden*

2.1 Ruimte

Ruimte speelt een belangrijke rol in *Frits Millioen*. Onder ruimte wordt in de verhaalanalyse de omgeving verstaan waarin het verhaal zich afspeelt; een vertrek, dorp, land, de stad of de natuur bijvoorbeeld, maar ook de historische tijd valt hieronder (Van Boven en Dorleijn 323). Behalve de historische tijd is in *Frits Millioen* de oppositie Nederland/buitenland van belang. Het lukt Frits Rosemeijer en Piet Snibs namelijk niet om succesvol te worden in eigen land, maar wel in het buitenland. ‘Buitenland’ vereist ook nog weer een onderscheid; Frits maakt het namelijk in Engeland, terwijl Piet een gevierd kunstenaar wordt in België, Frankrijk en Rusland. Waarom Frits zich thuis voelt in Engeland en Piet in België, Frankrijk en later Rusland zal ik uitgebreid behandelen in de analyse over de twee moderniteiten van Calinescu in de relatie met representaties van nationale stereotypingen verderop. Nu wil ik met name ingaan op de oppositie Nederland/buitenland, de verschillende Nederlandse steden waarin het verhaal zich afspeelt en op de representatie van nationale stereotypingen.

2.1.1 Het stadje E.

Het grootste deel van het verhaal speelt zich af in Nederland, waaronder het Noord-Hollandse stadje ‘E.’. Het is de plek waar Frits en Piet geboren zijn en opgroeien. Uit de beschrijving van het stadje, zijn bewoners en de gebeurtenissen die zich er afspelen, valt kritiek af te lezen op Nederland als geheel. In E. blijkt geen ruimte te zijn voor Frits en Piet en hun talent. Voor Frits begint dat al met zijn vader, Herman Rosemeijer. Deze pionier doet op papier de meest vooruitstrevende uitvindingen voor de industrie, maar hij kan in E. nauwelijks investeerders vinden om zijn plannen te verwezenlijken. Als Frits, wanneer hij volwassen is en lang na zijn vaders dood, de plannen van zijn vader wil realiseren, stuit hij op hetzelfde ongeloof als waar zijn vader destijds mee te maken had. Zelfs als Frits jaren later vanuit Engeland terugkeert naar zijn geboortestad als succesvol ondernemer, staat men niet open voor de verbeteringen die hij voor het stadje in gedachte heeft. Hij stuit op tegenwerking en verzet en keert onverrichter zake uiteindelijk weer naar Engeland terug.⁴

Het stadje E. staat dus stil en is bekrompen. Piet heeft er dezelfde ervaringen. Niet alleen is het de plek waar hij onderdrukt wordt door zijn zeer religieuze, maar gewetenloze moeder, het is ook de plek waar men niet gelooft in zijn talent. Als Piet als jongen schuchter te kennen geeft dat hij graag kunstenaar zou willen worden, wordt hij aanvankelijk belachelijk gemaakt. Piets moeder wil hem niet steunen in zijn wens, integendeel, en hij moet uiteindelijk weglopen van huis om zijn dromen waar te maken. Later zegt Piet hierover dat hij moest uitvliegen om te kunnen ontkomen aan zijn moeder en de kille atmosfeer waarin hij is opgegroeid.⁵ Zowel Piet als Frits ervaren het stadje dus als beklemmend. Het is een plek waar ze hun vleugels niet uit kunnen slaan. De stilstand die in E. heerst zorgt ervoor dat er geen ruimte is voor ontwikkeling,

⁴ “Hij kon zijne stad zijne landgenooten niet bezielen met den Engelschen ondernemingsgeest, en hij stuitte nu eens op slappe knieën en trage handen, dan weer op lijdelijk verzet en onverstandige tegenwerking. Wijzer en voorzichtiger dan zijn vader dreef hij niet door dan het bereikbare, maar hij werd het bergopwerken van den Sisyphus-steen moede, en toen... keerde hij naar Engeland terug, waar hij zich meer in de ruimte voelde en beter thuis dan in zijne eigene vaderstad.” (402)

⁵ “Ik voelde dat ik niet geboren was om onder haar slavenjuk te blijven kruipen; ik moest uitbreken, uitvliegen (...) Zooals de vogel naar het Zuiden trekt als het Noorden hem te bar wordt, zoo trok ik weg uit de kille, doodende atmosfeer, waarin ik niet langer ademen kon...” (240)

sterker nog, dat iedere mogelijke ontwikkeling in de kiem gesmoord wordt. De enige manier voor Frits en Piet om zich te kunnen ontplooien, is door E. te verlaten en uiteindelijk Nederland.

2.1.2 Amsterdam

Amsterdam lijkt op het eerste gezicht iets meer perspectief te bieden voor Piet en vooral voor Frits. Het is de stad waar Frits hoopvol zijn opleiding als kunstenaar begint, maar ook de plek waar hij al snel ontdekt dat hij niet getalenteerd genoeg is en beter is in het kopiëren van kunst dan zelf iets te creëren. Frits, die besluit te gaan speculeren op de beurs om zijn karige inkomen aan te vullen, omschrijft de hoofdstad als een plek die verpest is door de speculatiekoorts waarvan hij de invloed passief ondergaat.⁶ Wie niet goed oplet of domme pech heeft, blijft in dit veredelde gokspel berooid achter. Anderen worden er rijk door; niet door goed ondernemerschap, maar door slim in te zetten. Het is een kritiek van Bosboom-Toussaint op de Amsterdamse kooplieden die teren op vergane glorie en die nu gedreven worden door “kleingeestige baatzucht” (Aerts 119). Ze zijn inmiddels ingehaald door de industrialisering, maar zijn niet bij machte, of te lui, om zelf innovatief te zijn. Dus speculeren ze op andermans economische projecten.

Ook voor Piet loopt zijn verblijf in Amsterdam niet zo goed af. Als hij in het laatste deel van de roman, na jaren in het buitenland te hebben verbleven, naar Amsterdam (en Den Haag) terugkeert, blijkt dit bezoek hem geen goed gedaan te hebben. Amsterdam is dan wel de plek waar zich volgens Piet een kunstminnend publiek bevindt,⁷ de vertelinstantie vermeldt aan het slot van de roman dat Piet zwaarmoedig is geworden na zijn kortstondige verblijf daar. Hij is gedesillusioniseerd geraakt, omdat het er in Amsterdam, net als in Den Haag, toch vooral draait om het hebben van de juiste connecties in de kunstwereld en om in het gevlei te komen bij de opiniemakers. Zoals we nog zullen zien, past die manier van doen niet bij Piet en daarom blijft hij onopgemerkt door het grote publiek. Bovendien is Amsterdam de plek waar Piet na jaren Claudine weer ontmoet en er een wederzijdse aantrekkingskracht tussen hen voelbaar is. Maar Claudine kiest zonder aarzeling toch voor haar jeugdliefde Frits als ze verneemt dat die nog in leven is. Piet kan haar echter niet zomaar vergeten.

Amsterdam is in de roman dus een plek waar zich mogelijkheden openen voor zowel de economie, de kunst als de liefde, maar het is ook een stad waarin veel mensen gedesillusioniseerd raken. Frits faalt er als kunstenaar, veel mensen verliezen er hun fortuin en Piet blijft achter met een gevoel van zwaarmoedigheid en misschien een gebroken hart.

2.1.3 Den Haag

In Den Haag zetelen de adel en de koninklijke familie. Deze ruimte is wezenlijk anders dan de rest van Nederland. De uitspraken die over Den Haag en zijn inwoners gedaan worden, passen niet in het beeld dat van de rest van Nederland geschetst wordt. Als er over die stad en zijn bewoners wordt gesproken, dan gebeurt dat vanuit de beleving van Piet; hij is dan de focalisator. Het beeld dat Piet van Den Haag en de Hagenaren schetst, is ronduit negatief. Volgens Piet geven de hoogste standen daar zich over aan de verfransing van de cultuur. Dat is Piet een doorn

⁶“Maar men leeft niet straffeloos in eene groote koopstad, waar verbazende fortuinen in één beursuur worden gewonnen of verloren, waar men dagelijks hoort van arme sukkels, die zonder iets te wagen, daar ze eigenlijk niets bezitten, plotseling tot fortuin komen door een gelukkigen greep in de fondsen; men leeft niet straffeloos in eene lucht, die met de speculatiekoorts is verpest; men ondergaat er den invloed vanzelfs eer men het weet (...).” (138-139)

⁷ “...ik kan immers met mijn werk een beroep doen op het geheele publiek; mijne schilderijen blijven niet in den Haag in de Gothische zaal, ik breng ze naar de tentoonstelling der hoofdstad; dat goede deel der bevolking, dat de kunst liefheeft en eert, zal er komen; wie ooggen heeft kan dan zelf zien!” (379)

in het oog. Zelfs de knechten in de logementen willen in het Frans aangesproken worden, zegt hij. En: “t is of men zich schaamt Hollander te zijn” (329-330). Inderdaad werd de verfransing in Den Haag gezien als een van de oorzaken van het morele verval van Nederland, een discours dat al sinds de achttiende eeuw in zwang was (Aerts 35).

De stad is corrupt, het draait er om het hebben van de juiste connecties, ook voor de kunstenaar. Dat is belangrijker dan beschikken over werkelijk talent, zoals Frits beschrijft in een brief aan Claudine.⁸ Als Piet jaren later verslag doet van zijn ervaringen in de Haagse kringen, blijkt dat hij tegen dezelfde praktijken is aangelopen. Maar anders dan Frits weigert hij hieraan mee te doen. Piet voelt zich er absoluut niet thuis; hij houdt de eer aan zichzelf en gaat niet met zogenaamde, maar invloedrijke ‘kunstkenners’ in zee.⁹ Dat heeft grote invloed op zijn carrière in Nederland. Aan het slot van de roman wordt over Piet verteld dat de ‘hofgunst’ zonder duidelijke oorzaak aan hem voorbij gaat.¹⁰

2.1.4 De duinen in Nederland

Als Frits samen met Sir Reginald Wilmot (een goedgehartige Engelse ondernemer en edelman die Frits ontmoet in een logement in E.) vanuit E. naar Amsterdam reist, maken ze halverwege een tussenstop nabij de duinen. Sir Wilmot stelt voor deze te beklimmen. De vertelinstantie noemt het landschap lieflijk, de buitenverblijven fraai, de weiden rijk en er loopt fris water doorheen. Er drijven zachte wolkjes voorbij en de zee is diep blauw. Het Hollandse landschap wordt voorgesteld als een idyllische ruimte.. Hier krijgt Frits ook voor het eerst en het laatst nostalgische gevoelens over zijn vaderland.¹¹ Waar elders in het boek steeds wel kritiek te vinden is op de Nederlandse samenleving, de politiek en op de Nederlanders zelf, gebeurt dat hier niet. Dit suggereert dat er met het land zelf niets mis is; Nederland is lieflijk en mooi. De bevolking gaat echter niet goed met dit prachtige, rijke land om.

2.1.5 Het buitenland

Als er in de roman over het buitenland wordt gesproken, gebeurt dat steeds als een plaats waar iemand dingen heeft beleefd en waarop wordt teruggekeken vanuit het heden of het wordt voorgesteld als een ruimte die perspectief te bieden heeft voor de toekomst. Zo vertelt Piet bijvoorbeeld aan Frits en Sir Wilmot hoe hij een succesvol kunstenaar is geworden in Frankrijk en België. Hij kijkt terug op zijn ervaringen in die landen. En Sir Wilmot spiegelt Frits voor welke fantastische mogelijkheden er allemaal voor hem in het verschiet liggen in Engeland; het is iets dat in de toekomst staat te gebeuren. Het heden speelt zich steeds ergens in Nederland af, het buitenland is een ruimte waar personages en vertelinstantie over vertellen. En het is in tegenstelling tot Nederland de ruimte waarin Frits en Piet hun talenten kunnen ontwikkelen.

⁸ “Aan mijn beroemden meester, die het oor des Konings had, behoefde het maar een woord te kosten om dezen over te halen het eerste kunstproduct van een zijner veelbelovende leerlingen te kopen.” Voor de andere schilderijen die verkocht worden geldt hetzelfde: “De particulier, die mij door zijne bestelling vereerde, was de schatrijke bankier v.d. H., die zich voor mij interesseerde om voldoening te geven aan een geacht Amsterdamsch predikant, academie-vriend van dominé Roestink!” (130-131). Roestink is een goede bekende van Frits, een dominee uit het stadje E., die waarschijnlijk een goed woordje voor Frits gedaan heeft bij v.d. H.

⁹ “Een wereld, waarin ik mij vreemd voelde en die mij niets dan smartelijke indrukken gaf; toch zou ik er nog zijn gebleven, indien niet de gastheer mij aan een persoon had voorgesteld, dien ik in het buitenland had leeren kennen (...) dat men den naam van kunstenaar durfde misbruiken voor intriganten van deze soort.” (376)

¹⁰ “De hofgunst gleeed hem voorbij zonder dat iemand had kunnen zeggen uit welke oorzaak (...) Zeer zeker hadden de oorblazers hier hun werk gedaan. De schilder was een onbruikbaar man verklaard.” (402-403)

¹¹ “Zijne oogen waren vochtig, terwijl hij den blik liet rondwaren over het liefelijk landschap. Dáár lag nu dat geboorteland dat hij verlaten ging...” (226)

Zo wordt het buitenland bijna een mythische plek, een plek die de lezer niet direct ervaart via een personage, maar waar steeds indirect over gesproken wordt als een ruimte vol mogelijkheden en kansen. Het buitenland lijkt zo enerzijds een voorbeeldfunctie te krijgen voor Nederland. Engeland is een voorbeeld op het gebied van industrie en economie, België, Frankrijk en Rusland zijn voorbeelden als het gaat om vernieuwende kunst. Anderzijds benadrukt het op die manier verwijzen naar een ruimte buiten Nederland het beklemmende van dat kleine landje. Door de lezer over het buitenland te *vertellen* in plaats van hem die plek direct te *tonen*, blijft die als het ware gevangen zitten tussen de landsgrenzen, net als Frits en Piet voordat zij naar het buitenland vertrekken.

2.2 Representaties van nationale stereotypingen

2.2.1 Nederland en de Nederlanders

Zowel vertelinstantie als personages hebben heel wat kritiek op de gang van zaken in Nederland. Piet Snibs spant in zijn negatieve uitlatingen over Nederland de kroon. Volgens Piet zijn Nederlanders bekrompen, gehecht aan conventies en uiterlijkheden en hebben ze kleingeestige vooroordelen. In Nederland heerst een kille, dodende atmosfeer en de publieke opinieleiders brengen het publiek op een dwaalspoor en exploiteren de goede bedoelingen van Willem II.¹² Frits lijkt iets positiever over Nederland. Hoewel hij denkt dat er niet veel ruimte voor vooruitgang is en dat Nederland niet veel kunstenaars voortbrengt, vindt hij ook dat er moet worden gestreden voor de eer van het vaderland in de Belgische opstand. In vergelijking met de Belgen vindt Frits dat de Nederlanders bedachtzaam te werk gaan in de strijd. Zij vallen, gehoorzaam aan hun plicht, de Belgen niet als “bandelooze horden” aan, in tegenstelling tot de Belgen zelf (150).

Piets moeder, mevrouw Snibs, geeft aanleiding tot veel kritiek, zowel van Piet zelf als van andere personages. Zij pretendeert zeer religieus te zijn, maar het blijkt dat ze hypocriet is. Mevrouw Snibs is te interpreteren de verpersoonlijking van de hypocrisie omtrent de orthodox-protestantse kerk die in Nederland zou heersen. Religie is een belangrijk thema in het boek, maar voor de beantwoording van mijn onderzoeksvraag is het niet relevant daar diep op in te gaan. Over andere bijfiguren valt ook het een en ander interessants te zeggen als representatie van een aspect van Nederland, maar daarvoor ontbreekt hier helaas de ruimte om die uitgebreid te behandelen.

Gekeken naar het impliciete en expliciete discours in het boek over Nederlanders van personages en vertelinstantie, komen, behalve de al genoemde, de volgende stereotypingen van Nederlanders aan de orde. Nederlanders zijn gehecht aan conventies en uiterlijkheden, zijn niet vooruitstrevend, maar wel nuchter, gematigd en pragmatisch. Ze zijn opportunistisch, fatsoenlijk, zuinig, gierig, willen makkelijk geld verdienen, hebben een uitgedoofde ondernemingsgeest, zijn oppervlakkig, houden van uiterlijke orde en rust, zijn soms grof en onhebbelijk, bureaucratisch, voorzichtig en moeten niets hebben van mensen die op de een of andere manier anders zijn.

In *Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters* beschrijft Ellen Krol dat de Nederlanders in de vroege negentiende eeuw sterk terugvielen op de ‘grootsheid’ van de zeventiende eeuw (143). Ook in *Frits Millioen* gebeurt dit, bijvoorbeeld in de uitspraak dat Nederlanders in de negentiende eeuw een uitgedoofde ondernemingsgeest zouden hebben en dat er slapheid en lauwheid zou heersen in het land. Dat

¹² Zie voor een volledig overzicht van impliciete en expliciete uitspraken over landen en nationaliteiten bijlage 3.

was in de zeventiende eeuw wel anders, toen heersten de Nederlanders nog over de wereldzeeën van oost tot west. In de negentiende eeuw wil men echter enkel nog makkelijk geld verdienen.¹³

2.2.2 België en de Belgen

België en de Belgen lijken in de roman vooral de functie te hebben van een contrast met Nederland en de Nederlanders. Alles wat de Belgen zijn, zijn de Nederlanders niet en andersom. Frits en Piet kijken verschillend tegen België en de Belgen aan. Voor Frits zijn de Belgen muieters, een woest en ongehoorzaam volk, hoewel hij ook erkent dat de vooruitgang in België in volle gang is en het een land is dat veel kunstenaars voortbrengt. Maar door de Belgische opstand en de opstandelingen raakt Frits zijn eerste fortuin kwijt dat hij vergaard had door met de plannen van zijn vader in een fabriek in Antwerpen te investeren. Die fabriek wordt verwoest tijdens de Belgische opstand. Daarna heeft Frits geen goed woord meer over voor de Belgen.

Voor Piet is België een dankbare vluchtplaats als Frankrijk te onrustig wordt in het revolutiejaar 1830. Als vervolgens de Belgische opstand uitbreekt, vindt Piet een veilige plek in een kasteel van een Belgische prins, waar hij zo lang mag verblijven als hij wil en rustig aan zijn doeken kan werken. Als Frits en Piet elkaar als volwassen mannen ontmoeten in 1831 is Piet nog vol lof over België, terwijl Frits dan al zijn fortuin verloren is en vindt dat de Belgen hard aangepakt moeten worden.

Aan het slot van de roman is echter ook Piet gedesillusioneerd geraakt over zijn Belgische weldoeners. De adellijke kring die hem in België zo lang gesteund had, stelt als voorwaarde dat Piet katholiek wordt. Als Piet weigert, is hij niet langer welkom en helpen ze de kunstenaar niet meer. Het beeld dat door de voorbeelden van Frits en Piet over België en de Belgen ontstaat, is dat van een land dat in economisch en cultureel opzicht Nederland voorbijstreeft. Inderdaad werd België in de negentiende eeuw gezien als een modern en liberaal land en vele politieke vluchtelingen en andere buitenlanders vonden er asiel (Verschaffel, *Imagology* 109-110). Maar België blijkt in *Frits Millioen* ook een verraderlijke plek; een plek waar men zomaar zijn fortuin kan verliezen en waar vrienden die jarenlang behulpzaam zijn geweest ineens eisen dat men zich aansluit bij hun religie.

Dit beeld van België past binnen de oppositionele functie die het land in de roman heeft. Lijkt België aanvankelijk mogelijkheden en kansen te bieden voor Frits en Piet, in Nederland zijn die mogelijkheden en kansen er voor hen nooit geweest. Frits en Piet passen met hun moderne opvattingen van industrie en kunst beter in het moderne België dan in het achterlopende Nederland. Maar, is de impliciete boodschap, uiteindelijk is België niet te vertrouwen. Dat idee is te verklaren vanuit de Opstand in de zestiende eeuw, toen de protestantse Noordelijke Nederlanden zich gingen afzetten tegen het overheersende Spanje. De Zuidelijke Nederlanden bleven katholiek en onder Spaans bewind. Sinds die tijd wordt het Belgische nationale stereotype uitgelegd in contrast met dat van de Nederlanders. Terwijl de protestantse Nederlanders ijverig, sober, economisch en voorzichtig zouden zijn, zouden de katholieke Belgen hedonistisch, Bourgondisch en spilziek zijn (Verschaffel, *Imagology* 108-109). Inderdaad komen deze tegenstellingen regelmatig terug in *Frits Millioen*.

¹³ "Hij begon over Holland te spreken, over de rijke hulpbronnen die het aanbood voor handel en industrie, over de wijze waarop daarvan partij werd getrokken, die niet volkomen zijne goedkeuring wegdroeg, hoewel hij in de beoordeeling van het karakter en de gewoonten der bevolking zachter en minder laatdunkend was, dan de meeste vreemdelingen... dies ondanks... vond hij er veel te berispen, veel te betreuren... Er heerschte slapheid en lauwheid in alles, de oude moed en ondernemings-zucht, die de Nederlanders tot heerschers over de zee, tot koningen in Oost en West had verheven, scheen nu gansch uitgebluscht en zich alleen te bepalen tot de zucht, om gemakkelijk geld te verdienen." (227)

2.2.3 Engeland en de Engelsen

Over Engeland en de Engelsen wordt veruit het meest positief geschreven. De vertelinstantie gebruikt zowel voor Engeland als voor Sir Reginald Wilmot alleen maar positieve bewoordingen. In Engeland heerst ondernemingslust; het is een land dat openstaat voor nieuwe plannen en uitvindingen. Sir Reginald Wilmot wordt neergezet als een zeer sympathiek personage dat de helpende hand biedt aan Frits en een vaderlijke rol krijgt in Frits' leven. Hij biedt Frits de kans om een carrière op te bouwen in Engeland en Frits neemt na Sir Reginalds overlijden diens onderneming over.

In Sir Reginald Wilmot komen twee belangrijke representaties van het Engelse nationale stereotype samen, namelijk dat van John Bull en dat van de *gentleman*, zoals de vertelinstantie letterlijk beschrijft.¹⁴ Menno Spiering omschrijft in *Imagology* de kenmerken van de *gentleman* en John Bull (146-147). De eerste is flegmatisch, van een hogere klasse en handelt naar een bepaalde gedragscode. John Bull is juist een choleric type, afkomstig uit de lagere klasse en snel kwaad. Hoewel deze twee stereotypen op het eerste gezicht tegengestelden lijken te zijn, hebben ze allebei een grote waardering voor eerlijkheid en vrijheid. De edele Sir Reginald past als sterke, harde werker die tegelijkertijd eerlijk, rechtvaardig en genuanceerd is goed in deze beelden van het Engelse nationale stereotype.

2.2.4 Frankrijk en de Fransen

Het zal niet verbazen dat Sir Reginald Wilmot geen goed woord overheeft voor de Fransen. Hij noemt hen, en de Belgen ook trouwens, afzeters. Het is iets dat vaker voorkomt in *Frits Millioen*, de Fransen worden dan over één kam geschoren met de Belgen. Als personages een aanname doen over iemand, wordt er vaker beweerd dat het wel een Belg of een Fransman zal zijn. Frankrijk lijkt in *Frits Millioen* een soort België in het kwadraat te zijn in de zin dat de noord/zuid tegenstelling die voor Nederland en België geldt, tussen Nederland en Frankrijk nog sterker lijkt te gelden.

Piet vertrekt eerst naar Parijs om zich verder te bekwamen in de kunst, maar uiteindelijk moet hij vluchten vanwege de Julirevolutie in 1830. Hij doet aanvankelijk wel mee in de revolutie met zijn kunstenaarsbent, maar niet met volle overtuiging. Als de 'burgerkoning' Louis-Philippe wordt aangesteld en de rust wederkeert, is het wat Piet betreft wel voldoende, maar niet voor de "woelwaters" die het helemaal niet om rust en orde te doen is (277-278). Piet zegt als een vogel te willen vetrekken naar het zuiden om het kille noorden te ontsnappen,¹⁵ maar Frankrijk blijkt te 'zuidelijk' te zijn voor Piet, die zelf natuurlijk 'noordeling' is en blijft. Het stereotype beeld wil dat het 'zuiden' in Europa wereldwijd, amoreel, zinnelijk en collectivistisch is, terwijl het 'noorden' jong, ruimdenkend, moralistisch, redelijk en individualistisch is (Leerssen, *Imagology* 388). Piet laat door zijn weigering om nog langer deel te nemen aan de revolutie een individualistische en redelijke, maar ook gematigdere kant zien. In plaats van zich op te laten hitsen door de waan van dag, wijdt hij zich liever aan zijn kunst.

2.2.5 Rusland en de Russen

Na de breuk met zijn Belgische adellijke vrienden, ontmoet Piet de Russische graaf Peterhoff en sluit vriendschap met hem. De twee vertrekken naar Rusland, waar Piet, na de "hete strijd"

¹⁴ "Het was John Bull in zijne ferschied, maar tegelijk Sir Reginald Wilmot de Engelsche edelman in zijne fierheid, bij wien de ingezogen vooroordeelen der geboorte zoo niet uitgewischt, dan toch gelenigd waren door een langen strijd met het leven, in alle zijne hoogten en diepten." (198)

¹⁵ Zie citaat voetnoot 5.

in het zuiden, “verfrissing” vindt in het noorden.¹⁶ Ook hier speelt de noord/zuid tegenstelling dus weer. Over Rusland en de Russen worden expliciet geen waardeoordelen gegeven, wel is er sprake van een ‘machtige keizer’ van wie Piet een gunsteling wordt. Piet voelt zich zeer vereerd en daaruit spreekt een ontzag en respect voor Rusland en de tsaar. Graaf Peterhoff doet verhaal over hoe Piet in Rusland de nicht van de graaf ontmoet. Ze wil met Piet trouwen en is daar vrij dwingend en hartstochtelijk in.¹⁷ Uit deze schetsen van het tsaristische Rusland en het hartstochtelijke karakter van één van zijn inwoners is impliciet het stereotype van de ‘Oriëntaalse despoot’ af te lezen.

In *Imagology* beschrijven Bruno Naarden en Joep Leerssen het gelaagde beeld dat Europa van Rusland had in de negentiende eeuw. In de middeleeuwen was het beeld van de Oriëntaalse despoot ontstaan, maar als in Rusland de romantiek voet aan de grond krijgt, wordt dit beeld aangevuld met het beeld van een verfijnde hofcultuur en literatuur van auteurs als Tolstoi en Dostojewski en laatromantische muziek en ballet. Zo bezien past Piets vertrek naar Rusland ook bij de *Aesthetic modernity* waar hij voor staat. Hij volgt als het ware de romantische stroming. Die ontstaat in Frankrijk, niet lang daarna bereikt de romantiek België om ten slotte in Rusland te arriveren.

2.2.6 Indië en de Indiërs

In *Frits Millioen* komt één Indisch personage voor. Deze mijnheer Veere wordt zeer negatief afgeschilderd. De rijke Veere stelt voor om mijnheer Verburgs associé te worden wanneer Verburg in financiële moeilijkheden komt. Als voorwaarde stelt hij echter een huwelijk met Verburgs dochter Claudine. Zij voelt zich gedwongen om haar vader te helpen en stemt met het huwelijk in. In de aanloop naar de huwelijksceremonie kwijnt ze steeds verder weg en op de dag van de huwelijksvoltrekking wordt Claudine onwel. Het huwelijk kan niet doorgaan.

Veere neemt dit allemaal niet zo best op. Zijn sluwheid wordt al gesuggereerd door de voorwaarde die hij aan meneer Verburg stelt, maar zijn reactie op Claudines ziekte laat zien wat een egoïstisch persoon hij is. In plaats van bezorgd te zijn over Claudines toestand, is hij wrevelig en teleurgesteld dat zijn feest niet doorgaat.¹⁸ Even verderop doet de vertelinstantie er nog een schepje bovenop: “Niets is zo wreed als het teleurgesteld egoïsme,” wordt daar over Veere verteld, die besluit het huwelijk met Claudine helemaal niet door te laten gaan. Liever zoekt hij een gezond meisje uit zodat hij zijn verkwistende feest kan houden.

Het beeld dat zo van Indiërs geschetst wordt in de roman is dat van een sluw, onbetrouwbaar, egoïstisch, rijk, maar verkwistend volk. Dit past in het beeld dat Nederland als ‘noordelijk’ land volgens Leerssen had van Indië in de negentiende eeuw. Indië zou in die visie een plek zijn van lusteloosheid, passie, ongeoorloofde liefde, heftige emotie en morele corruptie (*Imagology* 187). De corruptheid van Veere sluit hier bij aan, evenals zijn immorele egoïsme. Ook in dit geval ontstaat er dus een noord/zuid oppositie.

¹⁶ “Gelukkig trof ik niet lang daarna Graaf Peterhoff, die mij de hand der vriendschap reikte zonder voorwaarden te stellen, en die mij ter verademing van den heeten strijd in het Zuiden met zich voerde naar het Noorden, waar ik in iederen zin verfrissing vond voor lichaam en geest.” (380)

¹⁷ “Mijne nicht, een allerliefst schepseltje, maar wel wat een bedorven kind, zwak en broos als een wassen popje, maar heftig en hartstochtelijk in alles wat zij wenschte en ondernam,” zegt graaf Peterhoff over haar (385).

¹⁸ “Toen Veere kwam was hij wrevelig van teleurstelling, meer nog dan getroffen over den treurigen toestand zijner verloofde. Men vergunde hem niet haar te zien en daaruit maakte hij op, dat het zoo erg niet met haar was als men voorgaf!” (184)

3. De vertegenwoordiging van de *Bourgeois modernity* en de *Aesthetic modernity* in Frits Rosemeijer en Piet Snibs

3.1 De twee moderniteiten van Calinescu

In *Frits Millioen* is Piet Snibs een vernieuwende kunstenaar, een adept van de romantiek. Wat was die romantiek, die als het begin kan worden beschouwd van een *Aesthetic modernity*, nu? Ten eerste was het een tegenreactie op het classicisme met zijn universele waarden van wat schoonheid is. In Frankrijk werd men zich het eerst bewust van dit proces (Calinescu 3-4). Later werd *Aesthetic modernity* niet alleen een tegengestelde van het klassieke schoonheidsideaal, maar ook van de moderniteit die zich in de rest van de samenleving voltrok, de moderniteit van de bourgeoisie. Deze moderniteit wordt gekenmerkt door vooruitgangdenken, vertrouwen in het nut van de wetenschap en de techniek, het idee van een meetbare, verkoopbare tijd, die daardoor geld op kan brengen, rationaliteit, het vrijheidsideaal en het idee van presteren en succes behalen (Calinescu 41). Het kapitalistische systeem is, met andere woorden, een typisch uitvloeisel van de *Bourgeois modernity*

Ten slotte keert de *Aesthetic modernity* zich ook tegen zichzelf, als het zichzelf als een nieuwe traditie of autoriteit gaat beschouwen en het diepe gevoel van crisis gaat dramatiseren dat met *Aesthetic modernity* verbonden is. Dat gevoel van crisis komt voort uit de onoverkomelijke tegenstelling die eigen is aan de waarden van moderniteit, namelijk enerzijds de objectieve, meetbare, verkoopbare tijd van de kapitalistische samenleving en anderzijds het persoonlijke, het subjectieve, de tijd die gecreëerd wordt door het ontplooiën van het ‘zelf’. (Calinescu 5). Deze waarden maken dat moderniteit vervreemd van zichzelf kan raken. Tegelijkertijd zijn de moderniteiten onlosmakelijk met elkaar verbonden. Calinescu stelt dan ook dat *Aesthetic modernity* begrepen moet worden als een concept van crisis dat betrokken is in een drievoudige dialectische beweging tussen traditie (waaronder classicisme), *Bourgeois modernity* en zichzelf (10).

3.2 Frits, Piet en de drievoudige dialectische beweging

In *Frits Millioen* is de dialectiek tussen traditie en moderniteit en tussen de twee moderniteiten onderling volop aan het werk. Dit begint al als Frits en Piet nog jongens zijn. Als zij in hun kinderlijke enthousiasme per ongeluk een tekening van dominee Willems beschadigen, maakt Frits een nauwgezette kopie van de tekening om het goed te maken. Dat is het moment waarop het ‘talent’ van Frits ontdekt wordt door de dominee. Piet maakt ook een ontwerp, geïnspireerd op de tekening van de dominee, waar Willems niets van begrijpt, omdat het geen exacte kopie is.¹⁹ Waar Frits het traditionele imiteert en daar waardering voor krijgt, is Piet al op zoek naar vernieuwing.

Enkele jaren later doen Frits en Piet hun belijdenis voor de kerk. De manier waarop ze die gebeurtenis beleven is ook veelzeggend voor hun opvatting van de kunst. Ook voor hun opvatting van het geloof overigens. Frits let vooral op de buitenkant: hij ziet de belijdenis als een stap op de maatschappelijke ladder, raakt geëmotioneerd door het ritueel, maar de diepere betekenis ervan ontgaat hem. Hij is oppervlakkig. Voor Piet is het iets wat hij moet doen om onder het juk van zijn moeder vandaan te komen, maar hij begrijpt de diepere betekenis ervan wel degelijk. Hij heeft een diep gevoelsleven.²⁰ De beleving van hun belijdenis is een voorbode

¹⁹ “Ik heb ook geene kopie willen maken! Ik heb alleen willen beproeven op mijne eigene manier datzelfde onderwerp terug te geven,” verduidelijkt Piet zijn poging tegenover de dominee (74).

²⁰ “Frits, die dezen stap meer beschouwde als de inleiding tot het maatschappelijk leven, als het overtreden van de grens die den knaap van den jongeling scheidt, Frits had daarbij veeleer levendige aandoeningen dan diepe

van hoe zij beiden later hun kunstenaarschap zullen invullen. Voor Frits komt dat van buitenaf, wordt het opgelegd door zijn omgeving en is het een manier om materiële welvaart en roem te bereiken. Het is, mijns inziens, één van de redenen waarom zijn carrière als kunstenaar mislukt. Voor Piet is het iets wat hem van binnenuit drijft, een manier van leven; geld en roem zijn slechts prettige bijkomstigheden.

Piet en Frits hangen twee verschillende stromingen aan in de kunst. De ene stroming heeft kritiek op de andere. Frits begrijpt niets van het werk van Piet, dat hij als grotesk bestempelt. Piet zegt daarop tegen Frits dat hij diens oordeel begrijpt, omdat Frits waarschijnlijk in het “klassieke cirkeltje” is blijven hangen. Hijzelf heeft daarentegen de moed gehad om met de oude tradities te breken.²¹ Hieruit blijkt duidelijk dat Piet tot de romantische school behoort. Frits behoort tot het “klassieke cirkeltje,” waarmee Piet de kringen van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam en Antwerpen bedoelt. Deze school stond de Hollandse Stijl voor en wilde de vaderlandse kunst van de zestiende en zeventiende eeuw doen herleven, wat geheel in de cultuurpolitiek van Willem I paste. De school zette zich af tegen de Franse school (De Bodt 206). Dat is de school waartoe Piet behoort.

Hier wordt dus de dialectiek tussen traditioneel en modern verbeeld in de kunstopvattingen van Frits en Piet. Voor Frits loopt zijn kunstenaarschap niet goed af. Al snel blijkt dat hij niet veel meer is dan een goede kopiist. Hij is niet in staat oorspronkelijk werk te scheppen. Dat krijgen hijzelf, het publiek en zijn leermeester al snel door en Frits besluit dat het een verloren zaak is. Dat het zo slecht afloopt voor de traditionele Frits en niet voor de vernieuwende Piet heeft, volgens mij, behalve de ontbrekende innerlijke drijfveren van Frits, nog een reden. Het is het zoveelste teken dat Nederland stilstaat, achterloopt zelfs, ook in de kunst, en dat de traditionele kunst zijn beste tijd heeft gehad. De hele roman ademt dat stilstand schadelijk is voor het land. Nederland moet vooruit, net als de rest van Europa. Dat Frits mislukt als kunstenaar is in die zin een waarschuwing dat stilstand achteruitgang betekent.

Wanneer Frits eindelijk zijn ware roeping vindt als industrieel, komen hij en Piet op een andere manier tegenover elkaar te staan. Frits representeert dan de kapitalist, de *Bourgeois modernity*. Ook dan is Piets kunst niet naar zijn smaak, maar hij respecteert het werk wel. Piet op zijn beurt moet er niet aan denken om een burgerlijk leven te leiden: “De vrijheid! de vrijheid! Dat is het ware element voor den kunstenaar!” (239). Maar daar loopt tegelijkertijd een parallel met Frits. Het blijkt dat Frits zijn vrijheid juist vindt in het ondernemerschap, pas dan wordt hem niets meer opgelegd. Een andere interessante vergelijking tussen hen twee maakt Frits als Piet zegt dat hij rijkdom verworpen heeft, om te kunnen blijven schilderen. Hij koos voor de kunst. Frits zegt dan: “Wel neen! dat is hetzelfde; het groepeeren van cijfers is ook eene kunst, dat is de mijne en er schuilt ook poëzie in, geloof mij!” (397). Dus zowel Piet als Frits beoefenen een bepaalde vorm van ‘kunst’. Voor beide vormen is een bepaalde mate van talent en een visie nodig, wil het wat opbrengen. In het ene geval brengt het ware kunst op, in het andere geval geld, vermogen. Maar voor beide is vrijheid de uitkomst.

indrukken. Het natuurlijk gevolg eener oppervlakkige opvatting van hetgeen de diepten des gemoeds had moeten beroeren. (...) Piet Snibs daarentegen gedroeg zich bij de plechtigheid als iets waaraan hij zich onderwierp, omdat het zoo zijn moest, maar dat eigenlijk over hem heen ging. Toch begreep hij, ondanks uiterlijke roerloosheid, de ernstige beteekenis van de verbintenis die men hem deed aangaan.” (74)

²¹ “Zelfs al had ik het uit uwe aanmerkingen niet reeds begrepen, toch zou ik het kunnen opmaken uit de opleiding die gij zelf hebt gehad, den kring waarin uw smaak is gevormd; bij mijn weten heb ik nooit van uw werk gezien, gij kunt uw eigen weg zijn gegaan zoals ik, maar toch er is iets dat mij vermoeden doet, dat gij in 't klassieke cirkeltje zijt blijven rondloopen, terwijl ik tot de school behoor, die den moed heeft genomen met de oude steile tradities te breken. Dit reeds moet een vandalisme zijn in uwe oogen en kan oorzaak wezen dat mijn werk u mishaaft.” (265)

Geld en spullen zijn voor Piet niet geheel onbelangrijk. Om rijkdom geeft hij niets, maar een zwakte voor mooie spullen heeft hij wel.²² Het is een mooi voorbeeld van de verstrengeling tussen de twee moderniteiten. Ze zetten zich niet alleen tegen elkaar af, maar voelen zich ook tot elkaar aangetrokken. Ook Piet maakt uiteindelijk deel uit van het kapitalistische systeem. Frits wil zichzelf, aan de andere kant, net als Piet kunnen ontplooien. Ook hij zoekt en vindt vrijheid in een vorm van vernieuwing, ook hij wil zijn talenten kunnen benutten.

In *Frits Millioen* is dus sprake van de dialectische beweging tussen traditie/moderniteit en tussen *Aesthetic/Bourgeois modernity*, maar er is ook een notie van hoe de *Aesthetic modernity* zichzelf bevraagt. Piet blijkt namelijk geen gedweeë volgeling van de romantiek te zijn. In zijn geval draagt *Aesthetic modernity* toevallig het label ‘romantiek’, maar voor hem is het breken met oude stijlen en tradities belangrijker dan bij een bepaalde stroming horen. Vernieuwen is wat hij wil. En als de ‘romantiek’ op haar beurt te beknellend wordt, dan trekt Piet weer verder. Zijn mogelijkheid tot zelfexpressie blijkt zijn leidraad te zijn. Het enige wat hij wil is de realiteit weergeven, althans een idealistische versie daarvan. Het idee het lelijke te schilderen onder het mom van de schoonheid die daarin zou liggen wijst hij resoluut af.²³ Voor Frits geldt, op het gebied van de economie en de industrie, hetzelfde. Ook hij volgt daarin zijn hart en ook hij wil vernieuwing brengen. Frits zoekt net als Piet een mogelijkheid om zichzelf te ontplooien, een mogelijkheid tot zelfexpressie.

4. Het verband tussen de representaties van nationale stereotypingen en de twee moderniteiten in *Frits Millioen* en *zijn vrienden*

Verval, stilstand en het achterlopen van Nederland op de rest van Europa zijn centrale thema's in de roman die keer op keer terugkomen. Personages en vertelinstantie impliceren dit discours of benoemen het rechtstreeks door het hele boek heen. De toon die wordt aangeslagen over het gebrek aan modernisering in Nederland past bij de opvattingen die men in de eerste helft van de negentiende eeuw over het land had. In de kring van De Gids, een kring waartoe ook Bosboom-Toussaint behoorde (Aerts 155), ontstond het beeld van een suffend Nederland dat na de zeventiende eeuw zijn energie verloren had, ingedut was, zich door de Engelsen en Fransen had laten inperken en vervolgens onder het bewind van Willem I opnieuw tevreden in slaap was gesukkeld, ondertussen aan alle kanten voorbijgestreefd door het buitenland (Aerts 33). De grootste klacht die de roman lijkt te uiten over Nederland is dat het land haar geestdrift en ondernemingsgeest verloren heeft. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld Engeland.

²² “Ik heb het ongelukkige zwak voor mooie zaken; het kost mij zelfs strijd om mij niet telkens te laten verlokken tot ‘zotte koopjes’ (...) en als de prijs maar eenigszins onder mijn bereik valt, moet ik het koopen!” (243-244)

²³ “Wat mij betreft, elke manier, iedere methode, die de inspiratie aan banden legt, is mij te eng. Breken met de oude steile tradities, zou mij eene behoefte zijn geweest, al ware ik niet in de school van de romantieken thuis geraakt. Om mij zelf te zijn, ontvluchtte ik mijne eerste meesters te Antwerpen, trok naar Parijs en raakte aan de zijde der opkomende richting, zooals vanzelf sprak, maar ik ben niet haar blinde proseliet, die het *hors de nous point de salut* voortzegt. Ik streef naar waarheid, ik zoek mijne gedachte uit te drukken zoo ik het best kan (...) ik haat het conventioneele, realiteit is mijn wachtwoord; ja, zeker! Maar geen plat realisme, reine waarheid! leven, maar het ideale leven, geene gedochten onder voorwendsel dat niets mooi is dan het leelijke! Gij ziet dus wel, dat ik geen *âme damnée* van de romantiek ben, al zie ik niet waar ik beter mijne plaats zou vinden dan in haar kamp!” (268)

4.1 Frits en Engeland, Piet en België, Frankrijk en Rusland

Over Engeland wordt, zoals we hebben gezien, uitsluitend positief gesproken. Dit is het land dat ten voorbeeld gesteld wordt aan Nederland, het land dat nog wel die ‘ondernemingsgeest’ bezit, openstaat voor nieuwe vindingen en waar de “onderzoeksliefde” in de “volksaard” zit (214). Engeland is natuurlijk de bakermat van de Industriële Revolutie. In het land heerste in de achttiende eeuw al een gunstig klimaat voor wetenschap en voor technische experimenten. Wetenschap en techniek maakten het ontstaan van moderne economische groei dus mogelijk, wat vooral te danken is aan het feit dat zij een aantal specifieke problemen oplosten die betrekking hadden op de energievoorziening, zoals het benutten van kolen en het aanwenden van stoomkracht (Vries 137). Engeland was dus het land van de economische vooruitgang en de vernieuwing. Frits past daar met de innoverende uitvindingen van zijn vader perfect in.

Waarom Piet juist naar Frankrijk en België vertrekt, hebben we al gezien. Uiteindelijk vindt hij zijn plaats in Rusland, waar de romantiek pas later op gang komt. Piet gaat waar de vernieuwing gaat. Het opvallende is dat er over België en Frankrijk lang niet zo onverdeeld positief gesproken wordt in *Frits Millioen* als over Engeland, terwijl de vernieuwende kunst die er vandaan komt en de manier waarop die kunst gewaardeerd wordt wel ten voorbeeld worden gesteld aan het ‘traditionele’ Nederland. Wat zou daarvoor de reden kunnen zijn?

In de eerste plaats is het mogelijk dat de noord/zuid oppositie ook hier een rol speelt. Zoals ik al eerder beschreven heb, maakten Frankrijk en België deel uit van dat ‘zuiden’ met zijn gemeenplaatsen van wereldwijsheid, immoraliteit, zinnelijkheid en collectivisme. Een noordelijke culturele identiteit, met haar wortels in de Noorse mythologie en de christelijke middeleeuwen, waartoe Duitsland, Nederland, Groot-Brittannië en Scandinavië zich rekenden, kwam in de tweede helft van de achttiende eeuw in opstand tegen de antieke Romeinse cultuur met moderne representanten daarvan zoals Frankrijk (Leerssen, *Imagology* 388). Frankrijk en Engeland kwamen zo tegenover elkaar te staan. Nederland heeft in dat geval in cultureel opzicht dus veel meer met Engeland gemeen, omdat de landen beide tot de ‘noordelijke’ cultuur behoren van ruimdenkendheid, moraliteit, rede en individualiteit. Engeland is dan een bondgenoot van Nederland, in tegenstelling tot Frankrijk en andere ‘zuidelijke’ landen. Dat maakt de relatie met Frankrijk en België ingewikkeld; er kunnen in die landen dan wel gunstige ontwikkelingen plaatsvinden waar Nederland van zou kunnen leren, de cultuur daar is niet zondermeer positief.

De tweede reden dat het beeld dat van Frankrijk en België geschetst wordt ambivalent is, is de politieke situatie in Europa in de negentiende eeuw. Na de Belgische afscheiding in de jaren dertig waren de Europese mogendheden bevreesd voor een uitbreiding van de Franse invloedssfeer; de Belgische liberalen die de opstand in gang hadden gezet, waren namelijk verwant aan de Franse liberalen die Louis-Philippe de burgerkoning aan de macht hadden geholpen. Het precaire evenwicht tussen Pruisen en Frankrijk zou daarmee verstoord kunnen worden met alle gevolgen van dien (Leerssen 67). Dat de Belgische opstand zo’n belangrijk thema is in *Frits Millioen* komt waarschijnlijk doordat er zich in 1867, een paar jaar voor publicatie van de roman, een soortgelijke situatie voordeed die de verhoudingen tussen Frankrijk en Pruisen op scherp zette, namelijk de Luxemburgse kwestie. Wederom waren de Lage Landen de buffer die de situatie in evenwicht moesten houden in de kwestie die reden gaf tot een dreigende oorlog tussen de twee grootmachten (Kuiper 96). De verhoudingen tussen Frankrijk en Pruisen lagen gevoelig en Nederland en het op Frankrijk gerichte België bevonden zich er middenin. Geen wonder dat men in *Frits Millioen* niet onverdeeld positief is over die landen. Pruisen komt overigens verder niet voor in het boek.

4.2 Nederland als de plaats waar het conflict tussen de twee moderniteiten 'opgelost' zou kunnen worden

Aan het einde van de roman wordt Claudine Verburg uitgenodigd in de salon van een rijke bankiersfamilie die haar vader al die jaren gesteund heeft. Daar ontmoet ze voor het eerst sinds haar jeugd jaren Piet weer die werkzaam is onder de artiestennaam 'Frits Millioen'. Nadat het misverstand dat door de naamsverwarring ontstaan is uit de weg is geruimd, hebben ze een geanimeerd gesprek. Ze voelen zich tot elkaar aangetrokken in hun beleving van het geloof en afkeer van oppervlakkigheden. Piet weet Claudine te vertellen dat de echte Frits nog in leven is; zij verkeerde namelijk in de veronderstelling dat Frits al lang overleden was. Niet veel later worden Frits en Claudine, die elkaar ook in jaren niet meer gezien hebben, eindelijk met elkaar herenigd.

Claudine voelt zich aangetrokken tot beide moderniteiten in de vorm van Frits en Piet en zij voelen zich ook allebei aangetrokken tot haar. Zoals we al eerder gezien hebben, zijn er personages in de roman die voor bepaalde aspecten van Nederland staan. Ook Claudine is zo op te vatten als we haar plaatsen in het negentiende-eeuwse ideaal van het harmonieuze gezin. Ook de maatschappij moest naar dat ideaal gevormd worden. In het piramidemodel voor de ideale samenleving staat de vader aan de top. Hij is het verstand, de rationaliteit, en staat in liefdevolle verhouding met de moeder, die voor het evenwicht zorgt en de scherpe kanten van de vader verzacht. Het kind is het product van harmonie tussen de ouders (Mathijsen 2002: 13). Claudine staat dus voor de ontvankelijke moeder, Nederland, die zich graag wil verbinden met vader moderniteit. Samen brengen zij harmonie en voorspoed voor het land voort. Claudine kan natuurlijk niet met Frits en Piet allebei trouwen, maar Piet is haar wel dierbaar. De moderniteit wil zich op zijn beurt ook graag verenigen met Nederland. Het huwelijk tussen Frits en Claudine is het zoveelste voorbeeld dat de roman aan de Nederlandse samenleving stelt.

Dat de moeder de harde kanten van de vader moet neutraliseren komt overeen met een andere tendens in de roman. Steeds wordt er namelijk gewaarschuwd tegen de "louwheid en slapheid" in het land en het gebrek aan geestdrift. Maar dan is daar Herman Rosemeijer, die te veel geestdrift bezit om zijn plannen te doen slagen en daardoor zelfs in de afgrond belandt. De meer gematigde Frits lukt het wel om succes te krijgen. En Piet, die behoorlijk wat temperament bezit, ontvlucht het revolutionaire zuiden. Ook Piet toont zich in die zin gematigder dan zijn medekunstenaars en behaalt daarmee succes. Daarbij wijst hij het meest 'extreme' romantische idee af, namelijk dat "niets mooi is dan het leelijke" (268). Dus de geestdrift, de passie van vernieuwing is iets goeds, maar om die te kunnen doen slagen, moet er een factor aanwezig zijn die het teveel aan extremiteit tempert. Alleen een harmonie tussen moderniteit en gematigdheid werpt zijn vruchten af.

De roman is dus een kritiek op het gezapige, ingeslapen Nederland waarin het aan geestdrift ontbreekt, maar tegelijkertijd is het ook een pleidooi voor een 'typisch Nederlandse' gematigdheid. Met die gematigdheid zou Nederland de extremen van de moderniteit kunnen vermijden, is het idee, en ze in harmonie met elkaar samen kunnen brengen. De consequentie daarvan is echter dat de dialectische beweging die Calinescu beschrijft dan stil valt. Bij een gebrek aan extremen in de roman ontstaat er zo geen conflict dat de geschiedenis voortstuwt, maar uiteindelijk toch vooral een beeld van een land dat terug kan keren naar zijn oude glorie, als er een gematigde hoeveelheid industrialisering en romantiek toegelaten wordt.

5. Conclusie

Uit *Frits Millioen en Zijne Vrienden* komt het beeld naar voren van Bosboom-Toussaint als een tegendraadse schrijfster. Doornbos heeft dit al onderzocht op het gebied van genderkritiek, maar

ook als het gaat om nationalisme-kritiek durft Bosboom-Toussaint redelijk ver te gaan. Die kritiek spreekt uit de manier waarop bepaalde personages Nederland vertegenwoordigen en uit de manier waarop de auteur speelt met ruimte in de roman en de beschrijvingen die ze daarvan geeft. In Nederland bevinden zich verschillende ruimtes, namelijk steden, die allemaal in meer of mindere mate negatief verbeeld worden. Alleen de natuur wordt op een uitsluitend positieve manier beschreven.

Het buitenland is een ruimte die zich in het verleden of de toekomst bevindt waar de lezer geen directe toegang tot heeft. Dat komt doordat er altijd over het buitenland en belevenissen die zich daar hebben afgespeeld *verteld* wordt. De ervaringen worden nooit direct *getoond* als ze zich in dat buitenland afspelen. Doordat de lezer niet direct meegenomen wordt naar het buitenland in de vertelling, blijft deze als het ware gevangen zitten in Nederland. Uit de roman spreekt een analyse die laat zien dat wie werkelijk succesvol wil worden naar het buitenland moet. Het buitenland staat zo voor vrijheid, tegenover de beknelling van Nederland.

Wat de representaties van nationale stereotypingen betreft, de belangrijkste voor Nederland is het idee dat in Bosboom-Toussaints tijd leefde dat het land in een malaise was geraakt en terugverlangde naar de glorieuze zeventiende eeuw. Andere stereotypingen die geschetst worden, hebben veel te maken met de noord/zuid oppositie die steeds terugkomt. België, Frankrijk en vooral Indië komen er als zuidelijke landen bekaaid vanaf. Steevast wordt het noorden, en dan met name Engeland, voorgesteld als positief. Nederland moet dan ook vooral een voorbeeld aan Engeland nemen.

Frits en Piet verbeelden die positie van Nederland tegenover moderniteit en ze verbeelden de drievoudige dialectische beweging waarin moderniteit en traditionalisme, de twee moderniteiten op elkaar en de *Aesthetic modernity* op zichzelf inwerkt. De roman toont dat het gezapige, conventionele en bekrompen Nederland niet klaar is voor moderniteit. Niet in de vorm van een vernieuwende industrieel, noch in de vorm van een vernieuwende kunstenaar. De vernieuwing zou vrijheid moeten brengen; het brengt vrijheid en zelfexpressie voor Piet en Frits met zich mee. Dat gebeurt niet in Nederland zolang men er niet klaar voor is.

Claudine verbeeldt het ideale Nederland dat een huwelijk wil aangaan met de moderniteiten; dit huwelijk zou voor een harmonie kunnen zorgen tussen de soms al te extreme vernieuwingsdrift en het gematigde Nederland. Vernieuwing is namelijk goed, komt in de roman naar voren, maar met al te veel geestdrift komt er niets van terecht. Aan de andere kant is Nederland volgens het boek nu te gematigd. Er moet een balans worden gezocht tussen deze uitersten. Maar zoals er ook sprake is van behoorlijk veel genderstereotypering in Bosboom-Toussaints boeken, ondanks haar genderkritiek, zo blijft ook haar kritiek op Nederland gematigd. Wat dat betreft past ze naadloos in haar eigen beeld van Nederland als op een gematigde manier vooruitstrevend; een beeld dat in *Frits Millioen* domineert.

Literatuur

Aerts, Remieg. *De letterheren: Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids*. Meulenhoff, 1997.

Beller, Manfred, en Leerssen, Joep, editors. *Imagology : the cultural construction and literary representation of national characters : a critical survey*. Rodolphi, 2007.

Bodt, S.F.M. de. "De Antwerpse Academie in een veranderende kunstwereld: hoe het twee grote Nederlandse kunstenaars en hun collega's in de 19^e eeuw aan de Antwerpse Academie

verging.” *Contradicties: Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen 2013-1663*, J. Pas, N. Dockx & E. De Bruyn (ed.). AsaMER, 2013.

Bosboom-Toussaint, A.L.G. *Frits Millioen en zijne vrienden*. H.C.A. Thieme, z.j.

Boven, Erica van, en Gillis Dorleijn. *Literair mechaniek: Inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*. Coutinho, 2015.

Calinescu, Matei. “Introduction” en “The Idea of Modernity.” *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*. Duke University Press, 1987.

Doornbos, Annemarie V. *Maer denckt meer dan gij leest, en leest meer dan er staet: tegendraadse elementen in het werk van Geertruida Toussaint*. BOX Press, 2011.

Kuipers J. *Willem III: de weerspannige koning*. Walburg Pers, 2017.

Leerssen Joep. *De bronnen van het vaderland*. Vantilt, 2006.

Mathijssen, Marita. *De gemaskerde eeuw*. Querido, 2002.

Mathijssen, Marita. *Nederlandse literatuur in de romantiek: 1820-1880*. Vantilt, 2004.

Spiegeleire, Stephen de. *Diplomatie tussen traditie en revolutie: De Belgische diplomaten t.o.v. de Russische februari – revolutie (maart - november 1917)*. Z.j.

Vries, Peer. “Hoe Malthus, uiteindelijk, ongelijk kreeg. De Industriële Revolutie in Engeland als het doorbreken van het Malthusiaans plafond.” *Leidschrift*, vol. 18, no. 2, 2003, pp. 109-167,

https://www.researchgate.net/publication/282357257_Hoe_Malthus_uiteindelijk_ongelijk_kreeg_De_Industriële_Revolutie_in_Engeland_als_het_doorbreken_van_het_Malthusiaans_plafond_How_Malthus_in_the_end_was_proved_wrong_The_Industrial_Revolution_as_an_esc. Geraadpleegd 6 februari 2019.

Waalwijk, Berteke. “Wereldtentoonstellingen en het World Wide Web: Een historische vergelijking.” *Tijdschrift voor Genderstudies*, vol. 6, no. 1, 2003, pp. 43-60, <https://ugp.rug.nl/genderstudies/article/view/1648/1642>. Geraadpleegd 4 januari 2019.

Bijlage 1: Een samenvatting van *Frits Millioen en zijne vrienden*

De roman speelt zich af in drie periodes in de negentiende eeuw en is aan de hand daarvan opgedeeld in drie delen. Het eerste deel speelt zich af rond 1823. Het verhaal begint in het Noord-Hollands stadje E., met dominee Willems, die een zondagsschool leidt in de catechisatie. Na de laatste bijeenkomst komt dominee Willems erachter dat één van de tekeningen, die hij als liefhebberij gemaakt heeft, verdwenen is. Hij bespreekt deze gebeurtenis, die hij heel vervelend vindt, met dominee Roestink.

In een lang gesprek tussen deze tweede dominees, komen Frits Roemeijer en Piet Snibs ter sprake. Deze jongens zijn dan ongeveer zestien jaar oud. De lezer komt erachter dat Frits' vader, Herman Rosemeijer, overleden is en hoe dat gebeurd is. Herman Rosemeijer was een horlogemaker met grootse plannen. Hij deed uitvindingen op papier waarmee hij miljonair wilde worden. Hij was zo enthousiast dat hij daarmee zijn familiefortuin erdoorheen heeft gejaagd. De andere inwoners van E. wilden in het begin nog wel investeren, maar hoe wilder de plannen van Herman werden, hoe minder ze in hem geloofden. Een reis naar Engeland om zijn plannen daar te presenteren aan een grote onderneming mislukte. Men begon de vader 'Herman Millioen' te noemen. Nadat de vader, tot waanzin gedreven, zelfmoord had gepleegd door zich van een protestantse kerktoeren te werpen toen Frits twaalf was, blijven Frits en zijn moeder met weinig achter. Wel heeft Frits de bijnaam 'Millioen' geërfd, waar hij een hekel aan heeft; zijn stadsgenoten noemen hem achter zijn rug om zo.

Ook Piets achtergrond komt ter sprake. Hij blijkt een streng religieuze moeder te hebben die Piet met harde hand opvoedt. Het religieuze is echter maar oppervlakkig, want mevrouw Snibs drijft een winkel en ze schuwt er niet voor om haar klanten af te zetten. De dominees spreken hun zorgen uit over de opvoeding van Piet en dominee Willems denkt dat hij niet wil deugen.

Niet lang daarna komt dominee Willems erachter wat er met zijn tekening gebeurd is. Frits en Piet hebben er per ongeluk een scheur in gemaakt en ze hebben in het geheim geprobeerd te tekening te repareren. Daarnaast heeft Frits een getrouwe kopie van de tekening gemaakt waar de dominee zeer van onder de indruk is. Hij zegt Frits dat die talent heeft en vraagt of hij ooit een carrière als kunstenaar overwogen heeft. Frits is in het begin niet heel enthousiast; hij zou liever een kantoorbaan hebben met de zekerheid dat hij voor zijn moeder kan zorgen. Maar zijn omgeving, waaronder ook de jonge Claudine Verburg op wie hij verliefd is, praat hem om.

Later komt Piet langs met de gerepareerde tekening en een zelfgemaakt tekening die geïnspireerd is op de tekening van de dominee. Dominee Willems ziet in Piets poging niets dan krabbels en onkunde. Hij begrijpt er niets van. Maar Piet komt hem wel schuchter vertellen dat hij graag kunstenaar zou willen worden. De dominee hoont dat idee weg. Dominee Roestink wil Piet wel helpen met zijn droom. Als mevrouw Snibs aangeeft de opleiding niet te willen betalen, helpt Roestink Piet om bij zijn moeder weg te komen zodra hij achttien is. Frits vertrekt op zijn achttiende naar Amsterdam om een kunstopleiding te volgen.

In het tweede deel is het 1831, een jaar na de Belgische opstand. Frits' carrière, die zo veelbelovend begon, is mislukt. In Amsterdam kwam hij er al vrij snel achter dat zijn talent beperkt was; hij was niets meer dan een goede kopiist. Frits was van plan geweest om met Claudine te trouwen zodra hij genoeg geld zou verdienen, maar toen succes uitbleef, heeft hij het contact met haar langzaam laten doodbloeden. Een brief waarin hij haar alles heeft uitgelegd, is achtergehouden door Claudines vader. Frits wilde haar niet in armoede storten. Claudine is hierom erg verdrietig; ze begrijpt niet wat er aan de hand is, aangezien in het stadje E. steeds positieve berichten over Frits de kunstenaar de ronde doen. De vader van Claudine vindt dat ze maar met iemand anders moet trouwen en heeft al een kandidaat in gedachten. Zo wordt Claudine in een huwelijk gepraat met mijnheer Veere, een rijke Indiër die haar vaders

onderneming wel wil redden, onder voorwaarde van een huwelijk. Maar op de huwelijksdag zelf wordt Claudine ernstig ziek van de zenuwen; ze wil dit huwelijk niet.

Frits komt ter ore dat Claudine gaat trouwen. Hij denkt dat hij behalve succes en fortuin, nu ook zijn geliefde verloren is. Hij besluit, nu hij niets meer te verliezen heeft, zich aan te melden bij het leger om te vechten tegen de Belgen. Daarvoor moet hij terug naar E. en in de dagen dat hij daar is, ontmoet hij Sir Reginald Wilmot, of Sir Wilkinson zoals hij zich ook noemt. Het is een adellijke goedgehartige, rijke koopman voor een Engelse onderneming. Sir Wilmot wil Frits helpen als hij van diens geschiedenis hoort. Niet lang daarvoor had Frits eindelijk de papieren ingezien van zijn vader die achtergebleven waren na diens dood. En Frits was tot de conclusie gekomen dat die plannen best uitvoerbaar waren, maar dat zijn vader te geestdriftig was geweest om ze in de praktijk te brengen. Frits had besloten de plannen uit te voeren, had zelfs een fabriek in Antwerpen gevonden waarvan de fabrikant bereid was met hem in zee te gaan en begon zijn eerste fortuin te verdienen, toen de Belgische opstand uitbrak en de fabriek verwoest werd. Als Sir Wilmot van de vindingen van Frits' vader hoort, nodigt hij Frits uit om mee naar Engeland te komen.

Onderweg terug naar Amsterdam komen Frits en Sir Wilmot Piet tegen. Piet is inmiddels een gevierd kunstenaar geworden in het buitenland; hij vertelt zijn geschiedenis aan de twee mannen. Op zijn achttiende is hij weggelopen van huis, financieel geholpen door dominee Roestink, en naar Antwerpen vertrokken om te gaan studeren. Vandaar is hij doorgetrokken naar Frankrijk in het spoor van de vernieuwende kunst. Toen het in Frankrijk te onrustig werd vanwege de Julirevolutie in 1830 is Piet weer terug gegaan naar België. Ook daar brak opstand uit, maar Piet kan gelukkig terecht bij een behulpzame Belgische prins in wiens kasteel hij rustig aan zijn doeken kan werken. Frits en Piet krijgen een discussie over kunst. Piet schildert namelijk volgens de romantiek en Frits kan dat niet waarderen. Piet, die vindt dat 'Piet Snibs' niet klinkt voor een kunstenaar, vraagt aan Frits of hij de naam 'Frits Millioen' mag gebruiken als artiestennaam. Hij kan zo de naam van zijn vriend in ere herstellen. Frits stemt in en de vrienden nemen hartelijk afscheid.

Het derde deel speelt zich af rond 1845. Frits is dan ongeveer veertig jaar. Hij is een rijke industrieel geworden in Engeland. De zaken gaan erg goed. Claudine woont nog steeds bij haar vader en is ongetrouwd. Ze zijn naar Amsterdam verhuisd. In de krant leest ze dat de kunstenaar Frits Millioen in de stad is. Ze schrikt daarvan, want zij had al die jaren gedacht dat Frits gesneuveld was als soldaat. Claudine wordt uitgenodigd voor een salon en diner bij een bevriende bankiersfamilie en ontmoet daar 'Frits Millioen'. Na de eerste verwarring komt ze erachter dat het Piet is, maar Piet weet haar te vertellen dat Frits nog leeft en al jaren in Engeland verblijft.

Frits is ondertussen ook in de stad. Hij bezoekt Claudines vader om die te helpen er financieel weer bovenop te komen. Daar verneemt hij ook dat Claudine nooit getrouwd is en nog steeds verdriet heeft van alles. Frits begeeft zich naar de salon en na jaren zien de geliefden elkaar weer terug. Ze trouwen. Ze vertrekken al snel weer naar Engeland als Frits bemerkt dat Nederland nog steeds niet openstaat voor de modernisering die hij wil toepassen.

Piet heeft een Russische graaf ontmoet die hem wil helpen nadat zijn Belgische adellijke kunstvrienden Piet onder druk hebben gezet om katholiek te worden. Als Piet weigert, willen ze hem niet meer helpen. Maar Piet vertrekt met zijn nieuwe Russische vriend naar Rusland, waar het hem goed bevalt. Na zijn bezoek aan Amsterdam blijft Piet niet lang in Nederland; zijn vernieuwende kunst wordt er nog altijd maar door weinigen gewaardeerd. Hij keert terug naar Rusland

Bijlage 2: Representaties van nationale stereotypingen in relatie tot ruimte, personages en vertelinstantie

	Impliciet	Impliciet	Expliciet	Expliciet
Passage	Ruimte	Eigenschap personage/land	Bewering personage	Bewering vertelinstantie
<i>Deel 1 (ca. 1821-1823)</i>				
<p>“Piet zal wel in de gelegenheid zijn dagelijks een kapittel te hooren of te moeten voorlezen en menige preek daarbij; maar wat zegt huiselijke godsdienst zonder heiligen zin, zonder dat men de handel en wandel daarnaar regelt. Als Piet zijne moeder de vroomheid ziet aannemen en afleggen als een zondagspak, als hij haar met teksten hoort schermen terwijl zij hem onbillijke en ruwe verwijten doet en klappen uitdeelt in hare onbeteugelde drift, of hare klanten bedriegt voor zijne oogen op den eigen dag dat zij samen gehoord hebben hoe een bedriegelijke weegschaal den Heere een gruwel is, dan verliezen de uitspraken der Schrift voor hem hunne betekenis, of erger, ze worden hem valsche munt...” (44)</p>	Nederland, Noord-Holland, het dorpje E.	Mevrouw Snibs is hypocriet. Haar hypocrisie is schadelijk voor het geloof. Dus: Nederland is hypocriet wat betreft het geloof; dit kan schadelijke gevolgen hebben.	Beweerd door dominee Roestink	
<p>“...op het ziekelijke punt na, was hij een braaf, beminnelijk en verstandig man, die eene uitgebreide theoretische kennis had; naar mijne mening lag zijne fout daarin, dat hij in toepassing wilde brengen wat nog niet voor verwezenlijking rijp was...” (48)</p>	Nederland, het dorpje E.	Herman Rosemeijer (de vader van Frits) is te vooruitstrevend voor zijn tijd en plaats (Nederland). Een pionier.	Dominee Willems	
<p>“...zijn ongeluk was: geestdrift, geestdrift, die hem met zooveel gloed voor eene opvatting bezielde, dat hij er de gebrekkigheid niet van kon zien; geestdrift die hem de nuchterheid benam tot uitvoeren; geestdrift die hem bij de ontnuchtering zoo koud liet, dat hij mat en verslagen neerlag.” (48)</p>	Het dorpje E. (NL)	Herman Rosemeijer heeft te veel geestdrift en te weinig nuchterheid voor Nederland. Is niet pragmatisch. Dus: Nederland is nuchter, gematigd en pragmatisch.	Dominee Willems	
<p>“Bij de herleving van handel en nijverheid was de aandacht van onze fabrikanten en industrieelen ook op dat punt [stoomkracht] gericht; met</p>	E. (NL)	- De industrie loopt achter ten opzichte van het buitenland. Nederland loopt dus achter.	Dominee Willems	

benijding, met bekommering staarden zij op de verbazende uitkomsten, die men in het buitenland door het nieuwe middel verkreeg; en daar trad nu Herman Millioen op met de aankondiging, dat hij eene uitvinding had gedaan, die de aanwending van deze kracht nog meer profijtelijk en doeltreffend zou maken.... hij stuitte op ongeloovigen..." (50)		- Herman Rosemeijer is een pionier, maar stuit op ongeloof. Nederland is niet klaar voor zijn ideeën, loopt ook daarin dus achter.		
"...de Koning, de verlichte beschermer van handel en nijverheid..." (50)	E. (NL)		Dominee Willems	
"Ja! de voorliefde van Sire voor den zuidelijken ondernemingsgeest is bekend." (53)	E. (NL)	De koning bevoordeelt de zuidelijke Nederlanden (België) ten opzichte van de noordelijke Nederlanden . Ook hierdoor loopt (de rest van) Nederland achter .	Dominee Roestink	
"Frits... was een lange opgeschoten knaap... Levendige bruine oogen, een frisch blozend gelaat, fijne trekken, een kleine mond, een sierlijk gevormde Grieksche neus, een hoog voorhoofd en donker glanzig haar maakten hem nu reeds tot een knappen jongen... Jeugdige veerkracht en een gelukkig gestel wischten altijd spoedig het geledene weer uit, hoe heftig dan ook het leed werd gevoeld op het oogenblik zelf. Want Frits beloofde geen stoïcyn te worden, al had hij gelukkig niets van de exaltatie zijns vaders." (62-63)	E. (NL)	Frits is jeugdig, knap. Niet onbewogen, maar gematigder dan zijn vader.		Beweerd door vertelinstantie
"In plaats van een opgeschoten knaap was hij een kort dik mannetje, dat in zijne eerste kindsheid zeker aan engelsche ziekte had geleden, en nog van die kwaal de sporen droeg in opgezetheid en een bol bleek gelaat... Maar toch, zoo een physionomiekenner dat zware hoofd met dat stoppelig zwarte haar, dat breedbeenige voorhoofd, waarop halsstarrige wilskracht zetelde, met opmerkzaamheid had gadegeslagen... hem eens ferm in die grijsgroene oogen te zien... dan zou hij voorzeker een vonk van genialiteit hebben zien schitteren, die meer dan	E. (NL)	Piet heeft zijn uiterlijk niet mee, maar is geniaal. Alleen wie voorbij zijn uiterlijk kan zien, merkt dit op. Dominee Willems is bevooroordeeld, kan niet voorbij zijn uiterlijk zien en gelooft niet in Piet of zijn capaciteiten. Nederland is dus oppervlakkig en bevooroordeeld. Bekrompen zelfs.		Vertelinstantie

<p>het gewone beloofde. Maar aan dominee Willems... gaven dat breede voorhoofd, die harde trekken en die omsluerde oogen alleen den indruk van logheid en slaperigheid... hoewel hem... toen de knaap riep: "Ik wil kunstenaar worden," een licht had moeten opgaan. "Gij kunstenaar worden," herhaalde hij nogmaals en had moeite een glimlach van medelijden te bedwingen bij de verwatenheid van de onnozele hals." (70-71)</p>				
<p>"Het waren erbarmelijke uitkomsten, maar in de worsteling zelve, waarmee ze verkregen moesten zijn, lag kracht en gloed. Begrip van kleur, stoutheid van conceptie spraken eruit, ondanks de onhandige uitvoering... Het was als een man, die niets wist van taal noch spelling, maar wien diepe gedachten door het hoofd woelden en wien stoute beelden voor den geest zweven, zonder dat hij het vermogen heeft om ze uit te drukken voor anderen, omdat hij het <i>a, b, c</i> niet kent. Willems die den smaak van zijn tijd in niets vooruit was, en die orde en correctheid als eerste voorwaarden beschouwde van een gelukkigen aanleg, wist in de harde, grillige, hoekige krassen niets meer te zien dan voor oogen lag." (74-75)</p>	E. (NL)	<p>Piet heeft talent, maar Willems ziet het niet. Hij heeft een ouderwetse smaak, ziet het vernieuwende niet. Dus, als Willems voor een aspect van Nederland staat, is Nederland wederom bekrompen en loopt het achter, ook in de kunst.</p>		Vertelinstantie
<p>"...terwijl zijne moeder niets voor hem was dan eene verdrukster, die uit bekrompen eigenbaat hem niet eens de vrijheid wilde laten om het ambacht te kiezen, dat de geliefde kunst het meest nabij kwam, dat er de opleiding toe zijn kon... Waarom was zijne moeder een vrouw zonder hart en zonder geest, die alleen de uiterlijke gedaante der godzaligheid had, maar niet het wezen?" (77)</p>	E. (NL)	<p>Mevrouw Snibs (Nederland) is bekrompen, handelt alleen uit eigenbelang, is een onderdrukker. Ze geeft alleen om uiterlijkheden, van het geloof in dit geval, en is dus oppervlakkig. Wederom is de buitenkant belangrijker dan de binnenkant. Schone schijn.</p>		Vertelinstantie
<p>"Maar voor Roestink toch was die [het diepe gemoed van Piet] niet geheel verborgen gebleven... Maar Roestink de verzoeken voorziende, waaraan deze jongeling zou zijn</p>	E. (NL)	<p>Als Roestink voor een progressiever Nederland staat, betekent dit dat Piet niet helemaal verguisd wordt in eigen land. Er</p>		Vertelinstantie

<p>blootgesteld in zijn exceptioneelen toestand, achtte de uiterlijke band [tussen Piet en zijn moeder] althans een hechtsel... terwijl de kwaliteit van lidmaat der gemeente Piet een recht gaf van zelfstandigheid tegenover zijne moeder, al vond deze niet goed hem overigens te emancipeeren... Door welwillendheid en belangstelling had hij het vertrouwen en de genegenheid van den verdrukte gewonnen en een zedelijk overwicht op hem verkregen, waarvan hij partij wilde trekken om hem te leiden, verder te brengen en te wapenen tegen den strijd des levens." (77-78)</p>		<p>zijn enkele ruimdenkende geesten die zijn kwaliteiten wel zien en hem verder willen helpen. Het zijn er echter maar weinig.</p>		
<p>"De zucht tot proselietenmakerij werd weinig aangemoedigd onder het vaderlijke bestuur van Koning Willem I, die van uiterlijke orde en rust hield in de kerk en onder kerkelijke personen, ten koste van den inwendigen vrede mogelijk; maar dát was de vraag niet: ieder moest op zijn eigen terrein blijven, platte kalmte moest er heerschen, geen strijd, geene overdrijving; <i>surtout pas de zèle!</i>' was het wachtwoord, dat den kerkelijken van iedere gezindheid gegeven was en waaraan zij zich moesten houden. Alleen de ijver tegen overdrijvers en ijveraars werd uitgezonderd; dat waren <i>bêtes noires</i>, waarop ieder vrij jacht mocht maken." (83)</p>	<p>Nederland</p>	<p>Uiterlijke orde en rust staan voorop. Het geloof moet niet te ijverig beleden worden. Dus gematigd zijn. Wie niet gematigd is, mag bestreden worden.</p>		<p>Vertelinstantie</p>
<p>[Over de Vlaamse kunstenaar die een tijdlang in E. verblijft en die bewonderd wordt door Piet.] "Gewoon ten doel te staan aan de nieuwsgierigheid van leegloopers en voorbijgangers, werd hij getroffen door het kennelijk onderscheid tusschen genen en dezen jonkman, die verre van lastig te zijn, of door onbescheiden vragen te hinderen, alleen maar met gezette aandacht de vorderingen van zijn werk bleef gadeslaan, zonder hem door die</p>	<p>E. (NL)</p>	<p>Nederlanders zijn grof, onhebbelijk. Piet is een uitzondering.</p>		<p>Vertelinstantie</p>

plompe opmerkingen te storen, waarmee het gewone Hollandsche straatpubliek zoo gul is, zoo ras het iets ongewoons aanschouwt." (86)				
"De schilder onderscheidde het talent, dat in zijne studiën verscholen lag, te midden van al het gebrekkelijke en moedigde hem aan om het te oefenen met de opgewondenheid die den Vlaamschen kunstenaar karakteriseert." (86)	E. (NL)			Vertelinstantie
Deel 2 (1831)				
"Wij zijn in de lente van het jaar 1831. Acht jaren zijn er verlopen sedert dien lentemorgen toen onze held [Frits] zijne geboortestad verliet. Veel is er veranderd in dat stadje in dien tijd, en de groote gebeurtenissen, die Europa schokten, die het koninkrijk der Verenigde Nederlanden verdeelden en beroerden, waren ook niet zonder terugwerking gebleven op de Noord-Hollandsche provinciëstand. En zelfs al had deze zich kunnen onthouden de beweging van den tijd mede te maken, aan de drukkende lasten van de tijdsomstandigheden zou zij niet ontkomen. Ook haar handel en scheepvaart en scheepvaart waren belemmerd, zoo niet geheel gefnuikt door den Belgische opstand, en diens verderfelijck gevolg: een toestand aarzelend tusschen oorlog en vrede, waaarbij alles onzeker, alles onveilig was; ook hare burgerzonen waren vrijwillig of gedwongen met de mobielverklaarde schutters naar de grenzen getrokken, om er onbewegelijk te blijven met het geweer in den arm, en zich door de "blauwkielen" (de geijkte term) te laten uittarten, zonder hunne revanche te mogen nemen. Alle nering en bedrijf leed er door, eerder nog in de kleine stad dan eene groote, waar meer gemist kan worden zonder dat men het merkt." (102)	E. (NL)			Vertelinstantie

<p>“...en eens iets van de groote stad, van het mooie België te zien, was voor haar [Claudine] een verlokkelijk vooruitzicht...” (105)</p>	<p>E. (NL)</p>		<p>Claudine (focalisator)</p>	<p>Vertelinstantie</p>
<p>“Staat het zóó slecht met de zaken van het land, vader?” “Zoo slecht als het maar kan... ze foppen ons daar in Engeland, dat is blijkbaar; eerst moest dat lieve België ons goede oud-Neerland worden vastgehecht! Daar hebben wij al het profijt van gemaakt, God betere het! Nu, daar die woelgeesten er het hunne van hebben, willen ze weer anders, en die edelmoedige groote mogendheden stellen hen weer in 't gelijk. Holland moet zich nu maar schikken en met alles tevreden zijn; naar recht of tractaten wordt niet gevraagd, als zij hun zin maar krijgen; onze Koning heeft gelijk dat hij zich zóó niet laat ringlooren en dat hij volhoudt, maar 't zal ons wat kosten, dat zal het! En dan die verweerde Prins van Oranje die met het mui terrot heult.” (110)</p>	<p>E. (NL)</p>	<p>- Nederland wordt benadeeld ten opzichte van België door de grote Europese mogendheden en door leden van het koningshuis. Dus: weer achterstand voor Nederland. - Meneer Verburg spreekt ironisch over “dat lieve België” en het profijt dat het Nederland opgeleverd zou hebben. Geen dus.</p>	<p>Meneer Verburg, vader van Claudine</p>	
<p>“In hare schooljaren had zij [Claudine] sympathie opgevat voor België en de Belgen, had er ook menigmaal klachten en uitingen van den volksgeest opgevangen die haar rechtmatig voorkwamen, en die haar bewogen om minder hard te zijn in de beoordeling van den Belgische opstand dan haar vader en de meeste harerlandgenoten op dat tijdstip.” (110)</p>	<p>België</p>	<p>Wat is die volksgeest? In “Imagology” staat het volgende over Belgische stereotyperingen: “Attempts to define or enumerate its characteristics, based on Caesar and Tacitus, highlighted predictable virtues and vices: democratic and freedom-loving, rude yet courageous, hospitable yet quarrelsome, and inclined to gambling and drinking” (109). In het licht van deze stereotyperingen heeft Claudine begrip voor de Belgen, die onafhankelijk willen zijn.</p>	<p>Claudine (focalisator)</p>	<p>Vertelinstantie</p>
<p>“...die Indische mensen gelijken, dunkt mij, allen zoo wat op elkaar...” (113)</p>	<p>E. (NL)</p>		<p>Claudine</p>	
<p>“...hij heeft mooie donkere oogen, zwart krullend haar en...”</p>	<p>E. (NL)</p>		<p>Meneer Verburg</p>	

niet als de meeste Indiërs een platten breeden neus of dikke lippen.” (113)				
“Welnu! het een en het ander heeft hem zóó voor u ingenomen, dat hij er schatten voor over heeft om u tot vrouw te krijgen en... daar hij ouwerwetsch Oost-Indisch rijk is , heeft dat nogal wat te beteekenen!” (114)	E. (NL)		Meneer Verburg	
“Verbeeld u, Claudine! in de vorige week vroeg hij [Frits] mij kort en goed vijftig duizend guldens ter leen, om eene zaak door te zetten, die zooals hij voorgaf, drie dubbele winst moest opleveren!... ‘Gij begrijpt welk een antwoord ik gaf!’ ging Verburg voort, nog geërgerd bij het herdenken van dat verzoek, dat hem het bewijs leverde van de maatschappelijke onbruikbaarheid des schilders. ” (119)	E. (NL)	Frits is onbetrouwbaar en hij gaat zijn vader achterna. (Zijn vader heeft met zijn onuitvoerbare plannen het familiefortuin verkwist en uiteindelijk zelfmoord gepleegd.) De koopman (Nederland) vindt: schilders zijn maatschappelijk onbruikbaar.	Meneer Verburg	Vertelinstantie
“Maar, vader! kan de heer Veere dan niet uw associé zijn zonder dat ik zijne vrouw worde?” ‘O, zeer goed! maar onelukkig is dit juist zijne voorwaarde...’ ‘En noemt gij dien man edelmoedig! Hij die een vriend niet helpen wil met zijne schatten, tenzij diens dochter zich daarvoor verkoopt!’ (123)	E. (NL)	De heer Veere komt met deze voorwaarde sluw en onbetrouwbaar over. Hij wil voordeel slaan uit de lastige situatie van meneer Verburg. Hij wil diens dochter ‘kopen’. Dus: Indiërs zijn sluw, onbetrouwbaar en doortrapt. Het is ze alleen om het geld te doen.	Claudine en meneer Verburg	
“Claudine! beraad u met u zelve zoveel gij wilt, alleen bedenk dat de heer Veere morgen uw antwoord komt halen, en dat het daarvan zal afhangen of ik mij al of niet als koopman zal kunnen staande houden.” (125)	E. (NL)	Meneer Verburg representeert de koopmansstand, die met Nederland geassocieerd wordt (land van dominees en koopmannen). Deze stand komt er niet zo gunstig vanaf. Ze is bereid haar grootste ‘schat’ op te offeren om zich staande te houden. Ook koopmannen is het alleen om het geld te doen, “makkelijk geld verdienen” Nederland is opportunistisch (Zie passage Sir Wilmot 227-228)	Meneer Verburg	

<p>“De concurrentie van aankomende Noord-Nederlandsche kunstenaars was daarbij niet zo groot, in proportie van de zwermen kunstbroeders die uit het Zuiden kwamen opdoemen...” (131)</p>	<p>Amsterdam</p>	<p>Nederland brengt niet zoveel kunstenaars voort, België wel.</p>	<p>Frits</p>	
<p>“Ik twijfelde niet of er zouden zich in eene handelsstad als Amsterdam genoeg lieden opdoen, geschikt en gewillig om deze verbintenis met mij aan te gaan; maar ik had de lantaarn van Diogenes wel willen lenen, om den rechten man te vinden, want met een ongetrouw of ook slechts onvoorzichtig deelgenoot... liep ik groot gevaar van bedrogen en ter zijde geschoven te worden, zoo er winsten te deelen vielen... Toch had ik geluk te vinden wat ik zocht. Een jonge Vlaamse beeldhouwer... deelde mij mede dat hij een broeder had die in de nabijheid van Antwerpen eene fabriek had opgezet, waarbij de toepassing van mijn vaders stelsel zeer goede diensten zou kunnen doen...” (143)</p>	<p>Amsterdam/Antwerpen</p>	<p>In Nederland kan Frits geen betrouwbare associé vinden. Daarvoor moet hij uitwijken naar België. Dus: in Nederland is er nog steeds geen ruimte voor vooruitgang. In België is de vooruitgang in volle gang.</p>	<p>Frits</p>	
<p>“Onder zulke vooruitzichten opende zich voor mij het jaar DERTIG – aan het eind van dat jaar hoopte ik al die schoone voorstellen verwezenlijkt te zien, maar helaas! toen wij 25 augustus hadden beleefd, brak de opstand uit... Verkouteren [de associé van Frits], geheel voor zijne industrieele onderneming levende, had niets voorzien, toen hij op eens bemerkte dat zijn eigen volk mokte en samenschoolde en welhaast hem tegentrad, met hooge woorden, met ongerijmde en onredelijke eischen, waaraan hij noch kon, nog wilde voldoen. Toen werd hij orangist gescholden, men viel op hem aan... [er] was... noch aan bijstand van krijgsmacht, noch aan dien van hooger gezag te denken; dat wisten de woestelingen heel goed, zij mishandelden hem en de zijnen, plunderden zijn huis,</p>	<p>Antwerpen</p>	<p>- Frits verliest als Nederlander zijn fortuin door de Belgische opstand. Maar er zijn ook Belgen die ernstig benadeeld worden door de opstand. Verkouteren wordt als rijke Belgische industrieel verwoest in alle opzichten door ‘zijn eigen volk’, de arbeiders. - De opstandelingen zijn woestelingen, leeglopers, rovers en plundersaars. Worden dus heel negatief neergezet.</p>	<p>Frits</p>	

<p>vernielden er alles wat zij niet wilden of konden medenemen en eindigden met de fabriek in brand te steken, terwijl de zegevierende bende de zwermen leegloopers en roovers gingen versterken, die onder de leuze van “liberteit” het platteland afliepen en schade deden tot aan de zaak zelve die zij zeiden te verdedigen!” (144-145)</p>				
<p>“Het is daarbij een tijd, waarin ieder, die gezonde armen heeft, ze uit de mouw moet steken, om het vaderland te dienen. Ik neem het geweer op den schouder en trek als vrijwilliger naar de grenzen! Er over, zoo ik hoop, als de Koning en de Prins van Oranje woord houden! Behalve de algemeene grieven heb ik mijn persoonlijken wrok tegen dat moutergebroed, dat mijne fortuin tegelijk met de welvaart van ons oud Nederland heeft te gronde gericht... De laaghartige Belgen, die nú de Hollanders lafaards schelden, omdat zij, gehoorzaam aan hun plicht, niet als bandelooze horden op hen uitvallen, zullen hoop ik nog wel eens anders praten als ons maar de gelegenheid wordt gegeven te toonen wát wij zijn.” (150)</p>	<p>Amsterdam</p>	<p>Belgen: woest, miteurs, een ongehoorzaam volk. Nederlanders: gehoorzaam, houden zich aan de regels, gaan niet onbedachtzaam te werk zoals de woeste Belgen. Dus: het temperamentvolle, onberekenbare zuiden tegenover het koele, betrouwbare noorden.</p>	<p>Frits</p>	
<p>“Destijds kon ieder jongmensch in de zuidelijke provinciën, die van strijdlust werd aangegrepen, die eerste ingeving volgen zonder eenige hindernis; hij had alleen maar zijne werkplaats of zijn atelier te verlaten, een snaphaan over den schouder te leggen of een sabel over zijn blauwen kiel te hangen en hij had het radikaal om zich bij eene burgerwacht te voegen, zonder dat iemand verdere navraag deed; maar in 't gezegend Noord-Nederland, waar nog de wetten werden geëerbiedigd en de orde bleef heerschen, waren dergelijke plotselinge besluiten niet even snel ten uitvoer te leggen als zij</p>	<p>Nederland/België</p>	<p>Noorden/Nederland: ordelijk, bureaucratisch, voorzichtig (regels tegen impulsief handelen) Zuiden/België: Wetteloos, impulsief, radicaal.</p>		<p>Vertelinstantie</p>

<p>werden gevormd. Men kreeg te doen met allerlei voorschriften, bepalingen, reglementen, uitgevaardigd met de wijze bedoeling om verwarringen te voorkomen en overijlingen te keer te gaan..."(150-151)</p>				
<p>"...Frits zag er zoo vreemd uit naar de opinie van den logementhouder. Een weinig uit kunstenaars-chic en met het oog op zijne martiale plannen, had Frits zijne knevels laten groeien. Eene onvoegzame nieuwigheid in de oogen van baas Koppelman! En dan zoo'n grooten mantel met schotsch gevoerd, neen! dat was verdacht. Zóó kon een fatsoenlijk Hollander er niet uitzien; mogelijk was het een Belg of een Franschman.... in dezen tijd! men kon het nooit weten - een commiss-voyageur mocht er zóó wel uitzien, maar dát was hij niet, die hadden altijd pakgoederen en koffers bij zich en de stalenkaart onder den arm; dit geheimzinnig personage had niets bij zich dan zijn hoed dien hij in de hand hield, niets dat te zien was althans, en dit vermeerderde het wantrouwen van den hospes, die wel onder den Almaviva had willen gluren om te zien of er niet een blauwe kiel onder verborgen was en een gordelriem met een paar pistolen!" (154)</p>	E. (NL)	<p>Fransen en Belgen kleden zich anders, ongewoon. Nederlanders kleden zich fatsoenlijk.</p>	Logementhouder Koppelman (focalisator)	Vertelinstantie
<p>"Frits kende het air genoeg om de woorden bij de tonen te herhalen, maar niet met de Fransche lichtigheid die de opwekkende maat vorderde." (157)</p>	E. (NL)			Vertelinstantie
<p>"Gulzig volk, die Engelschen! Me dunkt dat we hier een fatsoenlijk ontbijt geven, ik veronderstel, zal ik maar zeggen, dat meneer er mee tevreden zal zijn?" (162)</p>	E. (NL)		Logementhouder Koppelman	
<p>"Ik zeg, meneer!' hervatte Koppelman met zelfvoldoening, 'het kan er door: tweeërlei kaas, Edammer van de beste die we hier hebben en goede Leidsche,</p>	E. (NL)	<p>Engelsen zijn gulzig, wordt hier nogmaals benadrukt. Maar impliciet wordt Koppelmans als zuinig, zelfs gierig neergezet</p>	Logementhouder Koppelman	

<p>rookvleesch, beschuit en krentebrood, dàt's ordentelijk, als je er nog kadetjes en wittebrood bij hebt zooveel je lust, en wie geen vraat is heeft er wèl aan; maar meneer, de Engelschman, want het moet een Engelschman zijn, moest er nog lamscoteletten en versche eieren bij hebben, en dàt bij zijn thee, wie heeft er ooit van gehoord, maar hij zal er voor betalen, dàt spreekt...." (162)</p>		<p>("hij zal er voor betalen, dát spreekt"). Koppelmans verbeeldt nog een eigenschap van Nederland: zuinigheid/gierigheid. Maar ook weer: matigheid. Nederlanders zijn namelijk tevreden met brood en kaas, in tegenstelling tot die gulzige Engelsen.</p>		
<p>"De vreemdeling at zijn biefstuk, zijne ham en zijne ommelette, met de gemakkelijkerheid en den spoed die de Engelschen karakteriseert..." (174)</p>	E. (NL)			Vertelinstantie
<p>"Bruidsgave voor Claudine, speldegeld voor Claudine, douairie voor mevrouw Veere, dat alles werd door hem met Oostersche vrijgevigheid vastgesteld; het was of hij versmaadde met duizenden te rekenen en of alleen tonnen gouds de uitdrukking konden zijn zijner liefde, als het Claudine gold." (180)</p>	E. (NL)	<p>Oosterlingen (Indiërs) zijn vrijgevig. Maar impliciet: verkwistend</p>		Vertelinstantie
<p>[Als Claudine ernstig ziek is:] "Toen Veere kwam was hij wrevelig van teleurstelling, meer nog dan getroffen over den treurigen toestand zijner verloofde. Men vergunde hem niet haar te zien en daaruit maakte hij op, dat het zoo erg niet met haar was als men voorgaf!" (184) "Niets is zo wreed als het teleurgesteld egoïsme." (185)</p>	E. (NL)	<p>Veere is egoïstisch. Hij maakt zich geen zorgen om Claudine, maar is alleen teleurgesteld dat hij niet krijgt wat hij wil, een bruiloft. Het Indische personage wordt wederom negatief neergezet. Dus: Indiërs zijn uit op eigenbelang, egoïstisch.</p>		Vertelinstantie
<p>[Beschrijving van Sir Reginald Peter Wilmot] "...om den grooten, gullen mond speelde een welwillende glimlach, die echter verre was van zekere stereotype weekheid..." (193)</p>	Nederland	<p>Engelsen hebben (normaal gesproken) een weke mond.</p>		Vertelinstantie
<p>"Inderdaad nu die sailors-beaver dat hooge edele voorhoofd niet meer verborg, scheen het of die helderblauwe oogen,</p>	Nederland			Vertelinstantie

<p>waar een tintje van echte Engelsche humour in blonk (goedhartigheid met diep gevoel doormengd), scheen het of die schrandere, vroolijke oogen dat gansche gelaat verlichtten en veredelden.” (197)</p>				
<p>“...het was John Bull in zijneforschheid, maar tegelijk Sir Reginald Wilmot de Engelsche edelman in zijne fierheid, bij wien de ingezogen vooroordeelen der geboorte zoo niet uitgewischt, dan toch gelenigd waren door een langen strijd met het leven, in alle zijne hoogten en diepten.” (198)</p>	Nederland	<p>In deze passage komen twee bekende personificaties van Engelse nationale stereotypen naar voren: John Bull en de gentleman. John Bull is cholerisch en van een lagere klasse en de gentleman is flegmatisch en van hogere klasse. Wat deze ogenschijnlijk tegengestelde personificaties gemeen hebben is hun hoge waardering voor eerlijkheid en vrijheid (“Imagology” 145-146). Sir Wilmot verenigt deze personificaties dus in zich.</p>		Vertelinstantie
<p>“Ja, de Franschen en Belgen nemen graag de Hollandsche gulden voor twee francs, hoewel het een verschil is in hun voordeel...” (202)</p>	Nederland	<p>Fransen en Belgen zijn afzetter.</p>	Sir Wilmot	
<p>“De geestdrift zal hoop ik later wel komen. Ik kan niet onwaar zijn en tegen u de houding aannemen van een held, door vurige vaderlandsliefde gedreven; helaas neen! ik heb met de kunst gebroken, andere pogingen om fortuin te verwerven zijn ook mislukt; ik verloor daarbij het weinige wat ik nog bezat, ik heb niets meer te hopen, niets meer te verliezen, en zoo wil ik mijn leven aan het vaderland geven, omdat dit het eenige is wat ik er nog mee weet te doen!” (206)</p>	Nederland	<p>Frits heeft zowel gefaald in de kunst (<i>aesthetic modernity</i>) als de industrie (<i>bourgeois modernity</i>). Hij is geen vaderlandse held, omdat hij alleen maar ten strijde wil trekken uit wanhoop, niet omdat hij van zijn vaderland houdt. Hij is op dit punt in het verhaal helemaal geen held, op welk gebied dan ook.</p>	Frits	
<p>“...ik stel reeds genoeg belang in u om u de hand te bieden in alles waartoe die noodig kan zijn. Ik ben het uw vader schuldig, en gij zelf hebt een recht op mij verkregen; geloof</p>	Nederland	<p>Engeland biedt Frits de helpende hand en zicht op fortuin. In Nederland is Frits’ positie onhoudbaar geworden.</p>	Sir Wilmot	

mij, al is uwe positie in dit land nog zoo onhoudbaar, nog zoo bedorven, waardoor dan ook, ik kan u elders rust en veiligheid waarborgen en uitzicht openen op fortuin!" (209)				
"Maar die kerk is toch te zien?' vroeg Wilkinson, die met de onderzoekliefde van zijn volksaard de gelegenheid om met het meesterstuk kennis te maken, niet verloren wilde laten gaan." (214)	Nederland			Vertelinstantie
Vergezel mij naar Engeland, de firma Wilkinson-Wilmot doet uitgebreide zaken genoeg om u goed te kunnen plaatsen; wij zijn gewoon notitie te nemen van allerlei plannen en uitvindingen, die ons worden voorgelegd. welslagen goed staan; in het andere is er nog niets verloren en kunt gij bij ons werk genoeg vinden naar uwe geschiktheid zal blijken..." (223)	Engeland	In Engeland is Frits hoe dan ook verzekerd van werk. In Engeland staat men wel open voor de plannen en uitvindingen van Frits' vader. Daar zal Frits wel slagen. Niet in Nederland.	Sir Wilmot	
"...Ik weet wel, de Engelschen in 't algemeen hebben geen sympathie voor ons kleine landje..." (225)	Nederland		Frits	
"Gij beoordeelt dáár eene geheele natie naar de ongerechtigheden, die hare diplomatie pleegt. Denkt gij misschien dat Palmerston alle Engelschen vertegenwoordigt?" (225)	Nederland	"Frankrijk en Engeland (vooral na de verkiezingsoverwinning van de Whigs op 15 november die Lord Palmerston op Buitenlandse Zaken bracht, zagen nu hun kans schoon en slaagden erin de idee van de Belgische onafhankelijkheid door te drukken..." (De Spiegeleire 38). Palmerston was dus voorstander van de Belgische onafhankelijkheid en heeft Nederland daarmee benadeeld. Maar Sir Wilmot beweert dat Palmerston niet alle Engelsen vertegenwoordigt.	Sir Wilmot	
"...het wijste en beste wat Koning Willem der Nederlanden doen kan is: niet een oorlog aanvangen om te	Nederland	- Nederland moet berusten in de afscheiding van België en investeren in wat er	Sir Wilmot	

<p>veroveren wat hij verloren heeft, en toch niet meer zal kunnen houden, maar den toestand nemen zooals die is en er partij van trekken, om rust en zekerheid te hergeven aan zijne getrouwe noordelijke provinciën, die frisscher en krachtiger wasdom zullen krijgen, als ze van hun belemmerend aanhechtsel zullen bevrijd zijn. Daar zijn onhoudbare posities, die alleen blinde koppigheid zal willen handhaven: ik vrees dat de volharding van uw vorst dien weg uitgaat, en dat zijn volk er de wrange vruchten van zal smaken. De Hollanders komen in een leelijk parket als zij soldaatje willen spelen..." (225)</p>		<p>van Nederland is overgebleven. - België is een beklemmend aanhechtsel.</p>		
<p>"Ter eener zijde de liefelijke landouwen in bonte schittering en van kleur verwisselend naarmate de langzaam terugtrekkende zon er hare lichttinten overheen wierp; de fraaie Hollandsche buitenverblijven, nu nog meest van dor loof omringd, maar des te minder verborgen voor het rondwarend oog; de rijke weiden nog slechts bevolkt met wat schapen en een enkel paard, maar reeds groenend en waar een frisch watertje doorheen speelde als een zilveren koord. Ter andere zijde de diepe blauwende zee in het verschiet, nu eens als een lichte nevel aan den horizont, nauwelijks te onderscheiden van de zachte wolkjes, die er boven zweefden, dan weer opdoemend voor het oog als een ringmuur van staal, door gouden glansen betint... Frits had zich naast hem gezet, zijne hand speelde met de lange dorre helmstelen, zijne oogen waren vochtig, terwijl hij den blik liet rondwaren over het liefelijk landschap. Dáár lag nu dat geboorteland dat hij verlaten ging..." (226)</p>	<p>Nederland, de duinen</p>	<p>Het Nederlandse landschap wordt liefelijk beschreven. Alleen maar in positieve bewoordingen. Frits wordt erdoor ontroerd.</p>		<p>Vertelinstantie</p>

<p>“Met het Britsche <i>sans-gêne</i> liet Wilmot zich neervallen op het lauwe zand...” (226)</p>	<p>Nederland, de duinen</p>			<p>Vertelinstantie</p>
<p>“Hij begon over Holland te spreken, over de rijke hulpbronnen die het aanbood voor handel en industrie, over de wijze waarop daarvan partij werd getrokken, die niet volkomen zijne goedkeuring wegdroeg, hoewel hij in de beoordeeling van het karakter en de gewoonten der bevolking zachter en minder laatdunkend was, dan de meeste vreemdelingen... dies ondanks... vond hij er veel te berispen, veel te betreuren... Er heerschte slapheid en lauwheid in alles, de oude moed en ondernemings-zucht, die de Nederlanders tot heerschers over de zee, tot koningen in Oost en West had verheven, scheen nu gansch uitgebluscht en zich alleen te bepalen tot de zucht, om gemakkelijk geld te verdienen. Koning Willem had het zijne gedaan om een beteren geest op te wekken en aan te wakkeren, maar de naijver tegen de Belgen die, levendig en gevat, de noordelijke broeders in alles vóór waren, verlamde menigen goeden maatregel, waartoe samenwerking van de geheele natie noodig zou zijn geweest. Nu, na den opstand, bij de onderlinge worsteling, verscherpte de afgunst, de sprekende disharmonie van den wederzijdschen volksaard, nog de haat tegen de ‘muiters’ die men niet onafhankelijk wilde zien, en toch nooit met waren broederzin aan het hart had kunnen drukken. Het gedwongen huwelijk, waardoor het Noorden en 't Zuiden waren samengesnoerd, had niet eens eenheid van materieele belangen daargesteld, veelmin samensmelting der gevoelens; bij zooveel elementen van strijd, van weezin, was wettelijke, ordelijke scheiding hoog noodig, en hoe eer zij</p>	<p>Nederland, de duinen</p>	<p>-Nederland wil makkelijk geld verdienen. Eens heeft het ondernemingslust gehad, maar die is nu uitgedoofd. - ‘Sprekende disharmonie van den wederzijdschen volksaard’: “Unlike the Dutch, who are mainly protestant and are therefore considered industrious, economical, austere and cautious, the catholic Belgians count as hedonists, given to abundant food and drink intake – a lifestyle often termed ‘Burgundian’. Instead of saving, they spend” (108-109). Dus de Nederlandse volksaard is ijverig, economisch, sober en voorzichtig. De Belgische volksaard is hedonistisch, bourgondisch en verspillend.</p>	<p>Sir Wilmot (focalisator)</p>	<p>Vertelinstantie</p>

volbracht was des te beter voor beiden." (227-228)				
"Over 't geheel moest Frits met deze zienswijze instemmen, hoewel hij altijd volhield dat de eer van Noord-Nederland den strijd eischte, al ware het ook eene gewaagde onderneming; er was nu toch nationaal leven en geestdrift opgewekt en die had hare voldoening noodig." (228)	Nederland, de duinen		Frits (focalisator)	Vertelinstantie
"Ja, 't is een brutaal penseel,' stemde Frits in, toen hij dichter bij genaderd was, 'maar woest, achteloos; 't is neergeflapt, 't is niet geteekend, die man heeft geen manier!' voegde hij er bij met een misnoegden trek op het gelaat. "t Is de romantiek, de nieuwe smaak van den tijd.' 'Grotesk, zou ik liever zeggen,' merkte Frits aan. 'De opvatting is inderdaad grootsch, maar al te bizar; ik begrijp mij niet hoe een man van talent, als deze zijn moet, er toe gekomen is om zich aan zulke schrille contrasten te wagen.'" (231)	Nederland	Frits als representant van de <i>bourgeois modernity</i> begrijpt niets van de uiting van <i>aesthetic modernity</i> die hij voor zich ziet. Hij wijst het af.	Frits en Sir Wilmot	
"Wat mij betreft ik geloof, dat het hier meest aankomt op de kunstvaardigheid en het begrip van kleur. De schilder zal een kolorist zijn, die zijne manier tot eene overdrijving opvoert, welke de verdienste van zijn kunstproduct vermindert; het is zeker een Franschman of een Belg." (234)	Nederland	Hier wordt het 'kleurrijke' en 'ongewone' weer met Fransen en Belgen geassocieerd. Ze overdrijven hierin.	Sir Wilmot	
"Nu! wat heb ik gezegd; maar bij zooveel devotie kan hij geen Franschman zijn van onzen tijd; de maëstro zal een Italiaan wezen." (235)	Nederland	Fransen zijn niet erg devoot. Italianen zijn devoter dan Fransen.	Sir Wilmot	
[Beschrijving Piet Snibs] "Hij droeg een zwarte vilten hoed met wapperende groene linten, welks hooge bol als een suikerbrood uitliep, en die slechts een veer of eene roos noodig had, om door den eersten Tyroler den besten te worden gemijnd. Zulk een hoed werd	Nederland	Piets hoed heeft negatieve connotaties voor de Nederlandse bevolking. Wordt geassocieerd met kermisvolk, opsnijders en vreemdelingen die zich niets aantrekken van de indruk die ze maken.		Vertelinstantie

<p>toenmaals in Holland noch gezien noch gedragen, dan in kermistijd, en 'door 't kermisvolk'; wie er zich buiten die bachanaliën dagen mee vertoonen durfde, moest òf een brutale opsnijder òf een vreemdeling zijn, onbekend met en onverschillig voor den indruk, die zulk een inbreuk op het alledaagsche bij de bevolking van oud-Nederland moest maken. Deze heeft zich sedert 31 wel aan wat anders moeten gewennen!" (236)</p>				
<p>"En de bewegelijke kunstenaar [Piet], die bijna niets zeide wat hij niet door drukke gebaren verduidelijkte, was opgesprongen en maakte met beide armen de beweging of hij sterke koorden losrukte. Zijne mimiek was daarbij zoo sprekend, dat de invalide zich ook ophief en hem bij den arm vattende uitriep: 'Hou je bedaard, jongen! ze doen je immers nog niets! Ik zie dat je niet voor niet onder die woelzieke Franschen en onder die muiters van Belgen gezworven hebt..." (239)</p>	Nederland	<p>Piet past in zijn levendigheid en temperament bij de zuiderlingen in de ogen van sergeant Doelman. Representeert Doelman het Nederlandse leger/ de Nederlandse militaire orde?</p>	Sergeant Doelman, stiefvader van Piet	
<p>[Piet over zijn moeder] "Ik voelde dat ik niet geboren was om onder haar slavenjuk te blijven kruipen; ik moest uitbreken, uitvliegen. God zij geloofd! nog niet te laat, de veerkracht in mij was wel diep, diep neergedrukt, maar niet verlamd; bij den eersten ademtocht der vrijheid hief ze mij op, voerde mij over alle hindernissen heen; toen, toen volgde ik niets meer dan het instinct dat mij dreef. Zoals de vogel naar het Zuiden trekt als het Noorden hem te bar wordt, zoo trok ik weg uit de kille, doodende atmosfeer, waarin ik niet langer ademen kon..." (240)</p>	Nederland	<p>Piet moest uitbreken uit het bekrompen Nederland. Hij was daar onvrij, terwijl hij als kunstenaar leeft voor de vrijheid. Het zuiden biedt hem die vrijheid.</p>	Piet	
<p>"Ik heb wel hooren zeggen dat er door die kunstenaars altijd een streep loopt, en die hier, weet-je, dat zoo'n bovenste beste is." (241)</p>	Nederland	<p>Voor de gewone (Nederlandse) man zijn kunstenaars maar vreemde types. Ze zijn gek.</p>	Baptist Meijer, de kastelein van het Bonte Paard	

		Dus: Nederlanders zijn 'gewoon', nuchter misschien.		
<p>"Ja! maar jongen! voor zulke deftige heeren dien je toch wel een zwarten rok aan te trekken.'</p> <p>'Een zwarte rok!' en de lach van Piet was ditmaal even natuurlijk als luid; 'een zwarte rok! Men moet een Hollander zijn om op zoo'n inval te komen; in onze schildersbent te Parijs hadden wij er één met z'n zessen; wie naar een bal of eene audiëntie moest, kreeg hem aan; ik.... heb hem nooit nodig gehad.'" (247)</p>	Nederland	Nederlanders zijn gehecht aan conventies, aan uiterlijkheden. Parijse kunstenaars malen daar niet om conventies.	Sergeant Doelman en Piet	
<p>"Ja! hij [Piet] ziet er excentriek genoeg voor uit,' stemde Frits toe; zeker een Belg, die hier den Parijzenaar komt uithangen!" (249)</p>	Nederland	Weer de negatieve connotatie met kleding van een Nederlander. Ongewone kleding wordt steeds geassocieerd met Belgen en Fransen.	Frits	
<p>"...hoewel hij [Sir Wilmot] overigens met echt Britsch laconisme al de opmerkingen van Frits aanhoorde..." (250)</p>	Nederland			Vertelinstantie
<p>"... 't is hier niet het ware land voor de kunst.'" (254)</p>	Nederland		De Antwerpse kunstschilder N., vriend en beschermer van Piet	
<p>"...hef al lachende het refrein aan van een koor uit eene opera, dat wij in onze schildersbent nogal eens opdreunen, als protest tegen de klimmende Anglomanie onder de Parijzenaars." (260)</p>	Parijs	Dit is in Piets ogen dus iets negatiefs.	Piet	
<p>"Hij [Frits] zag het in met een glimlach over zich zelf, dat het vaderland veel minder gebaat zou zijn met zijne hulp, die zonder geestdrift, alleen uit moedeloosheid zou verleend worden, dan hij zelf met de uitzichten, die Wilkinson voor hem opende. Zijns vaders plannen helpen uitvoeren op groote schaal, in datzelfde land, waarvan deze altijd had gesproken, als van het land der belofte aller grootsche ondernemingen! Zijn hart sprong op van vreugde, zijne</p>	Engeland			Vertelinstantie

wangen kleurden zich met een nieuwen blijden blos, zijne oogen schitterden bij die gedachte."				
"Je moet reizen, Frits! je moet reizen! De Hollanders zetten elkander hier allerlei kleingeestige vooroordeelen aan, die voor het leven inroesten." (275)	Nederland	Nederlanders zijn bekrompen	Piet	
"...maar wij waren toen in 't jaar dertig, onrustiger gedachtenis; het werd druk en woelig in de ateliers zoowel als in de werkplaatsen... en ik had onder dat alles mijn Stefanus niet kunnen voltooiën toen de Julidagen aanbraken. Onze bent bleef niet binnen, maar weerde zich dapper, om... de omwenteling te helpen voltooiën... ik gevoelde liefde noch haat voor het wankelende koningschap, maar ik was mee in de bent, ik behoorde tot de volksklasse door mijne afkomst, door de verdrukking, die ik geleden had, was mijne zucht tot onafhankelijkheid een hartstocht geworden, en dat alles samen verleidde mij om in eene republiek het model van een gelukkig staatsbestuur te zien, en, al had ik zelf over dat alles ternauwernood nagedacht, anderen riepen het zóó luid en op zóó verscheiden toon, dat ik mij geschaamd zou hebben om niet een weinig mee te doen... Maar ik begreep spoedig, dat straatsteenen opnemen en barricades maken mijne vocatie niet was. Dankbaar dat er een koning was aangesteld, die zich de burgerkoning noemde, die verklaarde dat voortaan het charter eene waarheid zou zijn, oordeelde ik dat men het er nu ook bij laten kon, en hoopte dat er rust zou komen, om weer ongestoord aan 't werk te kunnen gaan; maar ik had buiten de woelwaters gerekend, wie het volstrekt niet te doen was om rust en orde..." (277-278)	Parijs	- Piet heeft meegedaan aan de julirevolutie, maar niet met volle overtuiging. Zijn hartstocht voor de zaak lijkt vooral te worden gewekt doordat hij wordt meegesleept door zijn kunstenaarsvrienden en door de verdrukking die hij vroeger heeft meegemaakt. Als er een nieuwe koning wordt aangesteld is de zaak wat hem betreft afgedaan. Hij houdt zich liever bezig met kunst dan met politiek. In die zin is Piet de Nederlander dus minder revolutionair en meer gematigd dan zijn Parijse vrienden. Dus: Fransen zijn revolutionairder dan Nederlanders. - Piet is te 'zuidelijk' voor Nederland, maar in vergelijking met echte 'temperamentvolle' zuiderlingen toch nog altijd 'koeler', en 'bedachtzamer', 'noordelijker' dus, dan hen.	Piet	

<p>“Ja! die verwenschte blauwkielen, ik begrijp niet hoe gij het onder hen hebt kunnen uithouden,’ viel Frits uit. ‘Mij dunkt, ik heb toch getracht u dat duidelijk te maken,’ hernam Piet glimlachend; ‘maar dat gij, Hollander in uw hart, u daaraan ergert, dàt begrijp ik heel best; ieder zingt het <i>‘Amour sacré de la Patrie’</i> op zijne eigene wijze. Wat mij betreft ik ben cosmopoliet. Mijn vaderland is waar men de kunst liefheeft, den kunstenaar waardeert en gastvrij behandelt, en op dát punt heb ik alle redenen om de liefste en dankbaarste herinneringen te houden van België en den Belgischen adel; ik zou snoode ondankbaarheid plegen met anders te spreken; want aan dat kringetje, aan dát verblijf dank ik allerlei groote en kostbare voorrechten...” (287-288)</p>	<p>Nederland</p>	<p>- Piet is zeer geholpen door de Belgische adel en staat positief tegenover België. Frits staat negatief tegenover België. - Piet lijkt geen nationalistische gevoelens te koesteren. ‘Vaderland’ betekent voor hem niet het land waarin hij geboren is, maar elke plek ‘waar men de kunst liefheeft en de kunstenaar waardeert’. - De Belgische adel heeft de kunst lief en waardeert de kunstenaar.</p>	<p>Frits en Piet</p>	
<p>Deel 3 (ca. 1845)</p>				
<p>“De politiek van den dag - <i>de faits et gestes</i> van Willem II of van zijne ministers, in een tijdperk waarin het <i>le Roi règne mais ne gouverne pas</i> al meer en meer waarheid werd...” (314)</p>	<p>Amsterdam</p>	<p>“Le Roi règne mais ne gouverne pas”: De koning regeert, maar regeert niet.</p>		<p>Vertelinstantie</p>
<p>“Onze vaderlandsche kunst gaat eene schoone toekomst te gemoet! De gevierde Nederlandsche kunstschilder FRITS MILLIOEN [Piet Snibs], die zich in het buitenland reeds een beroemden naam heeft verworven, is uit den vreemde tot ons teruggekeerd... Men vermoedt dat zijn oponthoud in de residentie van eenigen duur zal zijn, daar hem door Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden en kunstlievenden Koning belangrijke bestellingen zijn gedaan...” (314-315)</p>	<p>Amsterdam/Den Haag</p>	<p>Piet (die als artiestennaam ‘Frits Millioen’ gebruikt) is succesvol geworden in het buitenland, maar is nu teruggekeerd naar Nederland. Het artikel stelt hem hier voor als een redder van de vaderlandse kunst, want door Piet gaat deze een schone toekomst tegemoet. Piet wordt hier dus eigenlijk voorgesteld als een verloren held die is teruggekeerd naar het vaderland en die steun krijgt van de koning.</p>	<p>Artikel uit het <i>Journal de la Haye</i></p>	
<p>“Neen, voorwaar ik overdrijf niet; de hofkringen in den Haag laat ik daar... In deze sferen kan het niet anders, Fransche lectuur, Fransche comedie, Fransche</p>	<p>Den Haag</p>	<p>Piet spreekt hier over zijn ervaringen in Den Haag met de spreektaal. Iedereen verkiest om liever Frans te spreken dan de</p>	<p>Piet</p>	

<p>kerk, en de noodzakelijkheid om zich door alle gezamenlijke vreemdelingen, die af- en aankomen, te doen verstaan, heeft er natuurlijk een uniform-taal doen aannemen, zooals men een hofkostuum aannemen moet.... om de orde te bewaren. Het zijn ziekelijke verschijnsels, maar 't is nergens beter; dáár was ik op verdacht. Maar meer in de laagte had ik frischheid, had ik gezondheid, had ik natuur gewacht en - tot mijn spijt, tot mijne ergernis - heb ik altijd gestooten op jacht naar vreemde zeden, vreemde ondeugden, vreemde kunst en een onnatuurlijken tegenzin in alles wat een zuiver Hollandschen karaktertrek draagt; 't is of men zich schaamt Hollander te zijn en inderdaad als men deze waarnemingen doet moet men zeggen: ze hebben recht zich te schamen over zich zelve, foei! en ik die mijn land lief had gekregen toen ik er buiten was, ik walg er van... tot de knechts in de logementen toe, geven u geen antwoord of voeren uwe orders slecht uit als men ze niet verkiest in 't Fransch te geven. In welk land ontmoet men zulke minachting van de eigen taal?" (329-330)</p>		<p>eigen moedertaal. De Haagse elite heeft minachting voor de eigen taal, maar ook de lagere standen in Den Haag zijn verfranst; zelfs knechten in logementen willen in het Frans toegesproken worden. Hoewel Piet begrip heeft voor het Frans spreken in de hofkringen, keurt hij het overdreven gebruik van het Frans in andere kringen af.</p>		
<p>"Welkom in 't vaderland, dat gij eere aandoet door uwe voortreffelijke kunstwerken. Ik zelf heb het natuurlijk maar van hooren zeggen, en moet op het woord van anderen afgaan. Maar mij dunkt gij draagt althans de uiterlijke bewijzen, dat men u in 't buitenland onderscheiden heeft." (342)</p>	Amsterdam	<p>Nogmaals een bevestiging dat Piet alleen in het buitenland onderscheiden is vanwege zijn kunst, niet in Nederland. Daarbij is het de progressieve stem die hem hier welkom heet.</p>	Dominee/professor Roestink	
<p>"Professor Roestink vatte die aardigheid op om over Lady Macbeth en Shakespeare te spreken op de hem eigene wijze, die niet precies voor de gewone bezoekers van den Hollandschen schouwburg en zelfs niet voor die van den Franschen, genietbaar was, maar die Frits [Piet] ten hoogste interesseerde..." (348)</p>	Amsterdam	<p>Vraag: waarom is dit niet genietbaar voor Nederlandse en Franse schouwburgbezoekers?</p>		Vertelinstantie

<p>“’t Is wel te zien, dat gij jarenlang in Engeland zijt geweest, mijnheer Brownie [Frits],’ sprak hij wat korzel, ‘en geheel uit de Hollandsche gebruiken zijt uitgegroeid, al hebt gij uwe taal niet verleerd; tusschen vier en vijf ure is zoo wat de algemeene etensklok geworden.” (355-356)</p>	Amsterdam		Meneer Verburg	
<p>“...er kan best een tweede mee eten, mits gij met de Hollandsche burgerpot tevreden zijt. Van fijne en vreemde kostjes komt bij mij niet in, daar houd ik niet van.” (356)</p>	Amsterdam	Houdt meneer Verburg ook figuurlijk niet van “fijne en vreemde kostjes”? Dus Nederland: ‘doe maar gewoon, dan doe je al raar genoeg’.	Meneer Verburg	
<p>“De oude Hollandsche burgerpot! Wel! dat’s juist iets waar ik al naar verlangd heb, het zal mij wezen of ik een oud vriend weerzie.” (356)</p>	Amsterdam	Frits heeft heimwee naar (aspecten van) Nederland.	Frits	
<p>“Hij at vlug en vaardig, naar Engelsch gebruik met mes en vork tegelijk, en zoo hij werkelijk naar de Hollandsche pot had verlangd, bleek het dat zij niet tegenviel, want hij gaf alles eere met woord en daad... en toen Mietje triomfantelijk een bord met flensjes binnenbracht, werden zijne oogen vochtig en sprak hij half in zich zelf, zoodat Mietje alleen het verstaan kon: “’t Is me waarlijk of ik weer de knaap ben geworden, die door zijn goeden voogd wordt getraceerd!” (357)</p>	Amsterdam	Frits heeft misschien niet zozeer heimwee naar Nederland als wel naar het verleden, naar zijn jongensjaren.	Frits	Vertelinstantie
<p>“...ik ben hier om voor ons kantoor deel te nemen in de Russische geldleening van vijf tot tien millioen, al naar de voorstellen, die graaf Peterhoff zal doen, mij meer of minder gunstig en aannemelijk toeschijnen.’ Verburg zette groote oogen op en dronk zijn glas in één teug ledig van verbazing. ‘Drommels! zulke zaken heeft de firma niet gedaan in haar hoogsten bloei hier in Holland. Dat Engelsche goud, die Engelsche ondernemingsgeest schijnen wonderen</p>	Amsterdam	Interessant is dat Rusland en Engeland in de victoriaanse tijd verwikkeld waren in een strategisch conflict (<i>The Great Game</i>). En hier wil een Rus in een Engelse onderneming investeren. Wat betekent dat? Verburg: Nederlanders zijn niet gewend aan grote sommen geld	Frits en meneer Verburg	

<p>te kunnen doen. Zulke sommen, een Hollandsch hoofd wordt er duizelig van." (358)</p>				
<p>"...dit ééne wil ik u reeds nu zeggen, dat de denkbeelden en de plannen van mijn vader gebleken zijn àl de waarde te bezitten, die hij zelf er aan hechtte.' 'Hoe is dát mogelijk! In zijn tijd was er immers geen verstandig mensch in 't heele land, die er een cent voor gegeven zou hebben.' 'In zijn tijd was het te vroeg, vooral in ons land; in den onzen, in Engeland, was het noch te vroeg noch te laat, en waren mij de omstandigheden even gunstig als ze hem tegenliepen; ziedaar waarom mij gelukt is wat hij niet heeft kunnen volbrengen!" (370)</p>	<p>Nederland/Engeland</p>	<p>Nederland loopt achter. Engeland is bij de tijd en daar zijn de omstandigheden gunstig. Maar ook: Frits heeft min of meer geluk gehad. Zijn vader heeft alle plannen uitgedacht en Frits kwam ermee op het juiste moment en op de juiste plaats dankzij Sir Wilmot. Frits heeft zelf eigenlijk niet zoveel bijgedragen in eerste instantie. Frits heeft de plannen van zijn vader meehelpen uitvoeren, maar hij heeft zelf geen ideeën. De industrieel is niet creatief, wel opportunistisch.</p>	<p>Frits</p>	
<p>[Piet over de Haagse kunstkring] "...een wereld, waarin ik mij vreemd voelde en die mij niets dan smartelijke indrukken gaf; toch zou ik er nog zijn gebleven, indien niet de gastheer mij aan een persoon had voorgesteld, dien ik in het buitenland had leeren kennen... dat men den naam van kunstenaar durfde misbruiken voor intriganten van deze soort, en na verwerping van de verachtelijke voorstellen, die mij werden gedaan door een zich noemenden kunsthandelaar... die al de artisten helpt <i>pousseeren</i>, en zelfs dat hij invloed oefent op den smaak, op de gunst van het hof. 'Zooveel te erger!' kon ik mij niet weerhouden te zeggen, 'want het komt mij voor dat gij het bovenal toelegt op het bederven van den smaak der hooge personages, waarvan gij beweert, dat zij u hun vertrouwen geschonken hebben; wil men mijne schilderijen koopen, des te beter; maar met geheime transacties als die gij mij</p>	<p>Den Haag</p>	<p>De Haagse kringen zijn corrupt en staan bol van de intrige. Piet voelt zich daarin met zijn eerlijk karakter helemaal niet thuis.</p>	<p>Piet</p>	

<p>voorstelt en die sterk naar afzetterij rieken, laat ik mij niet in." (376)</p>				
<p>"Neen! ik geloof betere dingen van mijn vaderland... Als geen fatsoenlijk man, wie hij dan ook zij, toont te hechten aan 't geen grootsprekers en intriganten zeggen of schrijven, dan valt de opschroeverij en het spinneweb der intrige vanzelf; maar men handelt juist omgekeerd, men toont vrees, men geeft geloof, wel niet al te veel, maar toch een weinig; men gaat zoover van verdrag te maken met het bestaande kwaad in plaats van het aan te durven! Zoo geeft men kracht aan de wapens, die fielten en stumpers hanteeren. Mijn stelregel is: verzet u tegen het kwade, anders pleegt gij het mee, en daarom weersta ik de laaghartigheid in het aangezicht, al zou zij mij ook met slijk en steenen nawerpen." (378)</p>	<p>Amsterdam</p>	<p>Heeft dit betrekking op de Luxemburgse Kwestie (1867) die rond de tijd van uitgave van de roman speelde?</p>	<p>Piet</p>	
<p>"...een kunstenaar, al heeft hij nog zooveel naam gemaakt en nog zooveel talent, is afhankelijk van de publieke opinie, en hij moet zich niet in dollen overmoed brouilleeren met hare leiders.' 'Hoe! als ik zie dat deze het publiek op een dwaalspoor leiden en het goed vertrouwen, de edele bedoelingen van een kunstlievend Vorst misbruiken, exploiteeren ten behoeve van.... ik.... weet niet welke belangen, waarmee de kunst niets gemeens heeft, zou ik dan dezen lieden niet mogen zeggen waar het op staat en hun vervolgens den rug toe keeren.' 'Mogen, dat beweer ik niet; maar het zou u toch grieven, in uw eigen land niet het succes te behalen dat u elders gewerd; en toch, ik voorspel u, als gij dien weg blijft gaan, dat u de erkenning, de belooning van uw talent hier zal ontgaan, al brengt gij ons nog zulke meesterstukken.'</p>	<p>Amsterdam/Den Haag</p>	<p>De leiders van de publieke opinie exploiteren de goede bedoelingen van de kunstlievende Willem II. Steinhauzen waarschuwt Piet dat hij uitgesloten zal worden als hij de leiders van de publieke opinie tegen de haren instrijkt. Maar Piet gelooft dat het kunstlievende publiek op haar eigen oordeel zal afgaan. Dit publiek bevindt zich in Amsterdam; in Den Haag zitten de intriganten die de belangen van de koning exploiteren. Binaire oppositie Amsterdam-Den Haag. Stads cultuur- hofcultuur.</p>	<p>Bankier Steinhauzen en Piet</p>	

<p>'Soit!' hernam Frits Millioen koeltjes, '...ik kan immers met mijn werk een beroep doen op het geheele publiek; mijne schilderijen blijven niet in den Haag in de Gothische zaal, ik breng ze naar de tentoonstelling der hoofdstad; dat goede deel der bevolking, dat de kunst liefheeft en eert, zal er komen; wie oogen heeft kan dan zelf zien!" (379)</p>				
<p>'Gij vergist u als gij in dezen op mijne vrienden in België en den Prins d'A. rekent; ik sta met hen gansch niet meer op een goeden voet sinds het gebeurde te Rome... hij [Prins d'A] heeft het mij zeer kwalijk genomen, dat ik door wat hij noemt mijne woeste vrijheidszucht en onhandige eerlijkheid, daar mijne zaak bedorven en de schitterende fortuin verworpen heb die hij er mij had voorbereid. Ik vrees wel dat zijn neef de kardinaal... die alleen maar wilde dat ik.... wel niet een kaarsje voor den duivel zou branden, maar toch mijn waslicht aan de heiligen zou brengen, juist toen mij eene walging had bevangen van 't geen mij op een afstand een schitterende tempel had geschenen en dat ik onderkend had als een gepleisterd graf toen ik er nabij stond. Hij wilde dat ik er dies ondanks zou binnentreden en mij gedragen of ik niet eene mijner illusies verloren had; overigens vrijheid van denken en handelen! Maar transigeeren en den schijn bewaren, dat kon, dat wilde ik niet, en toen men het recht meende te hebben mij te dwingen ontsprong ik den dwang door alle snoeren te breken, ook het gouden snoer waaraan mijne vooruitzichten waren vastgehecht... Gelukkig trof ik niet lang daarna Graaf Peterhoff, die mij de hand der</p>	<p>België/Rusland</p>	<p>Piet blijkt zich in België en in het katholicisme uiteindelijk ook niet thuis te voelen. Lang is hij geïnspireerd geweest door katholieke kunst en kerken, maar zich bekeren wil hij niet. Piet is te 'noors' om in België te passen. Eerder gold dit al voor het nog zuidelijker gelegen Frankrijk. De Belgen blijken uiteindelijk niet onvoorwaardelijk te zijn in hun kunstliefde. Piet moet een offer brengen, katholiek worden, misschien dus zijn eigen 'volksaard' opgeven om inclusie te genieten. Daartoe is hij niet bereid. Rusland steekt hem de helpende hand toe zonder voorwaarden. In dit noorden vindt hij 'in iedere zin verfrissing voor lichaam en geest'. Rusland reikt de hand aan de romantiek, die daar pas later tot bloei kwam dan in Frankrijk en België.</p>	<p>Piet</p>	

<p>vriendschap reikte zonder voorwaarden te stellen, en die mij ter verademing van den heeten strijd in het Zuiden met zich voerde naar het Noorden, waar ik in iederen zin verfrissing vond voor lichaam en geest.” (380)</p>				
<p>“Uw machtige keizer heeft mij door een zijner zeldzaamste gunsten geëerd, heeft mij zijne beeltenis geschonken om als decoratie te dragen.’ Al sprekende drukte hij de hand op het diamanten kruis dat aan zijn hals schitterde en welks hart een miniatuur-portret droeg, ‘die onderscheiding gold, zoo ik mij niet bedrieg, mijn karakter en niet mijn talent, (380-381)</p>	<p>Rusland</p>	<p>Piet wordt gewaardeerd door de tsaar om zijn karakter en niet zozeer om zijn talent. Wat is Piets karakter? Te temperamentvol en vrij voor Nederland, maar niet genoeg voor Frankrijk en België. Piet voelt zich zeer vereerd om deze blijk van waardering. Dus: Piet respecteert en waardeert Rusland.</p>	<p>Piet</p>	
<p>‘Mijne nicht, een allerliefst schepseltje, maar wel wat een bedorven kind, zwak en broos als een wassen popje, maar heftig en hartstochtelijk in alles wat zij wenschte en ondernam. (385)</p>	<p>Rusland</p>	<p>Stereotype van de Russische/oriëntaalse despoot, zoals beschreven in “Imagology”: “The resulting European image of Russia was, accordingly, layered. The base modality was still one of ‘Oriental despotism’...” (228).</p>	<p>Graaf Peterhoff</p>	
<p>“Zijn huiselijk geluk moest Frits voor menige teleurstelling in zijne ondernemingen schadeloos stellen, want al gelukte het hem een deel der plannen voor den bloei en welvaart van zijne vaderstad uitgedacht, tot stand te brengen... hij kon zijne stad zijne landgenooten niet bezielen met den Engelschen ondernemingsgeest, en hij stuitte nu eens op slappe knieën en trage handen, dan weer op lijdelijk verzet en onverstandige tegenwerking. Wijzer en voorzichtiger dan zijn vader dreef hij niet door dan het bereikbare, maar hij werd het bergopwerken van den Sisyphus-steen moede, en toen... keerde hij naar Engeland terug, waar hij zich meer in de ruimte voelde</p>	<p>E.(NL)/Engeland</p>	<p>Nederland is passief. Het wijst Frits’ plannen niet meer helemaal af, maar het is nog altijd traag en lusteloos. Malaise. Frits vertrekt voorgoed uit zijn vaderland, waar hij zich niet thuis voelt.</p>		<p>Vertelinstantie</p>

<p>en beter thuis dan in zijne eigene vaderstad.” (402)</p>				
<p>“[Piet] bleef niet langer in Nederland dan de belangen der Russische leening, waarover zijn vriend had te waken, het vorderden. Wel zond hij zijne schilderijen naar de Amsterdamsche tentoonstelling, zooals hij beloofd had, maar zelf verscheen hij er niet om zijn triomf te genieten. Ook gewerd hem het meest waardeering van enkele helderziende kunstkeners... aan anekdoten omtrent zijn <i>mauvais caractère</i> en lastig humeur bleef het niet ontbreken, al had men zijne redenen om nog zijn werk niet te denigreeren. De hofgunst gleed hem voorbij zonder dat iemand had kunnen zeggen uit welke oorzaak. Toch was Koning Willem II, toen hij de tentoonstelling bezocht, met bewondering voor een zijner schilderijen blijven stilstaan en had belangstellend naar den naam van den schilder gevraagd, maar toen een der omringende heeren dien noemde, was het gelaat van den Vorst koel en strak geworden, en was deze verder gegaan zonder een woord te zeggen. Zeer zeker hadden de oorblazers hier hun werk gedaan. De schilder was een onbruikbaar man verklaard. (402-403)</p>	<p>Amsterdam/Den Haag</p>	<p>Piet is voorgoed uit de gratie gevallen bij de koning, het hof. Hij wordt gewaardeerd door enkele kunstkeners, maar vooroordelen over zijn moeilijke karakter blijven de publieke opinie beheersen. Ook voor Piet is geen plaats in Nederland. Zijn vermeende karakter botst met het karakter van Nederland. M.n. in Haagse kringen is dat een karakter van corruptie en intrige. Piet heeft eerlijkheid juist hoog in het vaandel staan. Ook hier wordt de schilder weer tot een onbruikbaar man verklaard. Eerder deed meneer Verburg dit al. Dus: kunstenaars zijn in de ogen van de elite (koopmannen, hofkringen) niet nuttig voor de maatschappij?</p>		<p>Vertelinstantie</p>
<p>Al deze onderaardsche tegenwerking belette echter niet dat hij zijn werk goed verkocht aan een Amsterdamsch dilettant, maar hij had het vaderland reeds verlaten toen hij dat vernam... Ook werd hem ten laste gelegd dat hij afkeerig was van zijn vaderland. Waarheid is dat hij smart en ergernis gevoelde over veel wat hij er hoorde en zag en de onvoorzichtigheid had, die ergernis somtijds lucht te geven.</p>	<p>Amsterdam</p>	<p>Piet is gedesillusioneerd geraakt over zijn vaderland. M.n. door wat hij heeft meegemaakt in Haagse kringen.</p>		<p>Vertelinstantie</p>

<p>Hij was er teruggekomen met illusies, wier ontnuchtering hem te pijnlijk trof. Sinds zijn kortstondig verblijf te Amsterdam scheen er eene diepe zwaarmoedigheid te drukken op die levendige en impressionable kunstenaarsziel, waartegen hij streed met alle kracht, doch die hij altijd slechts voor oogenblikken scheen te kunnen afschudden (403)</p>				
--	--	--	--	--

Bijlage 3: Personages en vertelinstantie over landen/nationaliteiten op basis van impliciete en expliciete beweringen en handelingen

	Nederland/Nederlanders	België/Belgen	Engeland/Engelsen	Frankrijk/Franzen	Rusland/Russen	Indië/Indiërs	
Nederlandse personages							
Frits	<ul style="list-style-type: none"> - Brengt niet veel kunstenaars voort - Geen ruimte voor vooruitgang - Gehoorzaam, houden zich aan regels, gaan niet onbedachtzaam te werk - De eer van Nederland eist een strijd - Er is door de Belgische opstand weer nationale geestdrift gewekt - Hollandse burgerpot is als een oude vriend - Loopt achter 	<ul style="list-style-type: none"> - Brengt veel kunstenaars voort - Vooruitgang is in volle gang - Door Belgische opstand fortuin verloren - Woest, muiers, ongehoorzaam volk - Zijn excentriek (kleding) - Zijn blauwkielen 	<ul style="list-style-type: none"> - Hebben geen sympathie voor Nederland - Bij de tijd en daar zijn gunstige omstandigheden 	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn excentriek (kleding) 			
Piet	<ul style="list-style-type: none"> - Bekrompen - Kille, dodende atmosfeer - Gehecht aan conventies en uiterlijkheden - Kleingeestige vooroordelen - In Den Haag minacht men de moedertaal; men spreekt liever Frans - In Den Haag schaamt men zich om Nederlander te zijn - De Haagse kringen zijn corrupt en staan bol van intrige - Leiders van de publieke opinie brengen het publiek op een dwaalspoor en exploiteren de goede bedoelingen van Willem II - In Amsterdam bevindt zich kunstlievend publiek 	<ul style="list-style-type: none"> - Biedt vrijheid - De adel heeft de kunst lief en waardeert de kunstenaar. - Zijn gastvrij en behulpzaam. - Zijn niet onvoorwaardelijk in hun kunstliefde - Dringen het katholicisme op 		<ul style="list-style-type: none"> - Kunstenaars geven niet om conventies - Parijzenaren lijden aan anglomanie - Revolutieairen 	<ul style="list-style-type: none"> - Reikt de helpende en vriendschappelijke hand zonder voorwaarde en te stellen - Biedt verfrissing voor lichaam en geest - Piet wordt door de tsaar gewaardeerd om zijn karakter 		
Dominee Roestink	<ul style="list-style-type: none"> - Hypocriet wat betreft geloof, wat schadelijk kan zijn - Loopt achter - Piet wordt hier niet onderscheiden als kunstenaar 	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt bevoordeeld door Willem I 					

Dominee Willems	<ul style="list-style-type: none"> - Niet vooruitstrevend - Nuchter - Gematigd - Pragmatisch - Loopt achter 					
Claudine		<ul style="list-style-type: none"> - Mooi land - Claudine heeft begrip voor Belgische wens onafhankelijkheid; dat ligt in de volksaard 				<ul style="list-style-type: none"> - Lijken allemaal op elkaar - Onbetrouwbaar - Sluw en doortrapt
Meneer Verburg	<ul style="list-style-type: none"> - Prins van Oranje heult met de Belgen - Wordt benadeeld ten opzichte van België - Opportunistisch - Eten tussen vier en vijf - Houden niet van vreemde kost - Niet gewend aan grote sommen geld 	<ul style="list-style-type: none"> - Woelgeesten - Mui terrot 	<ul style="list-style-type: none"> - Ondernemingsgeest - Foppen Nederland 			<ul style="list-style-type: none"> - De meeste hebben een platte neus of brede dikke lippen - Oost-Indiërs zijn rijk
Koppelman	<ul style="list-style-type: none"> - Kleden zich fatsoenlijk - Zuinig - Gierig - Matig 	<ul style="list-style-type: none"> - Kleden zich vreemd 	<ul style="list-style-type: none"> - Gulzig 	<ul style="list-style-type: none"> - Kleden zich vreemd 		
Sergeant Doelman		<ul style="list-style-type: none"> - Mui ters 		<ul style="list-style-type: none"> - Woelziek 		
Baptist Meijer	<ul style="list-style-type: none"> - Voor gewone Nederlander is de kunstenaar vreemd, gek zelfs - Nuchter 					
Journal de la Haye	<ul style="list-style-type: none"> - De vaderlandse kunst gaat een mooie toekomst tegemoet dankzij Piet 					
Engels personage						
Sir Wilmot	<ul style="list-style-type: none"> - Frits' positie is hier onhoudbaar - Moet berusten in de afscheiding van België en investeren in de rest van het land - Wil makkelijk geld verdienen - Ondernemingsgeest is uitgedoofd - Heeft rijke hulpbronnen voor handel en industrie, maar gaat daar niet goed mee om - Er heerst slapheid en lauwheid - Volksaard disharmonieert met die van België 	<ul style="list-style-type: none"> - Afzetters - Belemmerend aanhechtsel - Zijn levendig en gevat de Nederlanders in alles voor - Volksaard disharmonieert met die van Nederland - Overdrijven in kleur(kunst) 	<ul style="list-style-type: none"> - Biedt de helpende hand aan Frits - Frits verzekerd van werk - Staat open voor nieuwe plannen en uitvindingen 	<ul style="list-style-type: none"> - Afzetters - Overdrijven in kleur (kunst) - Zijn minder devoot dan Italianen 		
Russisch personage						

Graaf Peterhoff					-Oriëntaal-se despoten - Heftig en hartstocht elijk	
Belgisch personage						
Kunstschilder N.	- Niet het ware land voor de kunst					
Vertelinstantie						
Vertelinstantie	<ul style="list-style-type: none"> - Oppervlakkig - Bevooroordeeld - Bekrompen - Loopt achter in de kunst - Enkele progressieve stemmen verguizen Piet niet - Uiterlijke orde en rust staan voorop - Gematigdheid is een deugd - Grof en onhebbelijk - Verdeeld door Belgische opstand - Ordelijk - Bureaucratisch - Voorzichtig - Het landschap is lieflijk, fraai, rijk, fris. - Moeten niets hebben van kermisvolk, opsnijders en vreemdelingen die zich niets aantrekken van de indruk die ze maken - De koning regeert, maar regeert niet. - Malaise - Geen plaats voor Frits - Geen plaats voor Piet 	<ul style="list-style-type: none"> - "Blauwkielen" is een geijkte term - Wetteloos - Impulsief - Radicaal - Vlaamse kunstenaars zijn opgewonden 	<ul style="list-style-type: none"> - Eten met gemak en spoed - Hebben een stereotype weke mond - "Humour" (goedhartigheid met diep gevoel doormengd) - John Bull - Gentleman - Onderzoeksliefde - <i>Sans-gêne</i> - Laconiek - Het beloofde land voor grootse ondernemingen - Eten met mes en vork tegelijkertijd - Ondernemingsgeest - Frits voelt zich hier meer thuis dan in Nederland 	- Luchtig		<ul style="list-style-type: none"> - Vrijgevig - Verkwis-tend - Rijkdom - Egoïstisch

Bijlage 4: Traditie en economische en artistieke moderniteit

Passage	Wie zegt/denkt het?	Klassiek/modern <i>Bourgeois/Aesthetic</i>
<i>Deel 1 (1821-1823)</i>		
<p>“...die bijnaam, die bijnaam! [van ‘Frits Millioen’] die zal mij in den weg zijn zoolang ik hier blijf; die zal mij levenslang schade doen, tenzij ik een vak kieze, waarbij roem en goud te behalen zijn! Dominé Roestink, neem het niet kwalijk, maar u ziet wel in, dat ik hier niet op een kantoor kan gaan!” (68)</p> <p>“...ik wenschte noch hoopte, iets anders dan hetgeen mij door den zwager van dominé Roestink was aangeboden. En ik was er zoo recht mee in mijn schik. Al in de volgende week beginnen met klerk te worden op zijn kantoor, maar twee maanden proef- en leertijd, eene kleine jaarlijksche toelage, grooter naarmate mijner goede diensten, ten laatste zijne bescherming en voorspraak als er een postje was te begeven, ik moet u zeggen dat het mij meer aanlachte dan dat ‘grootsche uitzicht’ dat ze voor mij geopend hebben, zooals ze dat noemen; die lauwer die zoo heel in de verte ligt en die zoo hoog hangt! O, al mag ik dien bereiken, hier blijven bij u, bij de vrienden Verburg en spoedig, heel spoedig wat geld verdienen om uwe zorgen te verlichten, dát moeder, ja! ik erken het, dát was mijn liefste wensch, en dan.... een beetje voor liefhebberij teekenen daartusschen, wat een lief rustig leventje zou dat zijn geweest; nu gij alleen hier, ik alleen ginds in die groote stad, onder al die vreemde menschen!... Ach moe, wat zullen die avonden alleen op mijne kamer akelig, stil en vervelend zijn, en als het mij dan invalt, hoe gezellig het hier kon wezen.” (94-95)</p>	Frits	<p><i>Bourgeois</i></p> <p>Frits heeft uiteindelijk toch liever de zekerheid van een vaste betrekking, een rustig burgerlijk leven met tekenen als liefhebberij en de zekerheid dat hij voor zijn moeder kan zorgen.</p>
<p>“Eene poging om mijne teekening na te schetsen, en tot welk eene uitkomst! dat lijkt immers naar niets!’ kon hij zich niét onthouden te zeggen, daar de caricatuur hem prikkelde als een persiflage van ‘t geen hij zelf had verricht.... ‘Het raakt kant noch wal, het zijn krassen, omtrekken, en welke omtrekken! De figuren zijn er niet eens allen op aangeduid en ook geheel anders gegroepeerd.’ ‘Ik heb ook geene kopie willen maken! Ik heb alleen willen beproeven op mijne eigene manier datzelfde onderwerp terug te geven; dat ik het niet beter doe komt omdat er niemand is, die mij terechthelpt!’ ‘Dat is wel te zien, arme jongen!’ en al pratende snuffelde Willems nog wat in de portefeuille, waaruit pogingen tot landschap, tot figuur, tot genreteekening in bonte afwisseling te voorschijn kwamen. Toen Piet van zijne eigene manier sprak, had hij wel gelijk, want ze geleek op niets dan op de wanhopige pogingen van iemand, die iets wil wat hij niet vermag, maar die het zóó vast wil, dat zijn onvermogen er tot zekere hoogte door overwonnen werd. Het waren erbarmelijke uitkomsten, maar in de worsteling zelve, waarmee ze verkregen moesten zijn, lag kracht en gloed. Begrip van kleur, stoutheid van conceptie spraken er uit, ondanks de onhandige uitvoering; het waren belachelijke</p>	Dominee Willems en Piet	<p>Dominee Willems heeft nog traditionele, klassieke opvattingen over kunst. Bij Piet is het esthetisch modernistische al te herkennen. Hij wil niet imiteren, maar creëren. Dominee Willems kan die moderniteit niet begrijpen en doet het af als kladwerk.</p>

<p>teekeningen, die kant noch wal raakten: Willems had daar gelijk in, maar het waren belangwekkende oefeningen van een talent, dat maar leiding en voorlichting nodig had, om zich heerlijk te ontwikkelen.</p> <p>Het was als een man, die niets wist van taal noch spelling, maar wien diepe gedachten door het hoofd woelen, en wien stoute beelden voor den geest zweven, zonder dat hij het vermogen heeft om ze uit te drukken voor anderen, omdat hij het a, b, c niet kent.</p> <p>Willems die den smaak van zijn tijd in niets vooruit was, en die orde en correctheid als de eerste voorwaarden beschouwde van een gelukkigen aanleg, wist in die harde, grillige, hoekige krassen niets meer te zien dan voor oogen lag.” (74-75)</p>		
<p>Met Paschen werden de beide jongelieden door hunne respectieve leeraars als lidmaten der Kerk aangenomen en bevestigd. Frits, die dezen stap meer beschouwde als de inleiding tot het maatschappelijk leven, als het overtreden van de grens die den knaap van den jongeling scheidt, Frits had daarbij veeleer levendige aandoeningen dan diepe indrukken. Het natuurlijk gevolg eener oppervlakkige opvatting van hetgeen de diepten des gemoeds had moeten beroeren.</p> <p>(...)</p> <p>Piet Snibs daarentegen gedroeg zich bij de plechtigheid als iets waaraan hij zich onderwierp, omdat het zoo zijn moest, maar dat eigenlijk over hem heen ging.</p> <p>Toch begreep hij, ondanks uiterlijke roerloosheid, de ernstige beteekenis van de verbintenis die men hem deed aangaan. Maar te meer was hij daartegen weerstrevig in zijn binnenste. Van hem kon niet gezegd dat zijn hart verdeeld was tusschen God en de wereld, maar veeleer dat het in vollen opstand was tegen God en menschen. Hij voelde zich verdrukt, hij voelde zich miskend en onbarmhartig teruggezet. Frits was de gelukkige, de beminde, men legde de handen ineen om hem voort te helpen; dezen werd aangeboden, wat hij niet eens had gevraagd; die kon dankbaar zijn en Gode zijn hart wijden; maar een geplaagde en gejaagde als hij, die kon alleen het hoofd buigen en zich krommen onder zijn juk met verbeten wrok.” (75-76)</p>	<p>Vertelinstantie Frits en Piet focalisators</p>	<p>- F</p> <p>- Piet is in opstand tegen God en de mensen, zoals de nieuwe, moderne kunst ook in opstand was tegen alles wat daarvoor kwam.</p> <p>- Men helpt Frits graag, omdat hij in de kunst de klassieke, traditionele weg zal kiezen. Daar is in Nederland plaats voor. Niet voor de vernieuwende kunst van Piet.</p>
<p>“Sedert eenige dagen namelijk was er te E. een voornaam Vlaamsch kunstschilder aangekomen, die na de bijeenvoeging der Noordelijke en Zuidelijke Provinciën in den Haag woonde. Belast om een altaarstuk te vervaardigen, waarmede een rijk Katholiek inwoner zijne kerk wilde begiftigen, moest hij zich over de grootte en het onderwerp bespreken met den schenker en met den pastoor, en wilde op de plaats zelve de voorloopige schets maken, ten einde haar in volkomen harmonie te brengen met de omgeving. Daar hij bij zijn Maecenas gehuisvest was, die niets liever wenschte dan hem zoolang mogelijk te houden, dijde dit verblijf tot weken uit, waarin</p>	<p>Vertelinstantie</p>	<p>- Valt deze schilder nog onder de classicistische stroming? Is het iemand die alles zo natuurgetrouw mogelijk na wil schilderen? Dat verklaart dan wel waarom hij met open armen ontvangen wordt.</p> <p>- Maar hij erkent het talent van Piet wel en wil hem zelfs onder zijn hoede nemen.</p>

<p>de schilder gelegenheid vond om voor zich zelve eenige studies te maken van schilderachtige, oud-Hollandsche stadsgezichten, waar het stedeke zeer rijk in was. Huizen met luifels, gebeeldhouwde stoepbanken en trapgevels, begonnen toen reeds curiositeiten te worden voor een kunstenaar, die slechts de groote steden bewoond en bereisd had.” (85) (...) “De schilder onderscheidde het talent, dat in zijne [Piets] studiën verscholen lag, te midden van al het gebrekkelijke en moedigde hem aan om het te oefenen met de opgewondenheid die den Vlaamschen kunstenaar karakteriseert. Wat meer zeide, hij beloofde hem zijne hulp en zijne leiding, mits hij van zijne moeder vrijheid verkreeg om hem naar den Haag te vergezellen.” (86)</p>		
<p>“Ik hoop mij te kunnen kwijten en als zij gelijk hebben, als het gelukt, zijn wij allen geholpen en zullen zij hunne satisfactie hebben; ik zal er voor doen wat ik kan, ik zal werken als een ezel, neen niet als een ezel, dat zou in den domme zijn en dus wordt men mogelijk goed arbeider, maar zeker geen goed kunstenaar. Ik zal werken als een die weet wat zijne lieve moeder en zijne edelmoedige vrienden van hem wachten, en voor hem opofferen...” (...) “Als ik vijf jaren ouder ben en bemerk dat ik de ware roeping niet heb, dan is het nog niet te laat om wat anders te beginnen.’ ‘Hoe! gij zoudt dan door gebrek aan volharding ons allen teleurstellen?’ ‘Ik zou u allen teleurstelling besparen en op die wijze mijne weldoeners dienst doen. Zij hebben mij immers niet bestemd om een martelaar voor de kunst te worden, welnu dan! als ik zie dat de kroon mij te hoog hangt, zal ik er niet langer naar opspringen.” (97)</p>	<p>Frits en zijn moeder</p>	<p>Hier laat Frits blijken het tegenovergestelde te willen doen van <i>Épater le bourgeois</i> (Calinescu 45). In plaats van het burgerlijke milieu te willen choqueren, wil hij zich ervoor opofferen. Hij doet wat zij willen, en dat is niet een martelaar van de kunst worden, maar conventioneel, traditioneel blijven. Hier staan dus weer de classicistische opvattingen tegenover de esthetisch modernistische.</p>
<p>Deel 2 (1831)</p>		
<p>“Verbeeld u, Claudine! in de vorige week vroeg hij mij kort en goed vijftig duizend guldens ter leen, om eene zaak door te zetten, die zooals hij voorgaf, drie dubbele winst moest opleveren! Claudine zuchtte en schudde droevig zijgend het hoofd bij deze mededeeling. ‘Gij begrijpt welk een antwoord ik gaf!’ ging Verburg voort, nog geërgerd bij het herdenken van een verzoek, dat in zijne oogen erger was dan een onzinnig eisch, dat hem het bewijs leverde van de maatschappelijke onbruikbaarheid des schilders.” (119)</p>	<p>Meneer Verburg</p>	<p>Meneer Verburg staat niet alleen voor de koopmansstand, maar ook voor de bourgeoisie. Voor die kringen is de kunstenaar maatschappelijk onbruikbaar. Dus: de ene moderniteit heeft een afkeer van de ander.</p>
<p>“Dáár ligt de fout! Gevaarlijke kortzichtigheid.... maar allermeeft voor mij. Ik moest wel eindigen met in mij zelve te gelooven, met mij bezielde te gelooven door eene geestdrift, die mij van buiten was aangeblazen. ‘Hoe nu!’ riep men om mij heen, ‘Frits Rosemeijer op een kantoor! Frits Rosemeijer</p>	<p>Frits in een brief aan Claudine</p>	<p>- Frits wordt door zijn bourgeois omgeving aangespoord om kunstenaar te worden. De drang tot scheppen komt niet uit hemzelf, zoals dat bij Piet het geval is.</p>

<p>in de routine van een ambtenaarsleven, hij, op wien de Nederlandsche kunst maar wacht om hare schoonste triomfen te vieren! Dat gaat niet, dat mag niet zijn, dan moeten wij ons liever offers getroosten en toonen dat wij wat over hebben voor den roem van ons land!’</p> <p>‘En werkelijk de edelmoedige kunstvrienden getroostten zich offers. Wat mij betreft, ik was de eerste die er een bracht en dat mij zwaar genoeg woog. Ach! het was niet eens het scheiden van mijne moeder, van mijne kleine vriendin Dientje, het was dat afstaan mijner onafhankelijkheid waarop ik altijd gerekend had, als op mijn beste, zekerste schat. Van nu aan had ik beschermers, weldoeners, die een recht hadden op mijn persoon, op mijn werk, op alles wat ik was of ook niet was en die bovenal het recht hadden te eischen dat ik in hunne wegen zoude gaan, dat ik mijn leven zou regelen naar hunne inzichten, dat ik mijne aandacht geven zoude aan datgene wat zij voor mij het ééne noodige achtten en aan dát alleen! Ik die mij eene middelmatige positie zou getroost hebben, mits zij mij vrijheid van bewegingen waarborgde, ik zag mij veroordeeld om op straffe van mijne weldoeners te leur te stellen en mij een ondankbare te toonen, te streven naar de dingen die mij te hoog en te worderlijk waren, iets wat ik uit het voorbeeld van mijn rampspoedigen vader had leeren kennen als het onvruchtbaarste en hachelijkste ondernemen (....) ‘Ik vermocht wat ik nooit had gemeend te kunnen doen. In het atelier van den beroemden meester, onder zijne leiding, zijne aanmoediging, werd mijn zelfvertrouwen niet beschaamd, maar tot geestdrift geprikkeld. Mijne eerste vorderingen waren verbazend, men riep mirakel, ik zelf het eerst! Zoo was het dan waar. Ik zou kunnen worden wat men van mij wachtte, uit het beneveld verschiep doemden voor mij rooskleurige lichtbeelden op. Ik glimlachte over mij zelven dat ik nog een oogenblik met heimwee had kunnen omzien naar het armzalig lot van een vergeten ambtenaartje, want reeds werd mijn naam genoemd als die van een veelbelovenden jongen kunstenaar, tegelijk met schilders van den eersten rang. Gij herinnert u nog de innige zelfvoldoening waarmee dominé Willems het eerste schilderijtje van mijne hand voor de E.'sche bevolking ter bezichtiging stelde. Hij was het, hij, die dit talent het eerst had ontdekt! Hij had reeds in den ruwen diamant, den brillant gezien! Hij vergat, dat ook valsche steenen, in zeker licht gesteld, schitteren kunnen als echte, maar dat ze niet als dezen in de duisternis hun licht in zich zelven hebben, bovenal dat er proefnemingen zijn waartegen zij niet kunnen bestaan. Destijds wist ik dat evenmin als hij, en al had ik het geweten, ik was nu al zoo ver dat ik mij zelven voor echt hield. Hoe had het ook anders kunnen zijn? Gij weet welk een succes mijn werk had op de groote tentoonstelling te Haarlem. Er werd eene medaille aan toegekend; mijne groote schilderij werd door den Koning gekocht, een kunstkooper verzuimde niet de beide kleinere te nemen op speculatie, een vermogend dilettant droeg mij eene</p>		<p>- Frits verliest hiermee zijn onafhankelijkheid. Net als bij Piet staat vrijheid bij hem hoog in het vaandel. Maar Piet vindt zijn onafhankelijkheid en vrijheid juist wel in de kunst. Voor Frits ligt die vrijheid elders, in de industrie, in ondernemen.</p> <p>- Frits is zich ervan bewust dat hij niet over voldoende talent beschikt om het te kunnen maken als kunstenaar. Maar belangrijker is misschien nog wel dat hij niet slaagt, omdat hij niet van binnen gedreven wordt, zoals Piet.</p> <p>- De enige reden waarom Frits in het begin van zijn carrière wat werk verkoopt en een prijs wint, is omdat de kopers de connecties van Frits een plezier willen doen en, in het geval van de prijs, omdat er zo weinig Noord-Nederlandse kunstenaars zijn. Het gaat hier dus weer om de buitenkant. Frits wordt niet onderscheiden om zijn talent.</p> <p>- Wat ik hier aldus in lees in dit: Doordat Frits het kunstenaarschap wordt opgedrongen door de bourgeoisie, een kunstenaarschap in de stijl van het classicisme, traditionele schilderkunst, is de hele onderneming gedoemd te mislukken. Want het is geen waar kunstenaarschap. Het is een vasthouden van het verleden en bovendien het tegenovergestelde van zich afzetten tegen</p>
--	--	---

<p>bestelling op! Dat waren als zooveel bazuinen, die te mijner eere schetterden, en gij weet beter dan iemand hoe zij weerklonken in ons kleine stadje.” (128-130)</p> <p>(...)</p> <p>“Aan mijn beroemden meester, die het oor des Konings had, behoefde het maar een woord te kosten om dezen over te halen het eerste kunstproduct van een zijner veelbelovende’ leerlingen te koopen, die aanmoediging verdiende en materieele ondersteuning noodig had.</p> <p>‘Hoe kon de schare aan gunst denken waar het: ‘verkocht aan Zijne Majesteit’ haar als onderscheiding in de oogen schitterde. De concurrentie van aankomende Noord-Nederlandsche kunstenaars was daarbij niet groot, in proportie van de zwermen kunstbroeders die uit het Zuiden kwamen opdoemen en zonder zich juist door een bekrompen provincialisme te hebben laten leiden, was de Haarlemsche jury er toch door consideratiën van dezen aard toe geleid om een jeugdig Hollander te onderscheiden, wiens werk de verdienste had van eene vaardige nabootsing te zijn der kwaliteiten van zijn beroemden meester.</p> <p>(...)</p>		<p>de <i>Bourgeois modernity</i>. Op deze manier ‘kunst’ bedrijven levert geen vrijheid op, men raakt die juist kwijt.</p>
<p>“Toen de leerjaren, die ik bestemd was in het atelier van den heer P. door te brengen, om waren, moest het blijken wàt ik zelf, wat ik alleen vermocht. Ik kon nu niet langer op zijne composities teren, noch met zijne schetsen en studies mijne winst doen; de vraag was nù, of ik wist te scheppen; of ik het vermogen had licht en leven te brengen op het paneel, of ik iets anders was dan.... een kopiïst - in één woord!” (133)</p>	Frits	
<p>“In eene groote stad vindt men soms hulpbronnen geopend, waarvan men zich in eene kleine zelfs geen denkbeeld kan maken. Onder kunstkoopers was ik spoedig bekend, als vaardig en gelukkig kopiïst. In het buitenland was vraag naar kopieën van oude meesterstukken uit bekende galerijen, en men wendde zich het liefst aan mij om ze te verkrijgen... de beste uren van den dag was ik in mijn atelier schilderend, worstelend met de kunst, maar de enkele schilderij, die het mij gelukte af te maken, bracht mij zelfs minder op dan de minste kopie; want de kunstkooper, die ze van mij nam om mij een dienst te bewijzen, die mij als hooge gunst werd toegemeten, maakte zijne berekening dus, dat het hem geen groot verlies kon zijn, zoo hij er mee bleef zitten. (136)</p> <p>(...)</p> <p>“Want ik had zeker succes; zij die belang hadden bij mijne voortbrengselen, wisten</p>	Frits	<p>- Nogmaals blijkt dat Frits geen echte kunstenaar is. Hij kopieert slechts het verleden. Dat is geen vooruitgang/moderniteit in welke vorm (<i>Bourgeois of Aesthetic</i>) dan ook.</p>

<p>het voor mij staande te houden; maar het eenige succes wat voor mij zelve het kenmerk kon zijn van de verdienste, - de vraag naar mijn werk door ware kunstkenner, zonder kunstmatige hulpmiddelen, - dat succes bleef uit sinds het meer en meer bleek dat mijn werk oorspronkelijkheid ontbrak en niets was dan eene flauwe nabootsing van de schilderijen mijns meesters, van wiens groote kwaliteiten ik een zwakken weerschijn, van wiens gebreken ik de charge gaf." (137-138)</p>		
<p>"En juist waar de kunst mij ontzong, was er voor mij een nieuwe grond tot hoop ontstaan... Gij herinnert u, mijne lieve, dat ik als een instinctmatigen afkeer had opgevat tegen alle speculatiën, planmakerijen, industriele ondernemingen en wat dies meer zij; het zekere dat men bezit te wagen om het onzekere te winnen, was mij altijd als eene roekeloosheid voorgekomen, die niemand minder plegen mocht dan ik zelf. Met niets te doen dan rustig zijne rente te verteren, had mijn vader een welgesteld burger kunnen blijven; hij wilde millionair worden en anderen rijk en gelukkig maken; gij weet wat er het gevolg van geweest is (...)</p> <p>'Maar men leeft niet straffeloos in eene groote koopstad, waar verbazende fortuinen in één beursuur worden gewonnen of verloren, waar men dagelijks hoort van arme sukkel, die zonder iets te wagen, daar ze eigenlijk niets bezitten, plotseling tot fortuin komen door een gelukkigen greep in de fondsen; men leeft niet straffeloos in eene lucht, die met de speculatiekoorts is verpest; men ondergaat er den invloed vanzelfs eer men het weet..." (138-139)</p>	<p>Frits</p>	<p>- Door het voorbeeld van zijn vader heeft Frits aanvankelijk een afkeer van speculeren en ondernemen gekregen. Maar de sfeer in Amsterdam krijgt hem te pakken. Door de woorden "niet straffeloos", "speculatiekoorts" en "verpest" te gebruiken, krijgt het gebeuren een negatieve connotatie. Ook lijkt het alsof Frits de 'speculatiekoorts' passief ondergaat. Het is geen bewuste keuze geweest, hij is erdoor onder invloed geraakt, alsof hij er een slachtoffer van is.</p>
<p>"Ik zag duidelijk, dat, hetgeen in zijn tijd onbereikbaar was, ongerijmd moest schijnen, nu zeer wel zou zijn te verkrijgen, dat veel daarvan, hoewel langs anderen wegen verkregen, in onze dagen reeds tot banale waarheid was geworden, reeds in algemeen gebruik was geraakt, wat men in de zijne als dwaze hersenschim had bespot... Als een licht ging mij op over mij zelve. Hier lag mijne roeping, hier de werkring die mij paste; in deze dingen kon ik leven, daarmee kon ik vooruit komen: ik moest industrieel,, ik moest man van zaken worden, ik moest tenuitvoerleggen wat mijn vader had uitgedacht, ik voelde mij als met nieuw leven bezielde..." (141)</p>	<p>Frits</p>	<p>- Frits denkt dat Nederland nu wel klaar is voor de ideeën van zijn vader. Zijn vader was een visionair; wat hij jaren geleden heeft uitgedacht, is in het heden in gebruik. Frits wil de ideeën van zijn vader ten uitvoer brengen; hij heeft zijn roeping gevonden. Hij wil industrieel worden (<i>Bourgeois modernity</i>).</p> <p>- Hadden speculeren en ondernemen eerst nog een negatieve bijklank voor Frits, door de plannen van zijn vader door te lezen, ziet hij ineens in dat industrieel worden zijn roeping is.</p>
<p>"Uit de schipbreuk van mijn geluk, van mijne liefste wenschen heb ik toch nog iets kostbaars gered, mijne onafhankelijkheid. Ik durf nu openlijk met de kunst breken, ik durf nu mij zelf zijn; ik geef zelfs de hoop</p>	<p>Frits</p>	<p>Frits heeft zijn kunstenaarsdroom (voor zover dat zijn eigen droom was) opgegeven,</p>

<p>niet op, eenmaal mijn vaders nagedachtenis recht te laten weervaren..." (149)</p>		<p>maar hij heeft nu wel zijn vrijheid terug.</p>
<p>"Hij ook had dien pelgrimstocht naar eer en schatten ondernomen, geschraagd door hulpvaardige vriendenarmen, die hem als het ware hadden weggedreven uit het veilige land der ruste en der middelmatigheid, om hem te doen jagen naar de dingen die hem te hoog en te machtig waren; en nu, wat was er van hem geworden? Hij was den mannelijken leeftijd genaderd en hij lag neer als een vermoeide en verslagene, die van zijn kruistocht niets medebracht dan een gebroken hart, vermoeide voeten en een leegen buidel!" (157)</p>	<p>Vertelinstantie</p>	<p>Bevestiging van wat ik hierboven al heb beschreven. Eer en roem behalen gaat niet zonder innerlijke bezieling en ook niet zonder talent. Je kunt er alles door verliezen: de liefde, energie en geld.</p>
<p>"Hij ook vond nu tranen, die verlichtten; hij ook vond nu gebeden, de gebeden zijner kindsheid, die den volwassen man weer te hulpe moesten komen bij zijne eerste pogingen om het ideale, het geestelijke leven te vatten; de hoogste werkelijkheid, die hij onder het zwoegen en slooven voor aardschen roem, onder het najagen van aardsch geluk uit het oog had verloren. (158)</p>	<p>Vertelinstantie</p>	<p>Het verschil tussen Frits en Piet in de uitoefening van hun kunst is dat het Frits om het najagen van aardse roem en geluk te doen was, terwijl Piet zich juist wel met zijn hoogste idealen aan de kunst wijdt. Wat voor de één een materialistische bezigheid is (<i>Bourgeois modernity</i>), is voor de ander een diep geestelijke uitdrukking van zijn ziel (<i>Aesthetic modernity</i>).</p> <p>- Piet vatte 'het geestelijke leven', 'de hoogste werkelijkheid' al op zijn zestiende, toen hij zijn belijdenis aflegde. Voor Frits komt dit besef pas als hij volwassen is. Als hij zijn ware roeping heeft gevonden. Piet had die roeping al veel eerder gevonden, misschien was hij zich daarom ook zoveel eerder van 'het ideale' bewust.</p>
<p>"Dat wil ik aannemen, maar.... gij noemt u koopman en industrieel, een burgerman in 't eind, en de andere was....' 'De andere was edelman, officier in Engelschen zeedienst en krijgsgevangen op zijn woord van eer tijdens het Fransche keizerrijk." (195)</p>	<p>Frits en Sir Wilmot</p>	<p>Sir Wilmot is zowel koopman, industrieel, een burgerman dus, als een edelman. Hij heeft een adellijke titel, maar is tevens vertegenwoordiger van een succesvolle industriële onderneming. Hoe valt adel met burger te rijmen?</p>
<p>"Och, eene nieuwelings gebouwde dorpskerk, eene kersversche schilderij, door</p>	<p>Frits, vertelinstantie</p>	<p>Frits (BM) heeft antipathie opgevat</p>

<p>boerenkerkvoogden gekocht, misschien op bestelling vervaardigd, dat zal wel niet veel bijzonders zijn,' sprak Frits die na zijn eigen <i>éché</i> in de kunst, een somber mistrouwen had opgevat tegen alle kunstproducten van zijn tijd, om niet te zeggen zekere heimelijke, zich zelve niet gansch bewuste antipathie tegen al wat kunstenaar heette." (229)</p>		<p>tegen de kunst (die zowel klassiek als AM kan zijn).</p>
<p><i>[Over Piets schilderij in de kerk]</i> "Frits, die op eenigen afstand was blijven staan, trad nu schielijk vooruit, terwijl hij halfvloed sprak: 'Dat's er een die durft maar ik begrijp er niets van!' Sir Reginald daarentegen die heel dichtbij stond, week eenigszins achterwaarts als om zich te oriënteren, terwijl hij uitriep: 'Vigorous, most vigorous indeed!' 'Ja, 't is een brutaal penseel,' stemde Frits in, toen hij dichterbij genaderd was, 'maar woest, achteloos; 't is neergeflapt, 't is niet geteekend, die man heeft geen manier!' voegde hij er bij met een misnoegden trek op het gelaat. 't Is de romantiek, de nieuwe smaak van den tijd.' 'Grotesk, zou ik liever zeggen,' merkte Frits aan. 'De opvatting is inderdaad grootsch, maar al te bizar; ik begrijp mij niet hoe een man van talent, als deze zijn moet, er toe gekomen is om zich aan zulke schrille contrasten te wagen.' 'Wie waagt wint, en mij dunkt, deze hier is een strijd begonnen, waarin hij mooi op den weg is om overwinnaar te worden, al is hij het nog niet in allen deele.' En Wilkinson toonde dat hij juist zag, terwijl Frits over zekere verbazing, zekere ergernis niet genoeg kon heenkomen, om de verdiensten van de schilderij volkomen recht de doen. De schilder had kennelijk met vroegere tradities en conventies gebroken, trachtte naar oorspronkelijkheid al zou zij ook tot het bizarre gaan, maar hij vergoedde dit door zeldzame kwaliteiten. Er was kracht, er was kleur, er was leven in. (...) In één woord, de figuren hadden karakter en waardigheid, hadden geleefd voor den schilder, en daarom leefden ze nu ook voor den aanschouwer, ondanks het wilde, het schrille, het achtelooze zou men haast zeggen van de uitvoering. 'Ziedaar een groot, een merkwaardig talent,' sprak Sir Reginald, nadat hij zich een tijdlang in stille beschouwing had verdiept. 'Dat moet erkend worden,' zei Frits, 'maar de schilderij spreekt niet tot ons met zachte waardige roeping, zij schreeuwt als een Jood bij eene kermistent! Er is eene overdrijving in, een jacht naar effect, eene vermetelheid in het minachten der détails, die artistieke losheid heet, maar hier tot ruwheid en hardheid is ontaard.' (230-233)</p>	<p>Frits, Sir Wilmot, vertelinstantie</p>	<p>Frits begrijpt niets van de uitvoering van het schilderij van Piet. Hij ergert en verbaast zich, is erg kritisch. Hij gebruikt overwegend negatieve bewoordingen om Piets schilderij te beschrijven: woest, achteloos, neergeflapt, grotesk, bizar, schrille contrasten, het schilderij "schreeuwt als een Jood bij een kermistent", het overdrijft, het draait om effectbejag en details worden geminacht, het is ruw, hard. Hier botst BM met AM. - Sir Reginald Wilmot is veel positiever dan Frits. Hij ziet het talent en hij erkent het schilderij als een product van de romantiek. Heeft dat mede te maken met het feit dat hij van adel is? Of dat hij Engels is? Of komt hun grote verschil in waardering alleen doordat Frits negatief is geworden over alles wat met kunst te maken heeft?</p>
<p>"...ik laat me niet insluiten, niet onder voogdij brengen; de vrijheid! de vrijheid! Dat is het ware element voor den kunstenaar! Laten</p>	<p>Piet</p>	

<p>ze oppassen dat ze mij niet als gevangene aan de pilasters van hun tempel binden, want dan verbreek ik mijne banden als Simson en ruk me los, al zouden kolommen en spitsbogen daarbij instorten!” (239)</p>		
<p>“Neen, nu zal het duur worden, voor mij vooral! want ik heb een zwak.... een gebrek.... De gewoonte,’ zei Piet met een glimlach; ‘ik heb het er zóólang mee moeten doen... ik heb het ongelukkige zwak voor mooie zaken; het kost mij zelfs strijd om mij niet telkens te laten verlokken tot ‘zotte koopjes,’ zooals de kameraden het wel eens noemen. Antieke beedjes, oude schilderijtjes, bronzen, vazen, al wat van dien aard artistieks onder mijne oogen komt, trekt mij aan als met onweerstaanbare macht, en als de prijs maar eenigszins onder mijn bereik valt, moet ik het koopen!” (243-244)</p>	Piet	<p><i>Aesthetic modernity</i> wordt verleid/aangetrokken door <i>Bourgeois modernity</i>. Consumeren is de basis voor kapitalisme en dat is weer één van de wortels van BM</p>
<p>“Ik werk druk, dat is waar, met ijver, met volharding; maar op <i>mijne</i> uren, ik luister gewoonlijk meer naar mijne fantasie dan naar het verlangen van liefhebbers en kunstkoopers. Ik onderneem soms van alles tegelijk zonder iets af te maken vóór het mij bijzonder aantrekt; en nog.... als anderen zeggen, dat eene schilderij af is, kan ik het niet nalaten om er eens opnieuw frisch op in te gaan.... gij begrijpt wel, dat deze manier niet de beste is om hetgeen men noemt geld te maken met zijn talent; maar ziet gij, ik kán niet anders, ik ben nu eenmaal niet geschapen om daglooner te zijn, en aan de onafhankelijkheid hangt bij mij de inspiratie.” (244)</p>	Piet	<p>In tegenstelling tot Frits als kunstenaar, die in de eerste plaats voor anderen werkte en door anderen zijn weg liet bepalen, kan Piet niet anders dan voor zichzelf werken en naar zichzelf te luisteren, zelfs als dat betekent dat hij minder inkomsten heeft. Dat onderscheidt de ware, vrije kunstenaar van de burger met zijn conventies.</p>
<p>“Ik wil eerst rondzien in Italië, in Rome vooral. Ik moet weten wat de groote meesters gedaan hebben, en dan probeeren wat ik zelf vermag! en vooruitgaan! vooruitgaan! streven naar het hoogste! meesterstukken scheppen, die onsterfelijk zijn...” (244)</p>	Piet	<p>Piet wil de grote meesters ter inspiratie gebruiken, maar hun werk niet simpelweg kopiëren. Hij wil zichzelf uitdagen om onsterfelijke meesterwerken te scheppen. Hij is dus erg ambitieus.</p>
<p>“...ik weet zelf niet hoe het komt, hij [Piet] wekt mijne ergernis door zijne vreemde uitmonstering; daar is ostentatie in, hij wil effect maken door alles en ten koste van alles. En nu! de houding van <i>le beau ténébreux</i> [de donkere schoonheid] aan te nemen, te midden van een triomf, dat komt mij voor aanstelling te zijn, die ik in een talentvol kunstenaar niet best velen kan. Als hij onze belangstelling wil wekken, moet het zijn door zijn werk, niet door een onmogelijken hoed op te zetten, en haarlokken te dragen als een middeleeuwsche troubadour.’ (249-250)</p>	Frits	<p>- Frits zit vol vooroordelen tegenover Piet als hij nog niet weet dat de kunstenaar Piet is. Dus BM heeft een afkeer van AM. Het is aanstellerij en aandachtstrekkerij.</p>
<p>“Dominé Roestink! och wat praat gij van dominé Roestink!’ viel Piet in met ongeduld, terwijl hij zijn gemartelden hoed driftig op den grond wierp, ‘dat’s een predikant zooals mijn ideaal van een schilder is, breed en diep!’ “t is toch te hopen dat hij wat beter rekent met de proporties dan gij, want zoo hij in 't geestelijke met zulke steenen gooit, als welke gij uwe Joden tegen Stefanus laat opnemen, dan loopt zijne gemeente gevaar om vermorzeld te worden,’ viel Frits uit met snerpende bitterheid. (...)</p>	Piet en Frits	<p>- Als Frits er even later achter komt dat het Piet is, volgt een geanimeerd en vriendschappelijk gesprek. Dan wordt Piet ineens gerespecteerd door Frits. Dus: wederzijdse afkeer BM (“grotesk”) en AM (“de toeschouwer van de gewone soort”,</p>

<p>'Heel goed, maar dat's nog geen reden voor een schilder om een martelaar te steenigen met rotsblokken, zoals geen mensch in staat is ze te tillen.'</p> <p>'Hm ja! ik had gladde keitjes moeten geven, heel rond, heel glanzig, heel doorzichtig, niet waar? Zoo iets dat de toeschouwer van de gewone soort "heel mooi" vinden zou, en waar hij volstrekt "niet akelig" van werd.'</p> <p>'Ja, ik vat uwe intentie wel, gij hebt gigantiek willen zijn en gij zijt alleen grotesk geworden!</p> <p>(...)</p> <p>'En zoo ik nu eens de brutale kracht van het fanatisme had willen symboliseeren, als <i>repoussoir</i> van de bovennatuurlijke kracht des geloofs om te lijden, om te vergeven, om God te verheerlijken?' en des kunstenaars oogen straalden van zonderlinge geestverrukking, terwijl hij ze onwillekeurig naar boven hief, als werden deze woorden niet voor zijn toehoorder gesproken..." (263-264)</p>		<p>conventioneel dus), maar ook een 'vriendschap'. Het een kan niet bestaan zonder het ander. Wederzijdse inwerking, dialectiek</p>
<p>"...gij hebt nu mijn werk gezien, ik behoef je niet te vragen hoe gij het vindt; zelfs al had ik het uit uwe aanmerkingen niet reeds begrepen, toch zou ik het kunnen opmaken uit de opleiding die gij zelf hebt gehad, den kring waarin uw smaak is gevormd; bij mijn weten heb ik nooit van uw werk gezien, gij kunt uw eigen weg zijn gegaan zoals ik, maar toch er is iets dat mij vermoeden doet, dat gij in 't klassieke cirkeltje zijt blijven rondloopen, terwijl ik tot de school behoer, die den moed heeft genomen met de oude steile tradities te breken. Dit reeds moet een vandalisme zijn in uwe oogen en kan oorzaak wezen dat mijn werk u mishaagt.</p> <p>(...)</p> <p>'Ik voor mij heb meer stof gevonden om te bewonderen, dan te laken,' zei Wilkinson; 'naar mijn gevoelen is uwe schilderij een kunstgewrocht dat zeker gebreken heeft, maar die door groote kwaliteiten zijn goed gemaakt; het geeft reeds veel en belooft meer, men heeft voortaan recht het hoogste van u te eischen en mij dunkt, gij zijt de <i>force</i> om aan die verwachting te voldoen.</p> <p>(...)</p> <p>'Voor den dag er dan mee, Frits! je weet dat ik tegen blauwe plekken kan; de moederliefde heeft er mij aan gewend, mijne eigenliefde is niet kleinzeeriger dan mijn lichaam. Vindt je 't een <i>croûte</i>?'</p> <p>'Dat weet ge wel beter. Gij zoudt mij voor een <i>crétin</i> [imbicel] houden, als ik dat zei; er is licht, er is ruimte op je doek, en er zijn zwarigheden overwonnen, die.... die een ander zich zelf niet zou gemaakt hebben; maar, mijn Hemel! wat zal ik je zeggen, daar is zoo iets brutaals en baroks in; onder pretekst van sterk coloriet is het zoo woest en schril, al het licht op ééne figuur gebracht en al het overige in zeker mysterieus waas gelaten, iets alsof de blauwe lucht op de figuren had afgegeven,</p>	<p>Piet en Frits</p>	<p>- Piet en Frits discussie over kunst. Frits staat voor de klassieke stroming, Piet voor de romantiek.</p> <p>Dus Frits staat niet alleen voor de BM, als kunstenaar staat hij ook voor de klassieken. Zowel klassiek-modern als BM-AM staan tegenover elkaar.</p> <p>- "ik haat het conventionele, realiteit is mijn wachtwoord; ja, zeker! maar geen plat realisme, reine waarheid! leven, maar het ideale leven, geene gedrochten onder voorwendsel dat niets mooi is dan het leelijke!"</p> <p>Is dit een verwijzing naar Baudelaire?</p> <p>- Uiteindelijk onderkent Frits Piets' talent. Hij noemt hem een overwinnaar. Dus de romantiek overwint het classicisme. De moderniteit overwint traditie en conventie.</p>

en daarbij die bizarre groepeerings, die gewaagde poses!
 'Ik erken dat ik het alledaagsche heb versmaad, maar gij zult mij
 toestemmen,
 dat ik een recht had naar wat anders te zoeken dan naar dat
 conventioneele, daar
 we nu al zoolang aan sukkelen, en dat in elk geval dat tooneel toch wel zóó
 heeft
 kunnen voorvallen.'
 'Ja, maar het had toch nooit zóó blauw moeten voorvallen.'
 (...)
 'Wat wilt gij! de hartstocht voor de couleur locale, dat's de fout van ons
 allen,
 leerlingen van de la Croix; wij zijn allen verliefd op de Orientales van Victor
 Hugo,
 wij winden ons op met Oostersche luchten en Zuider zonnegloed en... en....'
 'Couleur locale zooveel gij wilt, maar gij zult mij nooit wijs maken dat de
 hemel in
 't Joodsche Land uit donkerblauw glas is samengesteld!
 'Ma voûte azurée kan je niet behagen, dat merk ik duidelijk; op een anderen
 keer
 zal ik aan u denken en trachten naar meer fijnheid en doorzichtigheid.'
 (...)
 '...de figuren zijn er op gegooid, niet geteekend.'
 'Niet gepeuterd!' viel Cham [Piet] in; 'maar ik begrijp dat dit eene ergernis is
 voor u. Wat
 mij aangaat, het gladde, het geijkte: *ce n'est pas là ma partie.*'
 (...)
 'Maar in ieder geval houd ik niet van schilderijen, die zooveel uitleg noodig
 hebben
 om begrepen, om gevoeld te worden,' vervolgde Frits; 'deze kunst is er eene
 voor
 't aanschouwen en ik moet alles terstond kunnen zien.'
 'Als gij zien kunt; *voilà la question!*'
 'Ik kan toch wél zien, dat er iets ruws en hards is in uwe wijze van doen,
 alsof gij
 met losse hand, met nonchalance het penseel hanteert; met één woord, of
 gij geen
 beginsel hadt, geene eigenlijke manier!'
 'Ah! *voilà le grand mot lâché*, geene manier! O, gij klassieken, wat zal er nog
 veel
 gebeuren moeten eer gij ons romantieken begrijpt, erkent en.... waardeert,
 mag ik
 er bijvoegen. Wat mij betreft, elke manier, iedere methode, die de
 inspiratie aan
 banden legt, is mij te eng. Breken met de oude steile tradities, zou mij eene
 behoefte
 zijn geweest, al ware ik niet in de school van de romantieken thuis geraakt.
 Om mij
 zelf te zijn, ontvluchtte ik mijne eerste meesters te Antwerpen, trok naar
 Parijs en
 raakte aan de zijde der opkomende richting, zooals vanzelf sprak, maar ik
 ben niet
 haar blinde proseliet, die het hors de nous point de salut voortzegt. Ik streef
 naar
 waarheid, ik zoek mijne gedachte uit te drukken zoo ik het best kan, ik
 verlang gloed
 en leven op mijn doek te brengen; is het vreemd, dat ik liefde heb voor een
 sterk
 coloriet; ik haat het conventioneele, realiteit is mijn wachtwoord; ja, zeker!
 maar

<p>geen plat realisme, reine waarheid! leven, maar het ideale leven, geene gedochten onder voorwendsel dat niets mooi is dan het leelijke! Gij ziet dus wel, dat ik geen <i>âme damnée</i> van de romantiek ben, al zie ik niet waar ik beter mijne plaats zou vinden dan in haar kamp! Wilkinson had toegeluisterd in diepe aandacht met sprekende belangstelling. Hij had zijne plaats aan tafel verlaten en stond nu vlak voor den schilder, als om hem de woorden uit den mond op te vangen. Toen deze zweeg, stak hij hem beide handen toe, terwijl hij Frits aanziende, tot dezen sprak: ‘Heb ik het u niet gezegd, master Rosemeijer! dat hij een Christen was!’ ‘Hebt gij dat uit mijne schilderij kunnen zien?’ vroeg Cham, opspringende, met tranen in de oogen en zijn hoed achterover werpende. ‘Wees daarvoor gedankt! het hoogste loon wat ik voor mijn werk begeer is, dat men er mijne ziel in zie, en God verheerlijke, die de gever der gaven is.’ En Frits? Was de vrome ernst, de diepe gemoedelijkheid van den kunstenaar, het middel om hem te ontwapenen, zijn vooroordeel weg te nemen en de vergiftige plant van de afgunst in zijne ziel te ontwortelen? De middelmatigheid is niet zeer bereid zich gewonnen te geven, zij is te traag en te bekrompen om snel tot eene grootsche beweging des gemoeds te besluiten; en toch, Frits moest zich nú beslissen om Piet Snibs, die zich Cham had bijgenaamd, te erkennen voor hetgeen hij was, of zich voor altijd van hem af te wenden in een gevoel van bitterheid en onbestemde antipathie, dat in haat dreigde te ontaarden. Maar Frits mocht een mislukt kunstenaar zijn, een mislukt mensch was hij niet, en zijn hart was groot genoeg om in de worsteling van egoïsme en ijverzucht tegen zijn beter gevoel de overwinning te brengen aan de zijde waar zij behoorde. Hij wierp zich aan de borst van den ouden schoolmakker en riep uit onder tranen: ‘Ja! gij zegt wél: God heeft het u gegeven! gij zijt een groot kunstenaar, gij zijt een beter mensch dan ik, ik erken het nú, ik wil het voor de gansche wereld erkennen. Wat ik tegen de schilderij had was niet wat ik er onder zooveel vinnigen spot in misprezen heb; maar dit ééne, dat zij onnavolgbaar is voor mij, dat gij vermoogt te geven wat ik tevergeefs heb gezocht. Al had zij ook honderd gebreken, het is een kunstwerk, dat leeft en leven zal.....’ (265-270)</p>		
<p>“...ik had langs omwegen mijn weg naar den Haag genomen, om mijnheer N., de kunstschilder, op te zoeken, die mij zijne hulp had</p>	<p>Piet</p>	<p>De Antwerpse academie was heel traditioneel. Zij wilden kunst maken zoals die in de 16^e en 17^e</p>

<p>toegezegd; maar hij kon mij niet in de residentie houden, omdat hij den schijn niet wilde hebben een minderjarige aan zijne moeder te ontvoeren; alleen gaf hij mij recommandaties voor den directeur van de Antwerpsche academie en andere invloedrijke personen aldaar, en ik moest zelf maar zien hoe er te komen, hij wilde er niet mee te doen hebben; dát was voor mij de zwaarigheid niet en toen ik er kwam, vond ik van alle kanten hulp en bijstand, daar had N. voor gezorgd.” (284)</p>		<p>eeuw gemaakt werd, geïnspireerd op de Vlaamse en Hollandse school. Na de afscheiding van België kwam de Brusselse academie op, zij werd Frans en modernistisch (De Bodt 206). Na de academie gaat Piet in Parijs werken en rond 1830 (revolutiejaar) wil hij meedoen aan een Brusselse tentoonstelling.</p>
<p>Deel 3 (ca. 1843-1845)</p>		
<p>“Ik bedoel dat men zijne kracht zoeken moet in de hulpe Gods, zonder welke niemand iets doen kan dat vrucht draagt, dat van licht en leven getuigt. De landman ziet het iederen dag hoe die hulpe werkt, de kunstenaar weet het door het geloof alleen, maar dat is ruim zoo zeker als het zinnelijk aanschouwen. Hij die werkt en wroet als een mol in de aarde, in den blinde, zonder te weten vanwaar de kracht hem toekomt die van hem uitgaat, die van bezieling praat zonder dat hij weet waardoor hij bezield wordt, zal zich eenmaal mat en machteloos, arm en ledig vinden, zonder de bron te kennen waarin hij zich verfrissen en verjeugdigen kan; dat is de realiteit van die zinrijke mythe: de hengstenbron.”</p>	<p>Piet</p>	<p>- Piet beleeft zijn geloof op een hele diepe manier. Hij is ervan overtuigd dat hij bezield wordt door God. Wat is de connectie tussen <i>Aesthetic modernity</i> en religie/spiritualiteit? Is daar een bijzonder verband tussen? - de paarden- of hengstenbron, de beroemde bron der Muzen, op de helling van den berg Helicon. Wie ervan drinkt krijgt (dichterlijke) inspiratie. Blijkbaar geldt hier dat alle kunstenaars, niet alleen dichters, geïnspireerd raken door de muzen. Interessant: een klassieke verwijzing, géén modernistische.</p>
<p>“...in de hofwereld, rondom de hooge personages, die er het middelpunt van uitmaken, leven en bewegen zich allerlei soort van lieden, die niets te doen hebben en die de ledigheid, waaraan ze krank gaan, aanvullen, deels met futiliteiten en muggezifterijen, deels met <i>la mouche de la coche</i> te spelen en veel drukte te maken, om niets teweeg te brengen. Kunstbescherming in den waren zin des woords is hunne zaak niet; dat vereischt kennis, tact en liefde voor de kunst, en voor dit alles is het meerendeel dier vlinders te oppervlakkig: maar intrigeeren vóór en tegen de personen van kunstenaars, dat's wat anders, dat geeft bezigheid en een schijn van invloed, en dat doen ze graag...” (338-339)</p>	<p>Piet</p>	<p>Hoe is de adel in te passen in de moderniteiten? De buitenlandse adel (zowel Sir Reginald, de Belgische als de Russische adel) wordt ten voorbeeld gesteld aan de Nederlandse adel. De buitenlandse adel helpt de kunst vooruit en heeft er oprecht liefde voor, de Nederlandse adel is alleen maar beziguit eigenbelang. Kunstliefde kennen ze niet.</p>
<p>“Alles is te krijgen als men maar betalen wil...” (368)</p>	<p>Frits</p>	<p>BM</p>

<p>“Gij hebt gelijk, ik had rijk kunnen zijn en ik verwierp den rijkdom om te blijven schilderen; maar ziet gij, dat is wat anders.... de kunst.’ ‘Wel neen! dat is hetzelfde; het groepeeren van cijfers is ook eene kunst, dat is de mijne en er schuilt ook poëzie in, geloof mij!” (397)</p>	<p>Piet en Frits</p>	
<p>“...gij hebt het hart van Claudine, dat is zeker; maar zorg nu dat gij haar niet weer in den steek laat ter wille van wat ook, want....’ ‘Want?’ vroeg Rosemeijer in zekere spanning. ‘Want ik heb de gewoonte alles op te nemen wat gij links liggen laat, uwe kunst, uw bijnaam.” (397)</p>	<p>Piet en Frits</p>	<p>Dialectische beweging tussen de moderniteiten? De ene neemt wat de andere laat liggen?</p>
<p>“...ik ben niets voor haar [Claudine] geweest dan eene afleiding, een indruk van het oogenblik, die ras is voorbijgegaan, en toch kunnen er indrukken zijn, die geheel een leven blijven vervullen,’ en onwillekeurig bracht hij de hand naar het hart of hij er pijn gevoelde; ‘maar een kunstenaar mag zich niet door zulke indrukken laten overheerschen, tenzij ze hem ten prikkel kunnen zijn voor zijne kunst;’ wierp hij zich zelf voor, en hief zich manmoedig op uit zijn somber gepeins, om naar Claudine te gaan, zich diep voor haar te buigen en even hare hand te vatten, terwijl hij sprak: ‘Wees gelukkig, gij hebt het verdiend.” (397-398)</p>	<p>Piet</p>	<p>Claudine heeft even ‘geflirt’ met AM, maar kiest uiteindelijk toch voor BM (Frits).</p>

